

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»

Кафедра українознавства, культури і документознавства

Кваліфікаційна робота

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ У КОНТЕКСТІ
УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В
УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
(НА ПРИКЛАДІ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Магістрантка 6 курсу групи 601-ФД
спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна та справа»

_____ Серба Марія Сергіївна

Науковий керівник
д.і.н., професор

_____ Передерій Ірина Григоріївна

Завідувач кафедри
д.і.н., професор

_____ Передерій Ірина Григоріївна

Полтава 2025

Деканові
факультету філології, психології та
педагогіки
Національного університету
«Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
Анні АГЕЙЧЕВІЙ

студентки групи 601-ФД
спеціальності 029 Інформаційна,
бібліотечна та архівна справа
Серби Марії Сергіївни

ЗАЯВА

Прошу затвердити тему кваліфікаційної (магістерської) роботи «Інформаційна діяльність державних архівів у контексті утвердження української громадянської ідентичності в умовах повномасштабної російсько-української війни (на прикладі Державного архіву Полтавської області)».

Науковим керівником прошу призначити Передерій Ірину Григоріївну, доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри українознавства, культури та документознавства.

23.08.2024

Завідувач кафедри УКД

Керівник

Ірина ПЕРЕДЕРІЙ

Ірина ПЕРЕДЕРІЙ

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Факультет філології, психології та педагогіки
Кафедра українознавства, культури та документознавства
Спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри українознавства,
культури та документознавства
_____ Ірина ПЕРЕДЕРІЙ
«__» _____ 2024 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРАНТУ

Сербі Марії Сергіївні

1.Тема роботи: Інформаційна діяльність державних архівів у контексті утвердження української громадянської ідентичності в умовах повномасштабної російсько-української війни (на прикладі Державного архіву Полтавської області).

Керівник роботи: доктор історичних наук, доцент, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Передерій Ірина Григоріївна.

2. Термін подання роботи: 13.01.2025.

3.Мета та завдання кваліфікаційної роботи: аналіз інформаційної діяльності державних архівів України в умовах повномасштабної російсько-української війни, зокрема, на прикладі Державного архіву Полтавської області, для визначення її ролі у формуванні української громадянської ідентичності та розроблення рекомендацій щодо вдосконалення цієї діяльності; вивчити теоретичні основи інформаційної діяльності державних архівів та схарактеризувати нормативно-правове підґрунтя сучасного функціонування державних архівів; дослідити вплив російсько-української війни на інформаційну діяльність державних архівів; визначити роль вітчизняних архівів у формуванні національної та громадянської ідентичності в українському контексті; проаналізувати структуру, напрями та форми інформаційної діяльності Державного архіву Полтавської області; запропонувати практичні рекомендації щодо вдосконалення інформаційної діяльності архіву в умовах сучасних викликів.

Дата видачі завдання 25.08.2024

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної (магістерської) роботи	Термін виконання	Примітки
1	Теоретична частина	01.11.2024 – 20.11.2024	47%
2	Аналітична частина	21.11.2024 – 20.11.2024	53%
3	Виготовлення ілюстративного матеріалу та підготовка до захисту	22.12.2024 – 13.01.2025	100%
4	Захист роботи	20.01.2025	

Студент

(підпис)

Марія СЕРБА

Керівник роботи

(підпис)

Ірина ПЕРЕДЕРІЙ

АНОТАЦІЯ

Серба М.С. Інформаційна діяльність державних архівів у контексті утвердження української громадянської ідентичності в умовах повномасштабної російсько-української війни (на прикладі Державного архіву Полтавської області). Спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», спеціалізація «Документознавство та інформаційна діяльність». Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2025.

Кваліфікаційна робота присвячена аналізу інформаційної діяльності державних архівів України в контексті утвердження української громадянської ідентичності. Особлива увага приділена трансформації діяльності архівів у період повномасштабної російсько-української війни, яка спричинила нові виклики для архівної галузі.

У роботі досліджено теоретичні засади інформаційної діяльності архівів, охарактеризовано її структуру, напрями, види та форми, зокрема, зацентровано увагу на найбільш актуальних з-поміж них, як-от: ініціативне документування, ініціативне інформування, виставкова діяльність у різних форматах, використання цифрових та медіа-платформ і соціальних мереж. На прикладі діяльності Державного архіву Полтавської області розкрито ключові форми інформаційної діяльності, спрямовані на збереження національної пам'яті, утвердження громадянської ідентичності, патріотичне виховання молоді та протидію дезінформації і ворожим пропагандистським наративам.

Сформульовано рекомендації щодо вдосконалення інформаційної діяльності ДАПО, які включають подальший розвиток процесів цифровізації, розширення інтерактивної співпраці з користувачами та популяризацію архівної спадщини за допомогою як традиційних, так і інноваційних інструментів.

Ключові слова: інформаційна діяльність, державні архіви, громадянська ідентичність, національна пам'ять, ініціативне документування, цифровізація, ініціативне інформування, Державний архів Полтавської області, російсько-українська війна.

171 с., 11 рис., 130 джерел.

ABSTRACT

Serba M.S. Information activities of state archives in the context of the establishment of Ukrainian civil identity in the conditions of a full-scale Russian-Ukrainian war (on the example of the State Archives of the Poltava Region). Specialty 029 «Information, library and archival work», specialization «Documentation and information activity». Yuriy Kondratyuk Poltava Polytechnic National University, Poltava, 2025.

The qualification work is devoted to the analysis of the information activity of the state archives of Ukraine in the context of the affirmation of Ukrainian civic identity. Special attention is paid to the transformation of the activities of archives during the full-scale Russian-Ukrainian war, which caused new challenges for the archival industry.

The work explores the theoretical foundations of the information activity of archives, characterizes its structure, directions, types and forms, in particular, focuses on the most relevant of them, such as: initiative documentation, initiative information, exhibition activities in various formats, the use of digital and media platforms and social networks. Using the example of the activities of the State Archives of Poltava Region, key forms of information activity aimed at preserving national memory, affirming civic identity, patriotic education of youth and countering disinformation and hostile propaganda narratives are revealed.

Recommendations are formulated for improving the information activities of the State Archives of Poltava Region, which include further development of digitalization processes, expansion of interactive cooperation with users, and popularization of archival heritage using both traditional and innovative tools.

Keywords: information activities, state archives, civic identity, national memory, initiative documentation, digitalization, initiative information, State Archives of Poltava Region, Russian-Ukrainian war.

171 p., 11 fig., 130 sources.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ТА ТЕРМІНІВ

ГДА УІНП	Галузевий державний архів Українського інституту національної пам'яті
ДАПО	Державний архів Полтавської області
ЗМІ	Засоби масової інформації
НАФ	Національний архівний фонд
НЕБУ	Національна електронна бібліотека України
ЮНЕСКО	Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (англ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
ARCHIUM	Платформа для створення цифрового архіву
AR-технології	Доповнена реальність (англ. augmented reality)
EVLIDA	Європейське бюро бібліотечних, інформаційних і документаційних асоціацій (англ. The European Bureau of Library, Information and Documentation Associations)
ENRICH	Європейська мережа ресурсів та інформації щодо культурної спадщини (англ. European Networking resources and information concerning cultural heritage)

Facebook	соціальна мережа
HR-технології	гібридна реальність (англ. hybrid reality)
Instagram	соціальна мережа
LAM	бібліотеки, архіви, музеї (англ. Libraries, Archives, Museums)
QR-код	двовимірний штрихкод, що містить інформацію
Telegram	месенджер
Telegram чат-бот	програмний агент, що автоматично взаємодіє з користувачами у месенджерах
Twitter (X)	соціальна мережа
VR-технології	віртуальна реальність (англ. virtual reality)
YouTube	популярний відеохостинг, що надає послуги розміщення відеоматеріалів

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ТА ТЕРМІНІВ

ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ.....	14
1.1. Визначення, сутність та види інформаційної діяльності державних архівів	14
1.2. Нормативно-правове підґрунтя функціонування архівних установ... 37	
РОЗДІЛ 2. МІСЦЕ ТА РОЛЬ АРХІВІВ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	55
2.1. Вплив російсько-української війни на інформаційну діяльність та збереження документів у вітчизняних архівах	55
2.2. Архіви у формуванні національної самосвідомості, патріотичного виховання молоді та зміцненні громадянської ідентичності в умовах війни. 71	
2.3 Конвергенція музеїв, архівів та бібліотек: нові підходи до збереження та популяризації культурної спадщини	81
РОЗДІЛ 3. ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	98
3.1. Інформаційна діяльність Державного архіву Полтавської області: структура, види та форми.....	98
3.2. Ініціативне документування та інформування: сучасні практики Державного архіву Полтавської області.....	118
3.3. Перспективи розвитку інформаційної діяльності Державного архіву Полтавської області: пропозиції та рекомендації.....	124
ВИСНОВКИ.....	136
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ.....	143
ДОДАТКИ.....	161

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах повномасштабної російсько-української війни інформаційна діяльність державних архівів набуває особливого значення. Архіви стають ключовими інституціями у формуванні та збереженні національної історичної пам'яті, заснованій на об'єктивній історії, популяризації правдивих історичних наративів та утвердженні громадянської ідентичності українського народу. В умовах спочатку гібридної, а тепер і відкритої повномасштабної війни, коли особливо увиразнюється перетворення інформаційного простору на об'єкт свідомих маніпуляцій, спрямованих на ураження людської свідомості, просування пропагандистських ідей, сфальшованих історичних сюжетів і концептів, роль архівів у формуванні суспільної свідомості, збереженні культурної спадщини та забезпеченні доступу до документальної інформації стає особливо актуальною.

Інформаційна діяльність державних архівів, зокрема, Державного архіву Полтавської області, спрямована на збереження документів Національного архівного фонду (НАФ) та популяризацію архівної спадщини, є важливим інструментом підтримки інформаційної безпеки країни, зміцнення національної ідентичності та формування релевантної історичної пам'яті. У контексті російської агресії ця діяльність набуває не лише культурного, а й політичного значення, адже архіви стають дієвими осередками для протидії інформаційним атакам та поширенню дезінформації.

Дослідження інформаційної діяльності державних архівів у контексті утвердження української громадянської ідентичності як запоруки остаточного формування української політичної нації, без якої годі говорити про міцну та стабільну Українську державу, є важливим як у контексті подальшого розвитку архівної справи, так і для забезпечення національної безпеки, культурного поступу українського суспільства та незворотніх демократичних

перетворень в Україні, остаточного входження її до світового цивілізаційного простору.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз інформаційної діяльності державних архівів України в умовах повномасштабної російсько-української війни, зокрема, на прикладі Державного архіву Полтавської області, для визначення її ролі у формуванні української громадянської ідентичності та розроблення рекомендацій щодо вдосконалення цієї діяльності.

Для досягнення поставленої мети передбачається виконання таких **завдань**:

- вивчити теоретичні основи інформаційної діяльності державних архівів та схарактеризувати нормативно-правове підґрунтя сучасного функціонування державних архівів;
- дослідити вплив російсько-української війни на інформаційну діяльність державних архівів;
- визначити роль вітчизняних архівів у формуванні національної та громадянської ідентичності в українському контексті;
- проаналізувати структуру, напрями та форми інформаційної діяльності Державного архіву Полтавської області;
- запропонувати практичні рекомендації щодо вдосконалення інформаційної діяльності архіву в умовах сучасних викликів.

Об'єктом дослідження є інформаційна діяльність державних архівів у контексті утвердження української громадянської ідентичності.

Предметом дослідження є форми, напрями та механізми інформаційної діяльності Державного архіву Полтавської області, що реалізуються в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Отримання наукових теоретичних та практичних результатів роботи ґрунтується на використанні загальнонаукових та спеціальних дослідницьких **методів і процедур**, основними з яких є аналітичний метод – для вивчення наукової літератури, нормативно-правових актів та інших джерел за темою дослідження; компаративний метод – для зіставлення особливостей

інформаційної діяльності архівів у різних історичних періодах та умовах; методи синтезу та узагальнення – для формулювання висновків і рекомендацій; емпіричні методи – для аналізу діяльності Державного архіву Полтавської області на основі практичних даних; контент-аналіз – для вивчення інформаційних матеріалів архіву, публікацій, звітів і виставкових проєктів, метод моделювання – для створення моделі адаптивного інтерфейсу вебсайту Державного архіву Полтавської області.

Наукова новизна дослідження полягає у поглибленні уявлень та подальшому розробленні проблеми провідної ролі державних архівів у процесах формування (трансформування) та збереження колективної й індивідуальної національної пам'яті та утвердженні на цій основі громадянської ідентичності українців у період повномасштабної війни на прикладі діяльності конкретної архівної установи. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення інформаційної діяльності архівів у відповідь на сучасні виклики.

Практичне значення полягає в розробленні рекомендацій для покращення та подальшого інноваційного розвитку інформаційної діяльності Державного архіву Полтавської області. Результати роботи можуть бути використані для розроблення стратегій модернізації вітчизняних державних архівів, методичних рекомендацій з підвищення ефективності їх інформаційної діяльності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження були представлені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і знайшли відображення у публікаціях автора. Часткові результати, окремі аспекти та положення пропонованої роботи представлялися під час наукових та науково-практичних конференцій різного рівня у вигляді доповідей (одна з яких – як ключового спікера на пленарному засіданні) та в опублікованих за ними тезах чи матеріалами, а саме:

1. ІХ Всеукраїнська наукова студентська конференція «Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері» (Вінниця, 12 квітня 2024 р.)

2. XXVII Всеукраїнська онлайн науково-практична конференція (з міжнародною участю) «Короленківські читання 2024» (Харків, 24-25 жовтня 2024 р.);

3. IX Міжнародна науково-практична конференція «Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи» (м. Полтава, 21 листопада 2024 р.).

Перелік відповідних публікацій:

1. Серб М. Відкриті українські ресурси: доступ до знань в епоху цифрових трансформацій. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері* : Зб. матеріалів IX Всеукр. наук. студент. конф., 12 квіт. 2024 р. / Наук. керівник І. Передерій. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. С. 154–157.

2. Серб М. Прискорення динаміки оцифрування архівних документів як реакція на виклики і загрози архівній галузі в умовах російсько-української війни. *Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи* : матеріали IX міжнар. науково-практ. конф., 21 листоп. 2024 р. / Наук. керівник І. Передерій. Полтава, 2024. С. 231–239.

Логіка дослідження зумовила таку **структуру** кваліфікаційної роботи: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел із 130 найменувань. Загальний обсяг роботи – 171 сторінка.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ

1.1. Визначення, сутність та види інформаційної діяльності державних архівів

У третьому тисячолітті ключовими тенденціями є інтенсивний розвиток глобалізаційних процесів, започаткованих у ХХ столітті, та перехід до постіндустріального інформаційного суспільства. Це обумовлює необхідність переосмислення функцій архівів, які перетворилися на активних суб'єктів інформаційних процесів сучасного соціуму. Інформаційна діяльність цих установ спрямована на забезпечення суспільства ретроспективною інформацією шляхом її максимального удоступнення, створення умов для зручного й ефективного використання даних, що зафіксовані в документах НАФ.

З огляду на зростання вимог користувачів до якості та достовірності інформаційних послуг, відповідний напрям діяльності архівів набуває особливого значення. Це зумовлює необхідність детального аналізу її сутності, особливостей та видів, зокрема у контексті сучасного функціонування державних архівів.

Перш за все, необхідно зазначити, що у сучасній редакції Закону України «Про інформацію» відсутнє чітке визначення поняття «інформаційна діяльність». Це створює певну прогалину в правовому регулюванні інформаційної сфери, оскільки таке визначення раніше було включене до першої редакції цього закону. Згідно з нормами першої редакції, інформаційна діяльність розумілася як сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави. Водночас, після внесення змін до закону в 2011 році, це поняття було вилучене, що ускладнює

чітке окреслення змісту та меж інформаційної діяльності у нормативно-правовому полі [43, с. 75].

Відсутність прямого визначення поняття у чинному законодавстві актуалізує необхідність його розкриття через аналіз інших, дотичних до нього правових понять та їхніх тлумачень. Зокрема, стаття 9 Закону визначає основні види інформаційної діяльності, серед яких створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації. У свою чергу, стаття 23 роз'яснює поняття інформаційної продукції та інформаційної послуги, які є матеріалізованим результатом інформаційної діяльності та формою задоволення інформаційних потреб споживачів [5]. Таким чином, у сукупності ці положення дозволяють частково зрозуміти зміст інформаційної діяльності в сучасних умовах.

У контексті архівної діяльності більш конкретизоване розуміння цього терміну подано у ДСТУ 2732:2023 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять». Відповідно до нього, інформаційна діяльність архіву – це діяльність, спрямована на задоволення потреб користувачів у первинній та вторинній архівній інформації [17]. Задоволення цих потреб є однією з ключових функцій державних архівів, що обумовлює необхідність глибшого дослідження та обґрунтування цього поняття.

Сутність, види та класифікація інформаційної діяльності відображені у працях О. В. Матвієнко, а питання науково-інформаційної діяльності державних архівів досліджував О. Г. Мітюков. Певні складники цієї діяльності розглянуто в роботах Н.М. Христової, К.Т. Селіверстової, І. Б. Матяш, Г.В. Боряка, А.А. Кисельової, Г.В. Папакіна та інших науковців. Водночас комплексний підхід до систематизації видів і методів інформаційної діяльності ще потребує детального осмислення та опрацювання. У цьому контексті низка дослідників висвітлюють лише окремі аспекти, які формують сутність та значення інформаційної діяльності [64].

Н.М. Христова звертає увагу на актуальність сучасних викликів, що стосуються збереження документів НАФ, які є важливою складовою історико-

культурної спадщини українського народу. Вона наголошує, що інформаційний потенціал архівів залежить від доступності та повноти архівних довідників, які дозволяють ефективно відображати багатства архівних фондів [106].

К. Т. Селіверстова підкреслює важливість професійної компетенції архівістів, яка визначається їхньою здатністю якісно описувати архівні документи. Ця діяльність, на її думку, є не лише одним із основних професійних обов'язків архівіста, але й важливим елементом у забезпеченні систематизації та доступності архівної інформації для користувачів.

Г.В. Боряк, досліджуючи проблеми інформатизації архівної справи в Україні, звертає увагу на стратегічну роль упровадження національних інформаційних систем у діяльність архівних установ. Його праці висвітлюють ключові аспекти автоматизації архівних процесів, а також вплив нових технологій на збереження та популяризацію архівних матеріалів у сучасному інформаційному суспільстві [27].

Водночас дослідниця Н.С. Меньківська пропонує визначення інформаційної діяльності державних архівів, яке охоплює її ключові складники (Рис. 1.1). На її думку, інформаційна діяльність – це постійний і систематичний процес збирання, використання, поширення та зберігання первинної й вторинної архівної інформації. Ця діяльність реалізується архівними установами, що фінансуються державою, з метою задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави у ретроспективній документній інформації [64].

Значення державних архівів як ключової ланки в системі архівних установ України полягає у виконанні ними важливих завдань, зокрема таких, як збереження Національного архівного фонду, організація його обліку та забезпечення доступу до документів.

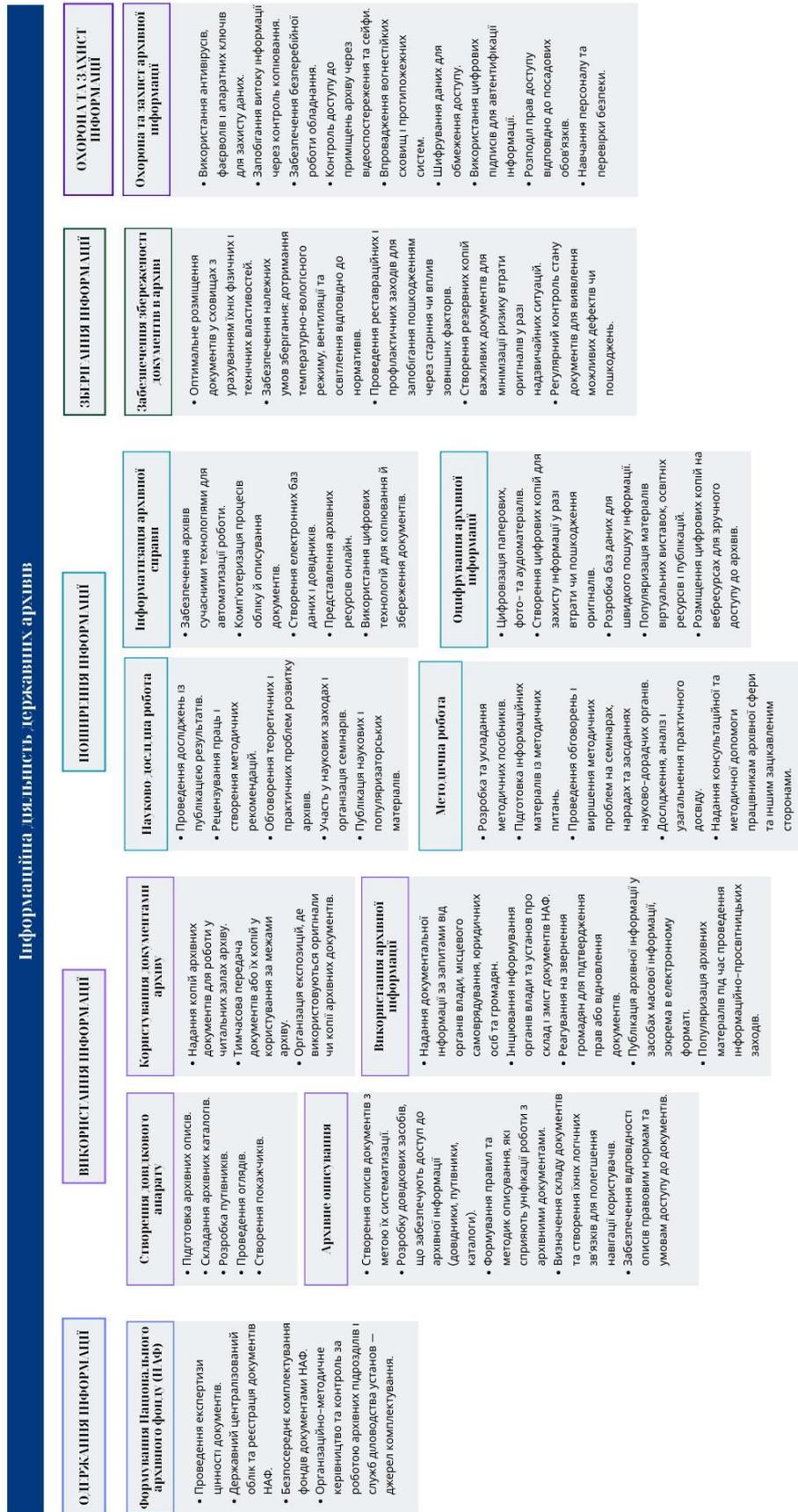

Рис. 1.1. – Види інформаційної діяльності архівних установ.

Складено автором на основі [63]

У сучасних умовах інформаційного суспільства державні архіви стають не лише сховищами історичних та інших значущих документів, а й одними з ключових інформаційних центрів, що сприяють демократизації суспільства, підтримці та формуванню (чи трансформуванню) національної ідентичності й історичної пам'яті.

Згідно з проєктом *Стратегії розвитку архівної справи на період до 2025 року*, яка, на жаль так і не стала затвердженим офіційним документом (очевидно, певною мірою, через початок повномасштабної війни росії проти України), але, тим не менше, дефакто таки реалізується наразі в Україні принаймні за більшістю основних векторів, доступ до архівних ресурсів визнається стратегічно важливим інструментом, що забезпечує громадянам рівні можливості для розуміння історичних процесів та активної участі у суспільному розвитку. Цей програмний документ визначає основні напрями, цілі та пріоритети розвитку архівної галузі з урахуванням національного законодавства й міжнародних стандартів. Зокрема, Стратегія враховує положення *Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи, Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів* та *Принципів доступу до архівів Міжнародної ради архівів*.

Стратегія окреслює чотири ключові вектори:

- *рівний доступ до архівної інформації* для всіх категорій користувачів;
- *розвиток інституційної спроможності архівів*, що включає кадрове зміцнення та технічну модернізацію;
- *оновлення нормативно-правової бази* з метою її адаптації до сучасних умов;
- *формування ефективної комунікативної політики* для популяризації діяльності архівних установ серед громадськості.

Серед першочергових цілей Стратегії – реформування управлінської системи архівної справи, створення нової законодавчої бази, підвищення

якості архівних послуг, активізація процесів оцифрування документів та зміцнення позитивного іміджу архівів у суспільстві [96].

Таким чином, підготовлена свого часу фахівцями-практиками Стратегія розвитку архівної справи мала стати ключовим напрямним документом для модернізації архівної галузі України, сприяючи її інтеграції в міжнародний інформаційний простір та адаптації до вимог сучасного інформаційного суспільства. Її реальне виконання є критично важливим для досягнення довгострокових цілей галузі, таких як суттєва модернізація архівних установ, упровадження цифрових технологій у їхню діяльність, надійне збереження документальної спадщини та максимальна її популяризація й удосуупнення тощо.

Одним із пріоритетів сучасної архівної діяльності є прискорена (з уваги на суттєве відставання України у цих процесах ще 5 років від загальносвітових тенденцій) цифровізація архівних фондів та створення єдиного інформаційного простору. Розвиток електронних реєстрів, упровадження інформаційно-пошукових систем за принципом «єдиного вікна» й забезпечення безперервного онлайн доступу до архівних ресурсів дозволяють значно розширити доступність архівної інформації. Це, у свою чергу, сприяє не лише збереженню культурної спадщини, а й максимальному задоволенню наявних та потенційних інформаційних потреб користувачів.

Упровадження новітніх технологій і реалізації концепції «людиноцентризму» є основою сучасної архівної діяльності, де центральною постаттю стає людина з її правами, інтересами та потребами. Архіви адаптують свою роботу для зручності користувачів, забезпечуючи вільний доступ до інформації, що є важливим кроком до розвитку громадянського суспільства та підвищення соціальної згуртованості.

Таким чином, завдання державних архівів у сучасних умовах поєднують традиційну функцію збереження документів із впровадженням новітніх підходів, орієнтованих на цифрову модернізацію, розширення доступу до

ретроспективної інформації та інтеграцію в міжнародний інформаційний простір. Реалізація цих завдань передбачає:

- подальше формування НАФ шляхом систематичного поповнення архівів документами, що мають історичну, культурну, наукову та практичну цінність;

- здійснення належної експертизи цінності документів та вилучення з обігу тих, що не мають значущості для суспільства, з метою оптимізації ресурсів і фондів;

- контроль за дотриманням організаційно-методичних стандартів у роботі архівних установ і служб діловодства, що забезпечує упорядкованість процесів зберігання та обліку документів;

- інноваційний розвиток інфраструктури для зберігання архівних ресурсів, включно з удосконаленням методів консервації, реставрації та оцифрування для їх довгострокового збереження.

Сучасні підходи до архівної діяльності також акцентують увагу на використанні новітніх технологій для автоматизації процесів і розширення доступу до інформаційних ресурсів. Архіви дедалі більше орієнтуються на створення єдиного інформаційного простору та поліпшення обслуговування користувачів, що відповідає вимогам сучасного інформаційного суспільства.

Згідно з Правилами діяльності архівних установ України, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 08 квітня 2013 року № 656/5, основними напрямками використання інформації, яка міститься в архівних документах, є такі:

- надання інформаційних послуг користувачам на основі їхніх запитів або через ініціативне інформування;

- забезпечення доступу до архівних документів (або їх копій) у читальних залах архівів;

- організація експозицій документів (або їх копій) на виставкових заходах;

- тимчасове надання документів у користування за межами архівної установи;
- публікація архівних матеріалів та поширення інформації з них у засобах масової інформації, включно з онлайн-платформами;
- проведення інформаційних заходів, таких як демонстрація документів чи їх змісту під час громадських зустрічей, екскурсій до архівів, презентацій, днів відкритих дверей, лекцій, доповідей або конференцій [13].

Зазначені напрями використання архівної інформації відображають широкий спектр завдань, які архіви виконують у рамках своєї інформаційної діяльності. Вони спрямовані на те, щоб архівні документи стали доступними та зрозумілими для широкого кола користувачів, а також сприяли формуванню відкритого інформаційного середовища. Саме через ці форми роботи архівні установи реалізують свою місію, забезпечуючи не лише збереження документальної спадщини, а й активне її використання у різних сферах суспільного життя.

Сутність інформаційної діяльності архівів полягає у забезпеченні ефективного доступу до архівної інформації, її належного збереження, активної популяризації та інтеграції в сучасний інформаційний простір. Основним завданням цієї діяльності є задоволення інформаційних потреб різних категорій користувачів (а не лише пріоритетно державного апарату, як це було ще кілька десятиліть тому), зокрема науковців, широких кіл громадськості, державних органів та установ, освітніх закладів та інших суб'єктів.

На нашу думку, інформаційна діяльність архівів сприяє виконанню кількох важливих функцій:

1. Формування (трансформування) та утвердження історичної пам'яті й національної ідентичності (що особливо актуально для країн пострадянського та постсоціалістичного табору, які стали на шлях демократичного цивілізаційного розвитку). Архіви забезпечують доступ до документів, які є джерелами несфальшованих і незаідеологізованих знань про історичні події,

культурну спадщину та суспільні процеси минувшини. Це сприяє належному їх осмисленню, формуванню та збереженню колективної пам'яті та кристалізації на цій основі національної самосвідомості.

2. Забезпечення прозорості державного управління. Надання інформації з архівів допомагає громадянам та установам отримувати необхідні відомості для юридичних, соціальних чи економічних потреб.

3. Підтримка науково-дослідної діяльності. Архівні матеріали є незамінною базою для проведення наукових досліджень у сфері історії, культурології, права, економіки та інших дисциплін.

4. Освітня та культурна функція. Інформаційно-просвітницька робота архівів спрямована на підвищення обізнаності громадськості про зміст і значення архівної спадщини. Це реалізується через проведення просвітницьких лекцій, реалізацію виставкової діяльності, презентацій, публікацію документів і науково-популярних видань (едиційна археографія).

5. Інтеграція до цифрового простору. Оцифрування архівних матеріалів, створення електронних баз даних і онлайн-платформ робить архівні ресурси доступнішими для користувачів у будь-якому куточку світу та в будь-який зручний час. Це є важливим аспектом в умовах глобалізації та розвитку інформаційного суспільства.

Отже, інформаційна діяльність архівів охоплює широкий спектр завдань, виходячи далеко за межі традиційної ролі архівів, яка протягом багатьох попередніх тисячоліть обмежувалася майже виключно збереженням документів, що мали слугувати владній еліті та державному апарату. Сьогодні ця діяльність спрямована на задоволення якнайширших потреб сучасного суспільства, всіх його груп і соціальних страт.

Відповідно до вимог сучасності, державні архіви постійно вдосконалюють свою діяльність, що зумовлює розширення та оновлення напрямів інформаційної роботи. Як уже зазначалося, основними видами цієї діяльності є одержання, зберігання, використання, поширення, а також охорона та захист інформації.

Формування НАФ можна трактувати як один із ключових процесів отримання інформації, що є невід'ємною складовою діяльності державних архівів. Цей процес включає сукупність організаційних, методичних та практичних заходів, спрямованих на забезпечення систематичного поповнення НАФ документами, які мають значну суспільну цінність. Формування НАФ забезпечує відбір архівних матеріалів, що повноцінно відображають всі основні аспекти життєдіяльності держави та суспільства, а також тих, які відповідають потребам збереження історичної пам'яті.

У цьому контексті процес формування НАФ є одночасно й різновидом інформаційної діяльності архівів, адже він передбачає пошук, аналіз, експертну оцінку, описування та класифікацію документів для включення їх до цього державного документального комплексу. Паралельно здійснюється вилучення матеріалів, які не мають суспільної або історичної цінності. Завдяки такому підходу, архівні установи не лише зберігають важливу інформацію, але й створюють структурований ресурс, що може використовуватися для дослідження історичних, соціальних та культурних аспектів розвитку суспільства.

Практичне формування НАФ здійснюється державними архівами через реалізацію комплексу заходів, спрямованих на збереження документальної спадщини. Одним з провідних складників цього процесу є *експертиза цінності документів*, яка передбачає визначення їхньої культурної, наукової чи практичної значущості. До експертизи залучаються документи, створені в ході діяльності юридичних і фізичних осіб. У результаті цього здійснюється оцінка їх відповідності критеріям включення до НАФ або вилучення з нього. Крім того, експертиза охоплює встановлення строків зберігання документів, які не входять до складу НАФ, а також ідентифікацію найцінніших серед них, які отримують статус унікальних.

Формування НАФ також включає державний централізований облік і реєстрацію документів, а також безпосереднє його поповнення. Важливу роль у цьому процесі відіграє організаційно-методичне керівництво та контроль за

діяльністю архівних підрозділів і служб діловодства установ-джерел комплектування [62].

Можна зробити висновок, що експертиза цінності документів є однією з основних форм інформаційної діяльності державних архівів, яка спрямована на отримання, систематизацію та збереження суспільно значущої інформації. Вона слугує теоретико-методичною базою для забезпечення належного функціонування НАФ, формуючи інформаційний ресурс, що відображає всі ключові аспекти розвитку держави та суспільства.

Після завершення експертизи цінності, яка визначає суспільну значущість архівних документів, здійснюється їхній ретельний облік. Цей етап включає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення систематизації та організації документів відповідно до встановлених критеріїв. Зокрема, визначаються і документуються кількість, склад і фізичний стан архівних матеріалів. Отримані дані вносяться до облікових реєстрів, де відображаються всі ключові характеристики документів, включаючи їхню належність до визначених класифікаційних комплексів.

Систематизація документів відповідно до класифікаційних груп дозволяє забезпечити чітку структуру архівного фонду, що, у свою чергу, сприяє підвищенню ефективності адресного пошуку необхідних матеріалів. Крім того, фіксація фізичного стану документів створює передумови для організації регулярного моніторингу їхнього збереження. Такий підхід забезпечує контроль за станом архівних матеріалів і сприяє своєчасному виявленню можливих ризиків, пов'язаних із їхнім фізичним чи інформаційним зношенням. Таким чином, облік та описування документів після проведення експертизи цінності є важливим етапом архівної діяльності, що гарантує якість управління документами і їхню подальшу доступність для суспільного використання [64].

Для визначення правового статусу документів та підтвердження права власності на них здійснюється державна реєстрація документів НАФ. Ця процедура, яку виконують Державна архівна служба України та уповноважені

державні архівні установи, регулює порядок зберігання, переміщення документів та забезпечує дотримання встановлених нормативних вимог. Реєстрація охоплює всі документи, незалежно від їх форми власності чи місця зберігання, що забезпечує їх офіційний облік у межах державної архівної системи. Кабінетом Міністрів України встановлено чіткий порядок проведення такої реєстрації, що забезпечує правову визначеність і створює основу для ефективного управління архівними ресурсами.

Ефективність формування та використання НАФ значною мірою залежить від рівня укомплектованості державних архівів України. Процес комплектування архівів документами є цілеспрямованою та систематизованою діяльністю, спрямованою на поповнення фондів відповідно до профільної спеціалізації архівів. Він охоплює визначення джерел комплектування, ідентифікацію складу документів, що підлягають прийманню, та організацію їхнього приймання на зберігання [69].

У межах визначених повноважень архіви здійснюють управління архівною справою та діловодством у зоні свого комплектування. Як управлінські органи, архіви виконують низку ключових завдань, що сприяють організації роботи у сфері зберігання та використання документної інформації. Зокрема, серед основних функцій архівів виділяється забезпечення формування та надійного зберігання документів НАФ та інших документів, що мають суспільну значущість. Особлива увага приділяється створенню системи інформаційно-документаційного забезпечення управлінської діяльності, яка дозволяє ефективно виконувати поставлені завдання, пов'язані з документуванням управлінських процесів.

Додатково архіви здійснюють контроль за дотриманням законодавчих вимог у галузі архівної справи та діловодства, забезпечуючи відповідність усіх процесів встановленим нормативно-правовим стандартам. У цьому контексті їхня діяльність включає нагляд за належною організацією документообігу, своєчасним формуванням архівних фондів, а також відповідальність за захист інформації, що має історичну чи культурну цінність. Виконання цих завдань

реалізується шляхом узгодженої діяльності архівів, спрямованої на виконання їхніх основних функціональних обов'язків як органів управління у сфері архівної справи. Ці обов'язки охоплюють як технічний, так і організаційний складники забезпечення архівної діяльності, що сприяє її ефективності та надійності.

Іншою важливою складовою інформаційної діяльності є зберігання інформації, що водночас є однією з найважливіших функцій державних архівів. *Перш за все, це – створення оптимальних умов для дотримання встановлених нормативних режимів, організація зберігання документів у належному стані, а також підтримання фізико-хімічних характеристик їх матеріальної основи.* Такий підхід дозволяє запобігти втраті важливої інформації та зберегти цілісність архівних комплексів. Реалізація цих заходів гарантує збереження історичної, культурної та суспільно важливої інформації для наступних поколінь і створює умови для її ефективного використання.

Організація зберігання документів є ключовим завданням архівної справи, що забезпечує їх довговічність, фізичну цілісність та функціональну придатність. Ця діяльність охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на збереження фізичної, інформаційної та юридичної цілісності архівних матеріалів.

Зберігання документів передбачає їх раціональне розміщення у спеціально обладнаних сховищах із дотриманням оптимальних умов температури, вологості, вентиляції та освітлення відповідно до нормативних вимог. Регулярний моніторинг фізичного стану документів та проведення реставраційно-профілактичних заходів спрямовані на запобігання пошкодженням унаслідок фізико-хімічного старіння чи зовнішніх факторів.

Особливе значення надається створенню страхових копій унікальних документів, що мінімізує ризик втрати оригіналів унаслідок аварій, стихійних лих чи інших небезпек (наприклад, пов'язаних з війною). Ураховуючи ризики, пов'язані з природними, техногенними та воєнними катастрофами,

упроваджуються заходи зі страхування, аварійного реагування, вчасної евакуації, що зменшують втрати документальної спадщини.

Організація зберігання документів є одним із ключових завдань архівної справи, що спрямоване на забезпечення їхньої довговічності, цілісності та придатності для використання. До її основних аспектів належить:

- оптимальне розміщення документів у спеціалізованих сховищах, враховуючи фізичні та технічні властивості носіїв інформації;
- забезпечення належних умов зберігання: підтримання температурно-вологісного режиму, систем вентиляції та освітлення відповідно до затверджених нормативів, передбачених Положенням про умови зберігання документів НАФ;
- проведення реставраційних та профілактичних заходів для збереження документів, які спрямовані на попередження пошкоджень через фізико-хімічне старіння або вплив зовнішніх чинників;
- створення резервних копій особливо важливих документів, що мінімізує ризик втрати оригіналів у випадку надзвичайних ситуацій, таких як аварії чи стихійні лиха;
- систематичний контроль за станом документів: регулярне обстеження носіїв інформації з метою виявлення можливих дефектів, уражень шкідниками чи пошкоджень.

Приміщення архіву слід облаштовувати з урахуванням ізоляції від потенційно шкідливих і пожежонебезпечних факторів, забезпечуючи відповідність сучасним санітарно-гігієнічним нормам.

У сучасному інформаційному суспільстві, де інформація є стратегічним ресурсом, охорона та захист даних у державних архівах набувають особливого значення. Збереження документів НАФ в умовах постійного розвитку технологій та загроз кібератак є ключовим завданням для забезпечення національної безпеки та збереження культурної спадщини. Для цього впроваджується комплекс заходів, який включає технічні, фізичні,

криптографічні та організаційні методи, кожен із яких відіграє важливу роль у системі захисту архівних даних (Рис. 1.2).

Технічні заходи спрямовані на запобігання несанкціонованому доступу до інформації та підтримання стабільної роботи обладнання. Вони включають використання спеціалізованих програмних засобів, таких як антивірусні програми, міжмережеві екрани (фаєрволи) та апаратні ключі, зокрема смарткарти. Для захисту від витоку даних застосовуються системи, які запобігають несанкціонованому копіюванню або зчитуванню інформації. Важливим компонентом є забезпечення безперебійної роботи технічного обладнання, що мінімізує ризики блокування функціонування архіву.

Фізичні заходи безпеки охоплюють захист приміщень архіву та створення належних умов для зберігання документів. До них належать фізична охорона, встановлення сучасних сигналізацій, відеоспостереження, організація контрольованих зон доступу та використання сейфів для особливо цінних матеріалів. Для захисту архівів від природних та техногенних загроз впроваджуються вогнестійкі сховища, системи протипожежного захисту та заходи, що запобігають підтопленню.

Рис. 1.2 – Методи захисту інформації в державних архівах

Складено автором на основі [44]

Криптографічні засоби забезпечують безпеку цифрової інформації. Використання сучасних методів шифрування обмежує доступ до цифрових документів і захищає їх під час передачі через мережі. Для гарантування автентичності даних застосовуються цифрові підписи та сертифікати автентифікації, які також захищають інформацію від підробок.

Організаційні заходи спрямовані на регламентацію доступу до інформації та підвищення відповідальності персоналу. Це включає розподіл прав доступу між співробітниками залежно від їхніх посадових обов'язків, регулярні перевірки дотримання правил безпеки та проведення навчань для підвищення рівня обізнаності персоналу. Також розробляються й впроваджуються інструкції, що визначають порядок роботи з інформацією та використання технічних засобів [44].

Синергія цих заходів дозволяє державним архівам надійно захищати інформацію від внутрішніх і зовнішніх загроз, зберігати її цілісність та забезпечувати безперешкодний доступ до національної спадщини для майбутніх поколінь.

Інформаційна діяльність державних архівів охоплює широкий спектр аспектів, пов'язаних із використанням та поширенням архівної інформації. Ця діяльність спрямована на задоволення інформаційних потреб фізичних та юридичних осіб, а також держави, і включає процеси архівного описування, створення довідкового апарату архіву, використання документів та забезпечення доступу до архівної інформації.

Архівне описування передбачає створення описів документів для їх систематизації, розроблення довідкових засобів, що забезпечують ефективний доступ до інформації (наприклад, архівних довідників, путівників, каталогів). У цьому процесі важливу роль відіграє формування правил і методик описування, зокрема, для різних його різновидів (базового, реєстраційного та презентаційного), спрямованих на уніфікацію роботи з архівними документами. Зокрема, це включає визначення складу документів, створення

логічних зв'язків для полегшення навігації користувачів, а також забезпечення відповідності описів нормативним вимогам та умовам доступу до документів.

Забезпечення доступу до ретроспективної інформації, що міститься в документах НАФ, є однією з ключових функцій державних архівів. Щороку до архівів надходять близько мільйона справ різного походження – від підприємств, установ, організацій до міністерств і відомств, а також особових, що підкреслює необхідність вдосконалення довідкового апарату. Це питання є пріоритетним у діяльності державних архівів України.

Довідковий апарат архіву визначається як система архівних описів, які подаються у формі взаємопов'язаних та уніфікованих методичних основ. Ця система спрямована на забезпечення цілісності інформації про архівні документи та розкриття їхнього змісту. Розроблення довідкового апарату ґрунтується на структурованості та уніфікації його складових, що еволюціонували від традиційних форм до сучасних інформаційно-комунікаційних засобів. Кожен архів формує власний довідковий апарат, що базується на засадах, визначених Національною архівною системою.

Як зазначає дослідниця Н. Христова, якість представлення та відображення інформаційного багатства архівів безпосередньо впливає на підвищення їхніх інформаційних можливостей. Таким чином, вдосконалення довідкового апарату стає вагомим чинником підвищення ефективності використання архівної інформації [106]

Юридичні та фізичні особи мають право використовувати документи архівів та отримувати доступ до архівної інформації за умови дотримання чинного законодавства.

Як зазначає Г. Папакін [74], процес надання суспільству доступу до ретроспективної інформації проходить через кілька основних етапів. Перший етап полягає в організації умов для використання документів, що передбачає систематичне застосування архівістами різних форм роботи для полегшення доступу до потрібних матеріалів.

Другий етап стосується безпосереднього використання документів (його можуть реалізувати як споживачі, так і самі архівісти): їх перегляду, читання чи прослуховування. Зазначається, що користувачі можуть брати участь у цьому процесі як самостійно, так і за допомогою архівістів. Якщо ж потрібна конкретна інформація або окремі архівні документи, процес використання архівних матеріалів відбувається через подання спеціального запиту. У будь-якому разі відбувається процес творчого отримання необхідної користувачеві інформації з опрацьованих архівних джерел. Саме це дозволяє, врешті, втілити у життя третій етап – власне застосування архівної інформації для різних потреб користувачів, коли споживач у потрібній йому формі реалізує отриману з архівних документів інформацію [106].

Для ефективного задоволення запитів суспільства важливим є створення відповідних умов, які сприятимуть повноцінному використанню архівних документів НАФ. Цей напрямок залишається одним із ключових у діяльності державних архівів. Після здобуття Україною незалежності було розроблено та прийнято низку законодавчих і нормативно-правових документів, що стали основою для впровадження та розвитку інформаційних взаємозв'язків у сфері архівної справи.

Одним із перших кроків демократизації в українському архівному секторі стало розсекречення документів. Це сприяло збільшенню кількості запитів від громадян, зокрема дослідників, які працюють у читальних залах державних архівів.

Науково-дослідницька та методична діяльність є важливим аспектом інформаційної роботи державних архівів. У рамках цієї діяльності проводяться дослідження в таких галузях, як архівознавство, документознавство, історіографія, а також у суміжних дисциплінах – економіці, правознавстві, природничих і технічних науках, що охоплюють питання збереження документів та оптимізації роботи архівів.

Метою наукової діяльності архівів є підвищення ефективності виконання їхніх основних функцій, зокрема вдосконалення архівної справи, розроблення

раціональних підходів до організації документів, а також оптимізація діловодства. Це забезпечує розвиток архівної системи, який базується на положеннях законодавства, зокрема Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» [6].

Основними напрямками науково-дослідної діяльності архівів є:

- проведення наукових досліджень, результати яких знаходять відображення у монографіях, статтях, доповідях, базах даних і нормативних документах;
- аналіз і рецензування наукових праць та створення методичних рекомендацій з архівної справи та діловодства;
- обговорення теоретичних і прикладних аспектів розвитку архівної справи на науково-дорадчих заходах;
- організація та участь у семінарах, конференціях, дискусіях і засіданнях «круглих столів»;
- проведення науково-популярних лекцій і виступів, презентація виставок, підготовці яких може також передувати науково-дослідницька робота архівістів.

На основі проведених наукових досліджень та узагальнення практичного досвіду архіви здійснюють методичну діяльність, спрямовану на впровадження ефективних методів і технологій у роботу з документами. Основним завданням такої роботи є вдосконалення архівних технологій та забезпечення їхньої практичної реалізації.

Методична діяльність архівів передбачає створення та оновлення методичних рекомендацій, підготовку інформаційних повідомлень із різних питань, а також організацію та участь у науково-дорадчих заходах, таких як семінари, наради та консультації. Важливим елементом є також узагальнення практичного досвіду, що сприяє покращенню ефективності роботи архівних установ [6].

На думку Матяш І.Б., науково-дослідна та методична діяльність архівів є основоположними чинниками, які забезпечують розвиток архівної справи. Завдяки науково-методичним розробленням створюється надійна база для подальшого вдосконалення архівних процесів, інтеграції нових технологій і методів, а також систематизації вітчизняного та зарубіжного досвіду. Це забезпечує формування ефективної архівної системи, яка відповідає сучасним викликам [61].

Сучасна інформаційна діяльність архівів неможлива без використання новітніх інформаційних технологій, стрімкий розвиток яких динамічно трансформує всі суспільні сфери, з архівною включно. Процес інформатизації архівної галузі в Україні було розпочато на межі 80-90-их рр. минулого століття, однак протягом перших 30-ти років реалізувалася надто повільно, що призвело до ще більшого розриву цих процесів порівняно з передовими світовими практиками. Ключовими напрямками інформатизації архівної справи було визначено:

- забезпечення архівних установ сучасним технічним обладнанням і програмним забезпеченням, автоматизація управлінських процесів у системі державних архівів України та в архівах регіонального рівня;
- комп'ютеризація процедур формування архівного фонду, централізованого обліку документів, створення електронних баз даних і довідкових систем;
- уніфікація процесів формування, описування, обліку документів і розроблення довідкових систем на основі цифрових технологій у кожній архівній установі;
- створення національних інформаційних ресурсів у форматі онлайн-доступу, а також створення цифрових копій документів для довготривалого зберігання та зручності використання.

Протягом останніх 5-ти років відповідні процеси в Україні стрімко динамізувалися і вивели Україну в лідери процесів цифровізації архівної документної спадщини.

Основною метою інформатизації є впровадження оптимальних підходів до управління документами НАФ, захист національної спадщини у цифровому просторі та інтеграція архівних даних у єдиний інформаційний комплекс з перспективою включення його в міжнародний інформаційний простір. Це забезпечує актуалізацію архівного контенту, вдосконалення процедури обліку та полегшення доступу користувачів до інформації через інтернет-ресурси.

Дослідниця Кисельова А.А. підкреслює, що вебсайт архіву є одним із вирішальних чинників для розвитку архівної справи. Цей підхід сприяє гармонійному поєднанню теоретичних і практичних засад у сфері архівного збереження, адаптуючи їх до умов інформаційного суспільства. Вебсайти архівів у цьому контексті стають важливим інструментом для реалізації завдань інформатизації та популяризації архівної спадщини серед широкої аудиторії.

На нашу думку, створення функціонального архівного вебсайту передбачає кілька важливих необхідних складових:

1. Доступ до баз даних і довідників. Вебсайт забезпечує користувачів інтерактивними інструментами для пошуку інформації в базах даних, електронних каталогах та реєстрах. Це особливо важливо для дослідників, які працюють з великими обсягами інформації, зокрема генеалогами чи істориками.

2. Цифрові копії документів. Інтеграція до вебсайту оцифрованих матеріалів надає користувачам доступ до документів НАФ, не виходячи з дому. Це сприяє збереженню оригіналів документів і водночас розширює аудиторію, яка може ознайомитися з архівними матеріалами.

3. Інтерактивні сервіси. Архівний вебсайт може включати форми для онлайн-запитів, замовлення копій документів або консультацій з архівістами.

Такі сервіси підвищують зручність і швидкість взаємодії користувачів із архівом.

4. Освітній компонент. Вебсайти державних архівів можуть виконувати, між іншим, освітніх платформ, де публікуються історичні статті, тематичні колекції документів, презентуються віртуальні виставки, відеоматеріали або навчальні курси з архівознавства. Це сприяє популяризації архівної справи та розширенню знань про національну спадщину.

5. Доступність для різних груп користувачів. Вебсайт архіву повинен бути адаптований до потреб різних аудиторій, зокрема осіб із обмеженими можливостями. Реалізація таких функцій, як текстовий опис зображень, зручна навігація та відповідність стандартам доступності, дозволяє зробити архів максимально відкритим для всіх. А це одна з основних заporук реалізації успішної та ефективної інформаційної діяльності.

Таким чином, вебсайт є важливим засобом реалізації інформаційної політики архіву. Його функціональність визначає, наскільки ефективно архів виконує свою роль у забезпеченні доступу до документальної спадщини та задоволенні інформаційних потреб суспільства. В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій вдосконалення архівних вебсайтів стає одним із ключових завдань у контексті модернізації архівної справи.

Ще одним із найважливіших напрямів інформаційної діяльності сучасних архівів є оцифрування архівних документів. Цей процес сприяє збереженню національної документальної спадщини, забезпечує її доступність для широкого кола користувачів та інтегрує архівну інформацію у глобальний цифровий простір. Завдяки оцифруванню архіви не лише модернізують свою діяльність, але й відкривають нові можливості для популяризації історичних матеріалів, розвитку науки та найширшого удоступнення архівної інформації у максимально зручному для користувачів режимі.

Види діяльності в межах оцифрування:

- *перетворення документів у цифровий формат*: оцифрування паперових, фото- та аудіоматеріалів з метою їх подальшого зберігання і використання;
- *створення цифрових копій для збереження*: формування резервних копій для забезпечення захисту інформації у разі втрати або пошкодження оригіналів;
- *розроблення баз даних*: створення структурованих цифрових архівів, що дозволяють швидко знаходити потрібну інформацію;
- *популяризація архівних матеріалів*: використання оцифрованих документів для створення віртуальних виставок, освітніх ресурсів та публікацій.
- *організація доступу через інтернет*: розміщення цифрових копій документів на офіційних вебресурсах архівів, що забезпечує зручний доступ користувачів до історичних джерел;
- *збереження культурної спадщини*: використання сучасних технологій для довготривалого зберігання оцифрованих документів у цифрових форматах.

Отже, інформаційна діяльність державних архівів є стратегічно важливою складовою розвитку сучасного інформаційного суспільства. Вона охоплює широкий спектр завдань, включаючи забезпечення відкритого та зручного доступу до ретроспективної інформації, її збереження, популяризацію та інтеграцію в глобальний цифровий простір. Основною метою цієї діяльності в українському та загальносвітовому вимірі є задоволення інформаційних потреб суспільства, сприяння формуванню та утвердженню національної ідентичності громадян держави та збереження історико-культурної спадщини.

Розвиток інформаційних технологій значно розширює можливості архівів у виконанні їхніх функцій. Оцифрування документів, створення електронних баз даних і національних інформаційних ресурсів забезпечують доступність архівної інформації для широкого кола користувачів [32]. Інтеграція архівів у

глобальний цифровий простір не лише сприяє збереженню культурної спадщини, але й робить її широко- і легкодоступною для сфери досліджень, освіти та популяризації правдивої вітчизняної і світової історії.

Водночас, державні архіви мають адаптуватися до сучасних викликів, таких як кіберзагрози, підвищені вимоги до якості інформаційних послуг та потреба в інноваційних підходах до організації зберігання й використання документів. Впровадження технічних, фізичних, криптографічних та організаційних заходів забезпечує захист інформації й підвищує ефективність діяльності архівів, у тому числі її інформаційну складову.

Таким чином, сучасні державні архіви поєднують традиційні функції з інноваційними підходами, орієнтованими на цифрову модернізацію та максимальне задоволення потреб суспільства, усіх його членів і груп. Їхня діяльність є важливим чинником демократизації, розвитку науки, освіти та збереження національної пам'яті, утвердження національної ідентичності, формування української політичної нації, що в умовах жорстокого протистояння з агресивним одвічним ворогом – РФ, яка не полишає спроб знищення української державності та відновлення власного імперського статусу – набуває особливого, критично важливого значення. Успішна реалізація цих завдань сприятиме зміцненню позицій архівів як ключових інформаційних центрів, що відповідають викликам сучасного світу.

1.2. Нормативно-правове підґрунтя функціонування архівних установ

Функціонування архівних установ в Україні базується на розгалуженій системі нормативно-правових актів, які визначають основні принципи, завдання та порядок їхньої діяльності. Нормативно-правове підґрунтя формує єдину політику у сфері архівної справи, спрямовану на захист інформаційних

ресурсів держави, забезпечення їх доступності та збереження культурної спадщини – від забезпечення збереженості документів НАФ до регламентації процесів документообігу.

Усі нормативно-правові акти, які регулюють діяльність архівних установ, можна умовно поділити на кілька рівнів: основоположні акти, закони, підзаконні акти, галузеві нормативні документи та внутрішні документи самих архівних установ (Рис. 2.1). Кожен з цих рівнів виконує свою функцію в системі архівного забезпечення, забезпечуючи формування цілісної та узгодженої політики у цій галузі.

Найвищим рівнем правового регулювання є Конституція України [1], яка визначає базові засади архівної політики та гарантує право громадян на доступ до інформації. Закріплене Конституцією право на доступ до публічної інформації становить фундаментальний принцип діяльності архівних установ, адже саме вони забезпечують збереження документів, які мають значення для громадян та органів державної влади. Це право є основою для формування принципів відкритості та доступності архівних документів.

Наступним важливим документом є *Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи»* [6] від 24 грудня 1993 року № 3814-ХІІ, який є основою для правового регулювання всіх аспектів архівної справи в Україні. Він визначає принципи формування, обліку, зберігання та використання документів НАФ, який є невід’ємною частиною національної та світової культурної спадщини. Закон забезпечує правову основу для організації архівної справи, встановлює вимоги до експертизи цінності документів, їх внесення до НАФ або вилучення з нього, а також порядок доступу до архівної інформації. Особливу увагу приділено збереженню унікальних документів, які становлять виняткову культурну цінність, через механізми створення страхових копій та фондів користування.

Архівні установи, згідно із законом, зобов’язані забезпечувати відкритість і доступність документів НАФ для громадян і організацій. При цьому вони дотримуються встановлених обмежень щодо конфіденційної,

службової та таємної інформації, захищаючи права осіб і державні інтереси. Значну увагу приділено створенню умов для безпечного зберігання архівних документів, включаючи вимоги до приміщень і технологічного обладнання. Закон також регламентує права та обов'язки користувачів архівних документів, забезпечуючи баланс між вільним доступом до інформації та дотриманням прав власників архівів.

Особливе місце у законі займають питання міжнародного співробітництва у сфері архівної справи. Україна активно інтегрується у світову архівну спільноту, сприяючи взаємному обміну документами та інформацією, участі в міжнародних проєктах і виставках. Закон також передбачає механізми повернення документів культурної спадщини України з-за кордону та захист архівних фондів від незаконного вивезення.

Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» залишається основним документом, що регулює архівну справу в Україні, але в майбутньому його має замінити новий закон «Про Національні архівні інформаційні ресурси, управління документацією та архівами», який наразі є проєктом, що пройшов стадію першого читання (обговорення) у Верховній раді України ще напередодні повномасштабної війни у 2021 році [33]. Цей законопроект спрямований на модернізацію архівної галузі, широке впровадження цифрових технологій і створення Національних архівних інформаційних ресурсів (НАІР). Він передбачає повноцінне запровадження електронних архівів, удосконалення процедури експертизи цінності документів, а також гарантує захист персональних даних і доступ до архівної інформації, відповідаючи на виклики сучасного інформаційного простору [85]. На жаль, на сьогодні його остаточне обговорення й ухвалення відкладене, очевидно, не лише через війну в Україні як таку, що вимагає від законотворців оперативного реагування на найбільш значущі в цих умовах проблеми і питання життєдіяльності української держави та соціуму, а й у зв'язку з необхідністю більш системного доопрацювання згаданого проєкту не лише в частині пропозицій, які були висловлені під час процедури першого читання,

а й у частині тих беззаперечних і серйозних викликів, які дали про себе знати вже після повномасштабного вторгнення.

Також слід згадати про проєкт Концепції розвитку архівної справи до 2026 року, який визначає стратегічні напрями трансформації архівної галузі України. Цей документ спрямований на модернізацію архівної системи через цифровізацію, створення сучасної інфраструктури та покращення умов зберігання документів. Концепція передбачає впровадження єдиного державного реєстру Національних архівних інформаційних ресурсів, розширення онлайн-доступу до архівних матеріалів, інтеграцію українських архівів у міжнародний інформаційний простір і вдосконалення комунікаційної політики. Окрему увагу приділено захисту архівних ресурсів в умовах війни та поствоєнного відновлення галузі, а також підвищенню кваліфікації працівників і популяризації архівної діяльності серед громадськості [56].

Узагальнюючи, можна сказати, що Україна активно працює над трансформацією архівної галузі, аби зробити її сучаснішою, доступнішою та ефективнішою. Запровадження цих проєктів має на меті забезпечити інтеграцію архівної сфери в цифровий простір, вдосконалення інфраструктури та підвищення безпеки й доступності архівних ресурсів. Ці зміни сприятимуть не лише збереженню національної пам'яті, але й утвердженню України як важливого учасника світової архівної спільноти, здатного відповідати сучасним викликам і потребам суспільства.

Таким чином, нормативна база спрямована на збереження архівної спадщини, її популяризацію та ефективне використання в інтересах суспільства та держави.

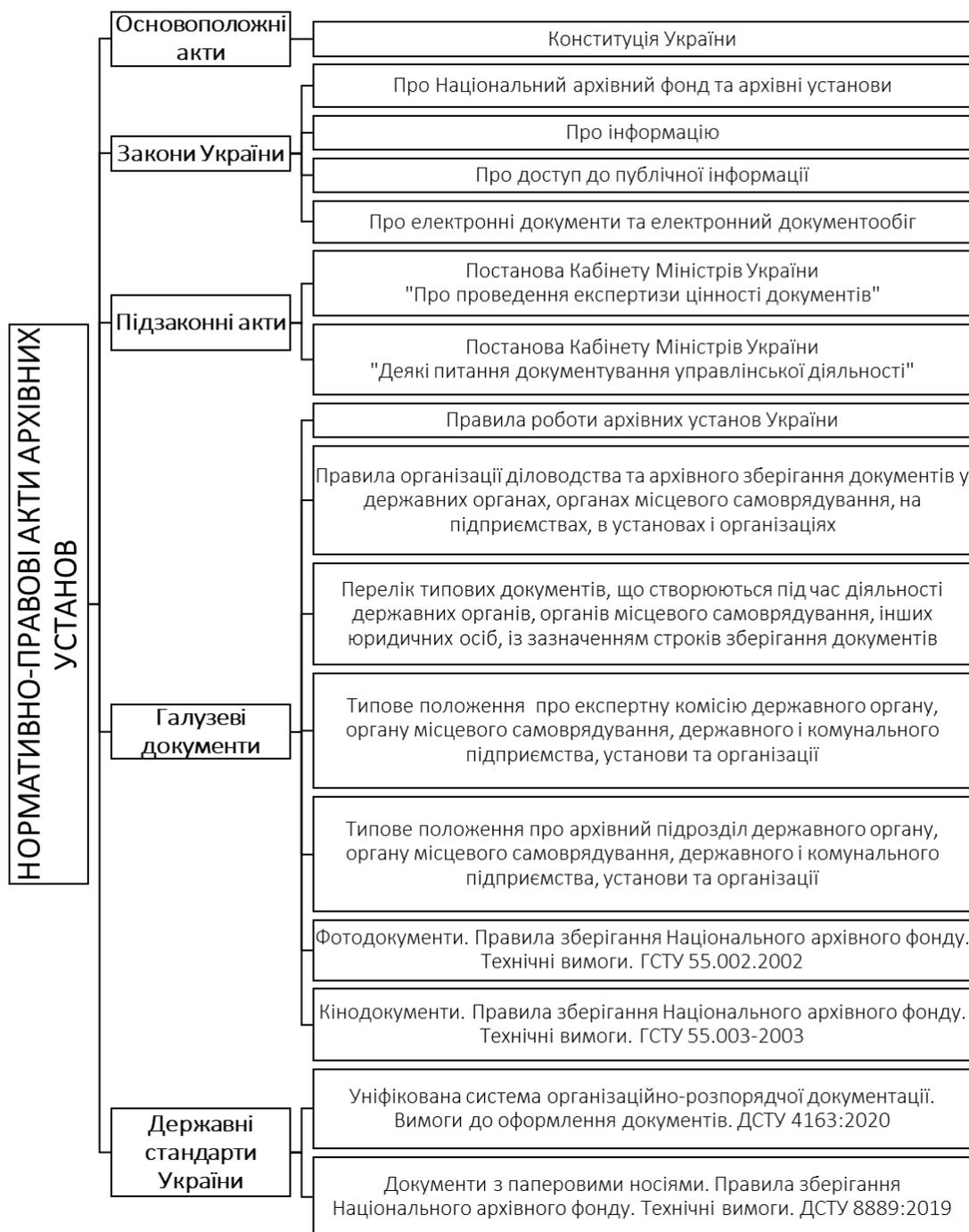

Рис. 2.1 – Нормативно-правові акти, які регулюють діяльність архівних установ в Україні. Складено автором

Поряд з цим важливим актом є Закон України «Про інформацію» [5] від 02.10.1992 № 2658-ХІІ, який регулює відносини, пов'язані зі створенням, збиранням, зберіганням, використанням і поширенням інформації, а також визначає основні принципи інформаційної діяльності. Цей закон встановлює правовий режим доступу до інформації, розмежовуючи відкриту інформацію

та інформацію з обмеженим доступом, до якої відносяться конфіденційні, таємні та службові відомості. Закон гарантує право кожної особи на інформацію, що включає можливість вільного доступу до архівних матеріалів, за винятком випадків, коли це обмежено з міркувань національної безпеки, громадського порядку або захисту прав інших осіб.

Важливим аспектом є встановлення механізмів захисту інформації, що забезпечують її збереження, цілісність та належний порядок доступу. Архівна діяльність, згідно з цим законом, зосереджується на формуванні і зберіганні інформаційних ресурсів, які є суспільно важливими. Особлива увага приділяється забезпеченню прозорості у діяльності суб'єктів владних повноважень, що сприяє вільному обміну інформацією між державою і суспільством. При цьому архівні установи відіграють ключову роль у зберіганні документів, які мають історичну, культурну чи правову цінність.

У контексті архівної діяльності Закон України «Про інформацію» сприяє інтеграції інформаційних ресурсів у сучасний інформаційний простір та підтримці розвитку інформаційного суспільства. Створення електронних архівів, забезпечення відкритого доступу до документів та використання інформаційних технологій для зберігання та поширення даних є основними завданнями, які стоять перед архівними установами. Таким чином, закон не лише регулює доступ до інформації, але й забезпечує правову основу для розвитку інноваційних підходів у сфері архівної справи.

Закон України «Про доступ до публічної інформації» [3] від 13.01.2011 № 2939-VI є одним із фундаментальних нормативно-правових актів, що регулює діяльність архівних установ у контексті забезпечення прозорості та відкритості їхньої роботи. Архіви, як розпорядники публічної інформації, діють відповідно до визначених законом норм, спрямованих на реалізацію права кожного громадянина на доступ до інформації, яка перебуває у їхньому володінні. Установи забезпечують вільний доступ до документів, зокрема через оприлюднення інформації на офіційних веб-ресурсах, інформаційних

стендах та іншим чином, що відповідає принципам прозорості та публічності, визначеним законодавством.

Особливе значення має виконання архівами вимог щодо обробки запитів на інформацію та захисту даних з обмеженим доступом. Архівні установи організовують процедури надання інформації відповідно до встановлених строків і правил, спрощуючи механізми взаємодії із запитувачами. Водночас вони суворо дотримуються норм щодо збереження конфіденційності та захисту службової інформації, що закріплено в законі. Це дозволяє забезпечити баланс між відкритістю діяльності архівів і дотриманням законодавчих обмежень щодо доступу до окремих категорій даних, що є ключовим для формування довіри до архівних установ у суспільстві.

З огляду на стрімкий розвиток інформаційних технологій, електронний документообіг поступово стає невід'ємною частиною функціонування різних сфер суспільного життя. Архівні установи, як і інші суб'єкти, активно адаптують свою діяльність до нових реалій, керуючись *Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг»* [4] від 22.05.2003 № 851-IV. Цей нормативно-правовий акт закладає основи організаційно-правових засад використання електронних документів і регулює процеси їх створення, зберігання, передачі та обробки. В умовах цифровізації архівна діяльність потребує сучасного підходу до збереження автентичності та юридичної сили документів, що стає можливим завдяки нормативному закріпленню таких понять, як електронний підпис і електронна печатка.

Закон визначає електронний документ як інформацію, зафіксовану у формі електронних даних з обов'язковими реквізитами, які забезпечують її правовий статус. Він також встановлює основи електронного документообігу, включаючи механізми перевірки цілісності та засоби захисту інформації. Особливу увагу приділено організації архівування електронних документів, що є актуальним для забезпечення тривалого збереження і доступності національних інформаційних ресурсів. У цьому контексті архіви відіграють

важливу роль у створенні електронних архівів, де зберігаються документи, адаптовані до сучасних інформаційних технологій.

Законодавча база України у сфері архівної справи створює фундамент для регулювання, зберігання, обліку та використання документів, визначаючи ключові принципи роботи архівних установ. На основі цих законів розроблено численні підзаконні акти, зокрема, постанови, які конкретизують вимоги до організації архівної діяльності та деталізують окремі аспекти функціонування архівів.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про проведення експертизи цінності документів» [9] від 8 серпня 2007 року №1004 (далі – Постанова №1004) є основоположним нормативно-правовим документом, який регламентує порядок проведення експертизи цінності документів в Україні. Вона визначає процедуру утворення та функціонування комісій, що відповідають за збереження, облік, відбір та оцінку документів для включення їх до НАФ або вилучення з нього. Згідно з Постановою, експертиза цінності документів базується на таких принципах, як об'єктивність, історизм, всебічність та комплексність, що дозволяє здійснювати всебічне оцінювання значення документів для національної пам'яті та культурної спадщини.

Діяльність комісій з проведення експертизи регулюється чітким порядком, який визначає їх завдання, склад та повноваження. До таких комісій належать:

- Центральна експертно-перевірна комісія Укрдержархіву;
- експертно-перевірні комісії державних архівів різних рівнів;
- експертні комісії установ, організацій та підприємств.

Основними функціями цих комісій є: проведення експертизи цінності документів, підготовка рекомендацій щодо їх зберігання чи вилучення, розгляд актів про включення або виключення документів із НАФ, а також затвердження або погодження номенклатур справ та інших документів. Засідання комісій відбуваються не рідше, ніж раз на рік, а їхні рішення

оформлюються протоколами, які набирають чинності після затвердження відповідними керівниками.

Архівні установи, зокрема, і Державний архів Полтавської області, у своїй діяльності керуються положеннями цієї Постанови. Вони координують роботу підпорядкованих експертних комісій, затверджують описи документів постійного зберігання, проводять контроль за виконанням вимог до відбору документів для НАФ. Особлива увага приділяється забезпеченню належної процедури вилучення документів, що не відповідають критеріям внесення до фонду, оскільки це потребує погодження з Центральною експертно-перевірною комісією Укрдержархіву. Такий підхід дозволяє зберегти тільки найцінніші документи, що мають історичне, культурне або правове значення.

Отже, Постанова №1004 забезпечує системний і уніфікований підхід до проведення експертизи цінності документів, сприяючи раціональному формуванню та збереженню НАФ. Її положення спрямовані на гармонізацію процесів архівної справи та діловодства в Україні, що має велике значення в умовах підвищення вимог до збереження документального спадку. Діяльність архівних установ на основі цього документа забезпечує ефективний контроль за управлінням документами, що є невід'ємною складовою національної інформаційної безпеки та культурної політики.

Одним із основоположних документів є *Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання документування управлінської діяльності»* [8] від 17 січня 2018 року № 55. Цей документ містить дві ключові інструкції: Типову інструкцію з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну та Типову інструкцію з діловодства в міністерствах, інших центральних та місцевих органах виконавчої влади.

Типова інструкція з документування управлінської інформації спрямована на регламентацію створення, обігу, зберігання та передачі електронних документів. Основна мета цього документа – забезпечити юридичну силу електронних документів, сприяти переходу до цифрового

управління та впровадженню європейських стандартів у діловодстві. Інструкція визначає правила використання кваліфікованих електронних підписів, печаток і позначок часу, що гарантують автентичність і захист інформації. Важливим нововведенням є автоматизована система моніторингу, інтегрована у систему електронного документообігу, яка дозволяє ефективно відстежувати виконання управлінських рішень.

Типова інструкція з діловодства регулює організацію роботи з документами як у паперовій, так і в електронній формах. Вона забезпечує уніфікацію підходів до ведення діловодства, визначає вимоги до оформлення документів, їхнього зберігання, обробки та моніторингу виконання. Особливу увагу приділено правилам складання текстів, реквізітам документів, оформленню бланків і дотриманню державних стандартів. Інструкція також регламентує порядок роботи з документами, що містять інформацію з обмеженим доступом, та встановлює відповідальність керівників установ за організацію документообігу.

Обидві інструкції спрямовані на підвищення ефективності управлінських процесів, забезпечення прозорості, підзвітності та оперативності в роботі органів виконавчої влади. Впровадження цих стандартів сприяє оптимізації міжвідомчого обміну інформацією, розвитку електронного урядування та підвищенню якості надання адміністративних послуг, що є важливим кроком у реформуванні системи державного управління.

Галузеві нормативні документи також є основою регулювання діяльності архівних установ, забезпечуючи єдність підходів до організації роботи з документами, їх зберігання, використання та поширення інформації. Вони слугують інструментом для реалізації державної політики в галузі архівної справи, а також важливим засобом дотримання стандартів і вимог у роботі з Національним архівним фондом України. Особливе значення серед нормативних актів мають *Правила роботи архівних установ України* [13], затверджені наказом Міністерства юстиції України від 08 квітня 2013 року № 656/5, що регулюють діяльність державних архівів у всіх аспектах їхньої

роботи. Вони охоплюють основні напрямки архівної діяльності: організацію доступу до архівних документів, підготовку та використання довідкового апарату, створення архівних каталогів, забезпечення фізичної збереженості документів, а також надання послуг користувачам. Одним із важливих аспектів правил є регламентація доступу до архівних документів. Правила визначають, що доступ до документів забезпечується з моменту їхнього надходження на зберігання до архіву, за винятком випадків, коли законодавством або умовами передачі документів встановлено обмеження. Особлива увага приділяється роботі з документами, які містять персональні дані, комерційну або службову інформацію, а також документами обмеженого доступу. Усі дії архівів щодо надання таких документів проводяться відповідно до чинного законодавства, з дотриманням правових вимог та етичних принципів.

Важливою складовою інформаційної діяльності архівів є формування довідкового апарату, що полегшує доступ до архівних документів. Правила роботи архівних установ передбачають створення систем каталогів, путівників, оглядів та інших архівних довідників, які дозволяють користувачам швидко знаходити необхідну інформацію. Документ також детально описує процедуру укладання описових статей, які є базовими елементами довідкових матеріалів.

Значна увага приділяється формам використання інформації, що міститься в архівних документах. Правила регламентують роботу читальних залів, порядок надання копій, організацію виставок та інших інформаційно-просвітницьких заходів. Крім того, документ підкреслює роль архівів у забезпеченні інформаційних запитів громадян і юридичних осіб, у тому числі тих, що стосуються соціально-правових питань.

Таким чином, Правила роботи архівних установ України є базовим документом, що забезпечує впорядковану, правомірну та ефективну діяльність архівів у всіх аспектах їх функціонування. Вони сприяють не лише

збереженню та популяризації національної документальної спадщини, але й формуванню прозорого механізму взаємодії архівів із суспільством.

Наступним основоположним нормативним актом, що регулює організацію діловодства та архівного зберігання документів, є *Правила організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях* [12], затверджені наказом Міністерства юстиції України № 1000/5 від 18.06.2015 (далі – Правила 1000/5), які визначають єдиний підхід до організації документообігу та архівної діяльності, забезпечуючи впорядкованість та системність роботи з документами. Вони регламентують порядок створення, оформлення, реєстрації та обробки документів на всіх етапах їх життєвого циклу – від моменту створення до передачі на постійне зберігання або знищення. Завдяки цьому документ сприяє ефективному управлінню інформацією та збереженню важливих відомостей, що мають історичну, наукову або культурну цінність.

Значну увагу в Правилах 1000/5 приділено питанням архівного зберігання документів, що включає їхню експертизу цінності, систематизацію, облік та створення умов для довготривалого збереження. Архівні установи, дотримуючись цих положень, забезпечують належне збереження документації, уникнення її втрати чи пошкодження. Крім того, Правила 1000/5 чітко регулюють процедури передачі документів на архівне зберігання, визначаючи строки зберігання та вимоги до упорядкування справ, що гарантує збереження архівної спадщини України. Також документ містить рекомендації щодо використання сучасних технологій для обробки та зберігання електронних документів, що є важливим в умовах діджиталізації діловодства.

З огляду на важливість інформаційної діяльності архівів, цей нормативний акт сприяє оптимізації та підвищенню результативності їхньої роботи. Адже відповідно до Правил 1000/5 відбувається забезпечення прозорості процесів, пов'язаних із доступом до архівної інформації, та визначаються механізми використання документів у дослідницькій,

культурно-просвітницькій та інших сферах. Таким чином, цей нормативний документ слугує важливим інструментом для гармонізації діловодства та архівної справи, сприяючи збереженню національної документальної спадщини та її доступності для суспільства.

Ключовим нормативним актом є також *Перелік типових документів, що створюються під час діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб, із зазначенням строків зберігання документів* [11], затверджений наказом Міністерства юстиції України від 12.04.2012 № 578/5. Цей документ не лише регламентує строки зберігання типових документів, які створюються у процесі виконання управлінських, науково-технічних та виробничих функцій, але й забезпечує належну організацію зберігання документації та ефективного поповнення НАФ. Перелік є обов'язковим для використання всіма організаціями незалежно від їхнього рівня, масштабу діяльності чи форми власності, що гарантує уніфікований підхід до експертизи цінності документів та їх архівного зберігання.

Особливу увагу в Переліку приділено визначенню мінімальних строків зберігання документів, що гарантують їх доступність протягом визначеного законодавством періоду. Ці строки, які поширюються як на паперові, так і на електронні носії, є незмінними, проте організації можуть за необхідності продовжувати їх для врахування специфічних потреб діяльності. Крім того, Перелік включає типові та окремі нетипові документи, що полегшує процес визначення строків їх зберігання та сприяє впорядкуванню документаційного забезпечення. Перелік також виконує функцію методологічного інструмента, який використовується під час складання примірних та відомчих номенклатур справ, розроблення класифікаційних схем документів, а також у роботі експертних комісій, що проводять оцінку цінності документації. Завдяки цьому забезпечується надійна організація документообігу, ефективного використання архівних ресурсів та систематичне поповнення архівного фонду країни.

Методичні рекомендації, що регулюють процес розроблення та подання описів справ для розгляду Експертно-перевірної комісії (ЕПК), відіграють ключову роль у забезпеченні відповідності архівних документів встановленим критеріям зберігання. Вони спрямовані на уніфікацію підходів до оцінки цінності документів та їх відбору для архівного зберігання або вилучення, що є важливим для формування Національного архівного фонду.

Не менш значущими є рекомендації, що регламентують організацію діловодства в архівах. Вони дозволяють оптимізувати процеси управління документацією, запроваджуючи стандарти, які забезпечують системність і прозорість. Такі рекомендації охоплюють як технічні аспекти роботи з документами, так і загальні принципи організації документообігу, що підвищує ефективність архівної діяльності й сприяє якісному виконанню завдань із збереження документальної спадщини.

Важливе значення серед нормативно-правових актів мають положення, які визначають порядок функціонування архівних підрозділів і проведення експертизи цінності документів. Вони є основою для впровадження системності в архівну справу, сприяють ефективній взаємодії між структурними підрозділами організацій, а також забезпечують належний рівень професійної діяльності працівників архівів.

Положення регламентують не лише внутрішні процеси архівної роботи, але й встановлюють порядок співпраці з державними архівними установами, визначають правила передавання документів, їх оцінки та включення до НАФ. У сучасних умовах, коли документообіг стає дедалі складнішим і все більше залежить від цифрових технологій, ці акти є критично важливими для збереження та використання інформації, що має юридичне, історичне чи культурне значення.

Типове положення про архівний підрозділ державного органу, органу місцевого самоврядування, державного і комунального підприємства, установи та організації [14], затверджене наказом Міністерства юстиції України № 232/5 від 10.02.2012, слугує фундаментом для впровадження

єдиного підходу до організації архівної діяльності в межах державних органів, установ та організацій. Документ акцентує увагу на інтеграції архівної діяльності в управлінські процеси, зокрема, через визначення місця архівного підрозділу як невід'ємної складової структури організації. Однією з ключових особливостей Положення є акцент на зв'язку між архівом та іншими підрозділами установи, що забезпечує ефективну взаємодію у питаннях передавання документів, їх належного оформлення та зберігання. Документ також регулює кадрові питання, встановлюючи вимоги до кваліфікації працівників архівів і їхніх службових обов'язків, що сприяє професіоналізації галузі. Важливою рисою цього нормативного акту є врахування особливостей роботи з документами різних типів, включаючи електронні та аудіовізуальні, що відображає сучасні тенденції в архівній справі та забезпечує адаптацію до нових викликів у сфері інформаційного управління.

Типове положення про експертну комісію державного органу, органу місцевого самоврядування, державного і комунального підприємства, установи та організації [15], затверджене наказом Міністерства юстиції України № 1227/5 від 19.06.2013 (зі змінами від 24.03.2023 № 1113/5), регламентує діяльність експертних комісій (ЕК) як постійно діючих органів, що відповідають за організацію та проведення експертизи цінності документів. Документ визначає їхнє основне завдання – підготовку матеріалів для включення до НАФ, а також процедури долучення спростувань недостовірних відомостей, що містяться в документах, забезпечуючи захист прав громадян.

Особливістю цього положення є детальний опис повноважень ЕК, серед яких схвалення проєктів описів справ, актів про вилучення документів, які не підлягають включенню до НАФ, та контроль за правильністю формування справ у структурних підрозділах установи. Положення також передбачає обов'язок проведення засідань не рідше одного разу на рік, із можливістю їх організації в онлайн-форматі, що забезпечує оперативність роботи в умовах цифровізації.

Документ також надає ЕК право звертатися до Центральної експертно-перевірної комісії Державної архівної служби у разі конфліктних ситуацій, таких як відмова керівника установи затвердити рішення комісії. Цей механізм сприяє забезпеченню законності та об'єктивності у прийнятті рішень, що стосуються управління документами та їх збереження.

У системі нормативно-правового забезпечення архівної діяльності важливу роль відіграють галузеві стандарти, які визначають специфічні вимоги до зберігання, обліку та використання окремих видів документів. Ці стандарти забезпечують уніфікацію процедур та сприяють підвищенню ефективності архівної роботи в умовах зростання обсягів і різноманітності інформаційних носіїв.

Серед них особливе місце займають *ГСТУ 55.002-2002* [20], що регламентує зберігання фотодокументів, і *ГСТУ 55.003-2003* [21], який встановлює норми зберігання кінодокументів НАФ. Обидва стандарти затверджені Державним комітетом архівів України і мають на меті уніфікацію підходів до роботи з архівними документами, забезпечуючи їхню довготривалу збереженість. Ці галузеві стандарти виконують кілька важливих функцій в архівній діяльності:

1. Забезпечення належного зберігання документів. Стандарти встановлюють єдині вимоги до умов зберігання фотодокументів і кінодокументів, що включають регулювання температурно-вологісного, світлового та санітарного режимів. Такі заходи спрямовані на захист архівних матеріалів від фізичного руйнування та впливу зовнішнього середовища, забезпечуючи довготривале збереження їхньої автентичності.

2. Контроль і моніторинг стану документів. ГСТУ регламентують процедури регулярного огляду технічного стану архівних матеріалів. Це включає перевірку їх фізико-хімічного стану, виявлення можливих дефектів і своєчасне проведення реставраційних чи профілактичних заходів. Завдяки цьому зберігається функціональність і цінність документів, які мають культурне, наукове або історичне значення.

3. *Уніфікація процесів роботи з архівними документами.* Галузеві стандарти створюють єдині підходи до оброблення, систематизації, пакування та використання фотодокументів і кінодокументів. Це сприяє гармонізації архівної діяльності, полегшуючи взаємодію між установами та забезпечуючи ефективний доступ до матеріалів для їхнього подальшого використання в наукових, культурних та освітніх цілях.

В Україні, окрім галузевих стандартів, діють державні стандарти, які забезпечують уніфікацію та регламентацію документальної діяльності в різних сферах, зокрема в архівній. Ці стандарти визначають основні вимоги до оформлення, зберігання, та використання документів. В архівній галузі використовуються ДСТУ 4163:2020, ДСТУ 2732:2023 та ДСТУ 8889:2019, які відіграють важливу роль у забезпеченні належного функціонування архівів.

ДСТУ 4163:2020 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів» [18] встановлює вимоги до оформлення організаційно-розпорядчих документів, зокрема, накази, розпорядження, довідки тощо. Він регулює склад реквізитів, їх розташування, шрифтові вимоги та оформлення текстів. Цей стандарт забезпечує єдиний підхід до створення документів, що полегшує їх подальшу обробку та архівування.

ДСТУ 2732:2023 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять» [17] є базовим нормативним документом, що регулює уніфіковане застосування термінології у сфері діловодства та архівної справи в Україні. Цей стандарт забезпечує систематизацію та узгодженість термінів, що використовуються в діяльності державних установ, органів місцевого самоврядування, підприємств, організацій та архівних установ. Документ охоплює ключові поняття, які стосуються управління документацією на всіх етапах її життєвого циклу – від створення до архівного зберігання, а також визначає термінологічну базу для фахівців, які працюють у діловодстві та архівних підрозділах. Стандарт відіграє важливу роль у забезпеченні єдності професійної мови, підвищенні ефективності інформаційної діяльності та

вдосконаленні нормативно-методичної основи функціонування архівної системи України.

ДСТУ 8889:2019 «Документи з паперовими носіями. Правила зберігання Національного архівного фонду» [19] визначає технічні вимоги до умов зберігання документів, їх фізико-хімічного оброблення, реставрації та захисту унікальних матеріалів. Стандарт охоплює правила організації архівосховищ, зокрема, температурно-вологісні режими, освітлення, заходи безпеки та санітарно-гігієнічні норми. Він є ключовим для збереження історичної спадщини, особливо в умовах сучасних викликів.

Таким чином, ці стандарти забезпечують системний підхід до зберігання та роботи з архівними матеріалами, що сприяє охороні національної документальної спадщини. Вони регламентують як створення й оформлення документів, так і умови їх зберігання, фізико-хімічного оброблення, реставрації та захисту. Завдяки цьому стандарти забезпечують не лише належне оформлення, а й збереження документів, сприяючи їх ефективному використанню в архівній сфері.

Отже, постійне відстеження змін в законодавстві, оновлень редакцій нормативно-правових актів та методичних рекомендацій є важливим аспектом діяльності архівів. Така практика дозволяє установам своєчасно адаптувати свої процеси до нових вимог, підтримувати високий рівень організації діловодства та відповідати сучасним стандартам. Застосування оновлених нормативних актів сприяє підвищенню якості обліку, збереження документів і ефективності управління інформаційними ресурсами.

Можемо зробити висновок, що нормативно-правові акти не лише регулюють документообіг й архівну справу загалом, але й забезпечують єдність та прозорість цих процесів. Вони створюють фундамент для належної організації роботи архівів, сприяють збереженню документальної спадщини, гарантують дотримання прав громадян на доступ до архівної інформації та забезпечують реалізацію цього права.

РОЗДІЛ 2. МІСЦЕ ТА РОЛЬ АРХІВІВ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

2.1. Вплив російсько-української війни на інформаційну діяльність та збереження документів у вітчизняних архівах

У контексті російсько-української війни архівна галузь України зіштовхнулася з безпрецедентними викликами, що поставили під загрозу як збереження унікальних документів, так і забезпечення належного доступу до них. Архіви, які є важливою складовою культурної спадщини та чинником формування правдивої, а не сфальшованої історичної пам'яті українського народу, опинилися під серйозним ризиком втрати чи повного знищення через активні бойові дії, що охопили всю країну після широкомасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року. Хоча військовий конфлікт розпочався ще у 2014 році, саме новий етап війни значно посилив небезпеку втрат документальної спадщини через руйнування, прямі загрози для архівних установ, які пов'язані не лише з безпосередніми воєнними діями, а й з традиційною політикою мародерства культурних цінностей, яку здійснюють представники держави-агресора на окупованих територіях. Унаслідок цього було втрачено контроль над понад 2 млн документів Національного архівного фонду у Криму та ще 3,5 млн документів у Донецькій, Луганській, Херсонській і Запорізькій областях [95, с. 3].

Запровадження воєнного стану створило додаткові виклики для архівної галузі, змінивши умови її функціонування та висунувши нові вимоги до роботи. У цих складних обставинах інформаційна діяльність архівів набула вирішального значення, ставши важливим інструментом для збереження документів, забезпечення їхньої доступності та широкого їх використання для

формування, трансформування та підтримання національної ідентичності громадян Української держави.

У період війни архіви остаточно перестали бути лише сховищем історичних документів, а й перетворилися на важливий інструмент інформаційного фронту. Вони забезпечують збереження правдивих даних про минуле й сучасність, виконуючи роль ефективної протидії спробам маніпуляції історією та фальсифікації фактів з боку агресора. Архіви також відіграють ключову роль у формуванні та збереженні національної пам'яті, документуючи події війни та підтримуючи суспільство у складний час через збереження і популяризацію історичної спадщини.

Серед основних викликів, що постали перед архівними установами, варто відзначити загрози національній безпеці, зумовлені руйнуванням культурних об'єктів унаслідок військових дій і бомбардувань. Особливе занепокоєння викликає ризик потрапляння архівних документів до рук противника, що може призвести до витоку конфіденційної інформації та її використання агресором. Окрім цього, така ситуація спричиняє втрату значного масиву документальної спадщини на окупованих територіях [73]. Російський агресор продовжує реалізовувати політику культурного рейдерства, яка триває століттями, привласнюючи українські архівні матеріали та культурні цінності з метою їх подальшої сфальшованої інтерпретації, приховування та засекречення оригіналів значущих історичних документальних джерел [78].

На цьому тлі особливого значення набувають питання фізичної безпеки архівних установ, евакуації фондів із зон активних бойових дій і прискорення процесів цифровізації архівних матеріалів. Завдяки впровадженню сучасних технологій та міжнародній підтримці архівна галузь України продовжує виконувати свою місію, попри численні виклики, спричинені воєнними діями.

Дослідження впливу війни на інформаційну діяльність архівних установ є необхідним для розуміння того, як зберігається національна пам'ять у кризових умовах, а також для визначення перспектив розвитку галузі у майбутньому.

Російсько-українська війна завдала значних руйнувань державним архівним установам України, особливо на територіях, що перебувають під окупацією, у зоні активних бойових дій або прилеглих до неї. Архіви, розташовані в Луганській, Донецькій, Миколаївській, Запорізькій, Сумській, Харківській, Київській, Дніпропетровській, Чернігівській та Херсонській областях, зазнали фізичних пошкоджень або опинилися під окупацією, що створило серйозну загрозу для збереження документів Національного архівного фонду та інших культурних цінностей [95, с. 3; 107; 108].

Одним із перших об'єктів, що постраждали на початку повномасштабного вторгнення, став архівний відділ Управління СБУ в Чернігівській області. У результаті ракетного удару було знищено понад 13 тисяч справ колишнього КДБ, які містили дані про репресивну політику радянської влади [24]. Цей обстріл, вірогідно, мав навмисний характер, враховуючи кардинальну відмінність сучасних політик України та РФ в частині ставлення до відповідних сторінок історії. Адже Україна одразу після проголошення незалежності узяла курс на максимальну відкритість своїх архівів, розвінчання політики та злочинів тоталітарного радянського режиму. Свого вивершення ця політика досягла 21 травня 2015 року, коли набув чинності Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» [2]. Цим актом було остаточно запроваджено вільний доступ до відповідних архівів та передбачено поступову передачу їх з-під відомств силових органів до Галузевого державного архіву Українського інституту національної пам'яті. Фактично Україна запозичила зреалізований уже досвід таких країн, як Польща, Чехія, Болгарія, країни Балтії та Центрально-Східної Європи, які після падіння там комуністичних режимів зробили доступними секретні документи каральних органів і таємної поліції та передали їх цивільним відомствам – аналогам Українського інституту національної пам'яті. Щоправда, в Україні ГДА УІНП було створено лише 2019 року, тож процес передавання до нього відповідних архівних матеріалів розпочали лише відтоді і до повномасштабного

вторгнення він ще далеко не був завершений. Це пояснює, чому відповідні архівні матеріали у 2022 р. досі зберігалися в архівному відділі Управління СБУ в Чернігівській області. Тим не менше, подібні відділи вже протягом кількох років реалізували в Україні політику відкритості і доступності архівних матеріалів цих каральних органів. Цей процес стартував 2009 р., коли почали знімати грифи секретності. І вже станом на 2018 рік саме українські архіви колишньої радянської системи КДБ були визнані найвідкритішими серед 10-ти країн з посттоталітарним радянським минулим [103]. Натомість рф протягом як мінімум останнього десятиліття провадить відверту політику виправдання радянських репресій та заперечення злочинів сталінського режиму.

У 2023 році ворожі обстріли завдали шкоди будівлям державних архівів у Дніпропетровській, Миколаївській, Сумській, Харківській та Херсонській областях. Зокрема, у Херсоні 03 лютого 2023 року обстріл спричинив серйозне ушкодження архівної будівлі, яка є пам'яткою архітектури місцевого значення. Дані про пошкодження було внесено до Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією рф.

Подальших збитків було завдано Державному архіву Херсонської області 06 червня 2023 року, коли через підриг російськими окупантами Каховської ГЕС виникла загроза затоплення другого корпусу архіву. Завдяки оперативним діям працівників архіву, які отримали допомогу від військових, вдалося перемістити зі сховищ понад 100 тисяч справ, які могли зазнати знищення [107].

А вже, відступаючи з Херсона восени 2022 р., окупанти відкрито пограбували музейні, архівні та бібліотечні заклади міста [50]. У звіті про діяльність Укрдержархіву за 2022 рік зафіксовано факт викрадення російськими військовими щонайменше 1458 архівних фондів Державного архіву Херсонської області. Зокрема, з архівосховищ будівлі № 1 на вул. Ярослава Мудрого, 3 було викрадено 1015 фондів, а з будівлі № 2 на вул.

Михайлівська, 6 – 443 фонди, разом із основними обліковими документами. Для встановлення точного обсягу втрат і оцінки фізичного стану викрадених матеріалів працівники архіву розпочали суцільну перевірку документів НАФ, яка тривала протягом 2022-2023 років. Станом на 1 вересня 2023 року директорка архіву Ірина Лопушинська повідомила про виявлення викрадення 121 тисячі одиниць зберігання [91].

Складні обставини воєнного часу торкнулися й інших архівних установ. Із початком активних бойових дій Укрдержархів звернувся до військових адміністрацій Донецької, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Сумської, Харківської та Херсонської областей, чиї державні архіви опинилися в зоні окупації, із запитами щодо визначення зон можливих бойових дій і безпечних територій. Держаним архівним установам у Вінницькій, Донецькій (архівний відділ Краматорської міської ради), Запорізькій, Миколаївській, Одеській та Рівненській областях було надано методичну допомогу, проведено моніторинг вільних площ архівів у відносно безпечних регіонах і визначено маршрути для можливої евакуації документів.

На тимчасово окупованих територіях зберігається проблема втрати контролю над архівними установами та ризик вивезення унікальних документів. У зоні активних бойових дій багато будівель залишаються недоступними через руйнування, розмінування або нестачу ресурсів для забезпечення охорони та збереження фондів.

Найкритичнішою залишається ситуація в Донецькій і Луганській областях, де частина архівів втрачена безповоротно. Наприклад, через бойові дії у Маріуполі інформація про стан архівів досі відсутня, а доступ до документів залишається неможливим. У Луганській області відомо, що 17 листопада 2023 року окупаційна адміністрація в Северодонецьку організувала вивезення архівних справ і облікових документів до так званого «архівного відомства луганської народної республіки» [107]. Обсяг і склад викрадених документів залишаються невідомими, що створює ризики втрати важливих історичних джерел.

А. Хромов, голова Укрдержархіву, у одному із свої інтерв'ю зазначив, що росія ще з XVIII століття систематично привласнює українські архіви, керуючись імперською політикою, яка передбачає переміщення архівних фондів. Російські архіви активно використовуються владою цієї країни як інструмент пропаганди: вириваючи окремі документи з контексту та ігноруючи критичний аналіз джерел, створюються або реконструюються спростовані раніше «теорії», які виправдовують імперські амбіції. Особливу увагу окупанти приділяють документам періоду Російської імперії, зокрема Херсонської губернії, намагаючись підтвердити своє право на ці території, стверджуючи, що вони є нібито історично російськими [90].

Крім цього, у Запорізькій, Сумській та Чернігівській областях значна частина документів НАФ також була пошкоджена, викрадена або знищена внаслідок агресивних дій окупантів. Такі втрати є безповоротними і несуть загрозу зникнення унікальних свідчень історії України.

Таким чином, унаслідок військової агресії рф зберігання документів Національного архівного фонду стало критично вразливим. Багато матеріалів уже втрачено, а ті, що залишаються, потребують негайних заходів для забезпечення їхньої збереженості. У відповідь на ці виклики архівні установи розробляють та впроваджують екстренні стратегії для захисту архівних документів від фізичного знищення або вивезення на окуповані території чи до рф.

Попри всі труднощі воєнного стану, архіви України продовжують працювати й оперативно пристосовуватися до нових реалій. Із перших тижнів повномасштабного вторгнення на офіційному порталі Державної архівної служби з'явилася спеціальна рубрика «Робота архівів в умовах воєнного стану» [89], яка полегшує доступ архівістів до необхідної нормативно-правової бази та документації, яка регулює відповідні питання.

У цій рубриці зібрані матеріали та ресурси, покликані допомогти архівним установам виконувати свої завдання в умовах збройної агресії. Зокрема, тут представлено практичні посібники, як от «*Практичний посібник*

з оцифрування архівної спадщини на паперовому носії в надзвичайних ситуаціях», керівництво ЮНЕСКО «Захист культурної спадщини у разі збройного конфлікту» та інші матеріали, що сприяють адаптації архівів до викликів війни.

Також рубрика містить нормативні документи, наприклад, порядок забезпечення евакуації та зберігання документів, затверджений Міністерством юстиції України, а також інструкції з планування дій під час надзвичайних ситуацій. Крім того, архівісти можуть знайти методичні рекомендації з консервації та реставрації пошкоджених документів, зокрема матеріалів Національного архівного фонду.

Особливу увагу приділено питанням міжнародного досвіду та стандартам у сфері управління ризиками, неперервності діяльності та захисту культурних цінностей. Наприклад, у рубриці представлені технічні специфікації ISO щодо управління неперервністю діяльності, які допомагають архівним установам розробляти стратегії та плани реагування на надзвичайні ситуації.

Крім того, триває активна робота над покращенням умов зберігання документів НАФ. Попри це, архівні установи стикаються з низкою викликів, спричинених тривалим недостатнім фінансуванням та зношеністю матеріально-технічної бази. Наприклад, у 10 державних архівах повністю вичерпано можливості для приймання документів на зберігання, а сховища ще 13 заповнені на 90-99 %. Крім того, більше половини будівель державних архівів не мають постів фізичної охорони, а значна частина систем сигналізації, кондиціонування та пожежогасіння перебувають у неробочому стані [95, с. 3].

Упродовж 2023 року архівні установи України здійснили комплекс заходів, спрямованих саме на це. Було оновлено низку приміщень архівів, зокрема, проведено заміну або суттєве переоснащення старих та введено в експлуатацію нові модернізовані архівні сховища, що дозволило значно збільшити площі для зберігання документів та ще й покращити умови такого зберігання. Наприклад, у рамках реалізації «Комплексної програми

забезпечення збереженості документів НАФ у в Державному архіві Київської області на 2021-2023 роки» було обладнано архівосховище сучасними мобільними стелажми. Це рішення дозволило значно підвищити ефективність використання наявного простору, що є вкрай важливим для збереження понад 2,5 мільйонів справ, які перебувають на зберіганні в архіві [98].

Посилено заходи безпеки шляхом встановлення сучасних систем пожежної та охоронної сигналізації, а також ремонту й модернізації наявних систем. Особливу увагу було також приділено забезпеченню температурно-вологісного режиму в архівосховищах, для чого були встановлені нові системи кондиціонування та вентиляції повітря. Однак, 64 % архівосховищ залишаються без дієвих систем вентиляції або вони перебувають у неробочому стані [95, с. 3].

Попри наявні труднощі, реалізовані заходи вже дозволили досягти суттєвого прогресу у створенні умов для належного збереження документів. Завдяки цим заходам архівні установи змогли підвищити рівень збереження документів, забезпечити належний рівень їхньої охорони та створити умови для безперебійного виконання своїх функцій навіть в умовах воєнного стану. Разом із тим, вирішення комплексних проблем матеріально-технічного забезпечення залишається критично важливим завданням для майбутнього розвитку архівної справи в Україні.

У контексті російсько-української війни особливе значення має міжнародна допомога, яка сприяє зміцненню матеріально-технічної бази українських архівів та підвищенню їхньої здатності протистояти викликам, пов'язаним із воєнним станом. Протягом 2023 року підтримка з боку іноземних та вітчизняних партнерів, а також меценатів, дозволила не лише забезпечити належні умови зберігання документів, але й реалізувати заходи для їх захисту та збереження.

Благодійна допомога надходила від численних міжнародних організацій, зокрема ALIPH Foundation (Швейцарія), Ukraine Art Aid Center (Німеччина),

Heritage Rescue Emergency Initiative (Україна) та інших. Завдяки цій підтримці українські архіви отримали сучасне обладнання: сканери, сервери, джерела безперебійного живлення, відео- та фототехніку, прилади для підтримання температурно-вологісного режиму, зокрема генератори й осушувачі повітря. Також архіви були забезпечені матеріалами для реставрації та архівування, включаючи спеціальний папір, картон, архівні коробки й конверти. Особливу увагу приділено створенню умов для евакуації та безпечного зберігання документів у разі надзвичайних ситуацій.

Одним із вагомих прикладів стала допомога для облаштування підземних архівосховищ, які виконують функцію як укриття під час обстрілів, так і резервних місць для тимчасового зберігання евакуйованих архівних фондів. Ці архівосховища були оснащені стелажми, евакуаційними вогнезахисними мішками та сушарками завдяки підтримці Національного інституту культурної спадщини Республіки Польщі.

Міжнародні партнери, такі як Інститут культури та історії німців у Північно-Східній Європі, Федеральний архів Німеччини та SUCHO (Saving Ukrainian Cultural Heritage Online), надали значний внесок у розвиток архівної справи в Україні. Зокрема, у 2023 році було проведено ремонтні роботи в центральних державних архівних установах за адресою: м. Київ, вул. Солом'янська, 24, а також облаштовано нові архівосховища загальною площею 604,83 кв. м [107].

Окрім матеріально-технічної допомоги, міжнародна спільнота сприяла підвищенню професійного рівня працівників архівів. У рамках співпраці були організовані стажування з реставрації та консервації документів, які забезпечили обмін досвідом і покращення навичок фахівців у цій галузі.

Попри складнощі, зумовлені повномасштабним вторгненням, українські архіви продовжують функціонувати відкрито, демонструючи активну інформаційну та комунікаційну діяльність. Це проявляється у регулярному висвітленні їхньої роботи через засоби масової інформації, соціальні мережі, а також у залученні до наукових і культурних заходів. Значну роль у цьому

відіграє Голова Укрдержархіву Анатолій Хромов, який у своїх численних інтерв'ю для українських і міжнародних ЗМІ привертає увагу світової спільноти до проблем збереження архівних документів під час війни. Він підкреслює вагомість українських архівів як складової частини не лише національної, а й світової історико-культурної спадщини.

Об'єктивна оцінка поточного стану та функціонування архівної системи України знаходить відображення у звітах Голови Укрдержархіву, які висвітлюють сучасні виклики та досягнення архівної сфери в умовах воєнного часу [107; 108]. Крім того, значущу роль у поширенні інформації про діяльність архівів відіграють інтерв'ю та коментарі керівництва Укрдержархіву, зокрема Голови Державної архівної служби Анатолія Хромова. У 2023 році він надав 28 інтерв'ю, серед яких 9 – іноземним медіа. Тематика публікацій охоплювала збереження архівних документів, роботу на деокупованих територіях, заходи з протидії викраденню архівів окупантами та співпрацю з міжнародними партнерами, що демонструє системний підхід до розв'язання ключових проблем архівної галузі.

Архіви адаптували свою роботу до нових реалій, активно використовуючи онлайн-формати для взаємодії з громадськістю, науковцями та партнерами. Вебпортал Державної архівної служби України та офіційні сторінки архівів у соціальних мережах стали ключовими платформами для інформування про діяльність архівних установ. У 2023 році було опубліковано понад 250 новин на вебпорталі Укрдержархіву, з яких значна частина була доступна англійською мовою для міжнародної аудиторії. Завдяки цьому кількість відвідувачів офіційного порталу зросла на 16%, що свідчить про розширення географії та зростання інтересу до архівної справи в Україні.

Соціальні мережі, зокрема Facebook, Instagram, Twitter (X) та YouTube, посилили свою значущість як важливі засоби комунікації. Укрдержархів та більшість державних архівів активно оновлювали інформацію у своїх соціальних мережах, забезпечуючи зворотний зв'язок із користувачами. Це

сприяло не лише покращенню іміджу вітчизняної архівної галузі, але й зменшенню кількості непрофільних запитів.

Додатковим напрямом інформаційної діяльності архівних установ стали публічні заходи, зокрема конференції, круглі столи та пресконференції. У 2023 році було проведено значну кількість подій, серед яких презентації цифрових ресурсів архівів, як-от «Цифровий архів Західноукраїнської Народної Республіки» [82] та новий електронний ресурс ДАПО. Останній став важливим кроком у забезпеченні онлайн-доступу до архівних матеріалів регіону, дозволяючи користувачам дистанційно отримувати інформацію, зокрема генеалогічного характеру. Ресурс працює на базі Міжархівного пошукового порталу ARCHIUM (котрий набув подальшого розвитку після повномасштабного вторгнення за рахунок приєднання нових державних архівних установ – центральних та обласних), що значно полегшує доступ до оцифрованих документів [81]. Такі заходи сприяють популяризації архівної справи, залученню широкої аудиторії до збереження національної документальної спадщини, а головне, її різновекторного використання різними групами користувачів.

Безперечно, активізації інформаційної діяльності архівів неабияк сприяв подальший процес оцифрування фондів, а тому ця робота не лише не уповільнилася під час війни, а, навпаки, помітно прискорилося, вивівши Україну в число лідерів динаміки цифровізації документної спадщини. Так, лише у 2023 році було створено понад 3,6 мільйона цифрових копій, завдяки цьому віддалений доступ до архівних матеріалів став можливим навіть у воєнний час. Серед оцифрованих документів – матеріали, що висвітлюють трагедію Бабиного Яру, період нацистської окупації Києва 1941-1943 років, а також актові книги РАЦСів, довідкові картотеки та фонди районних управ. Цифрові копії були створені на основі матеріалів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань та україніки, Центрального державного

історичного архіву України, м. Київ, Галузевого державного архіву Служби безпеки України, а також архівів різних областей України [107].

В умовах війни оцифрування документів НАФ стало стратегічним напрямом діяльності галузі. Перехід до цифрових архівів дозволяє не лише розширити доступ до інформації, але й розв'язати низку проблем, пов'язаних зі збереженням і обслуговуванням документів, що в умовах війни набуло критичного значення. Зокрема, створення цифрових копій мінімізує ризик пошкодження оригіналів, які зберігаються у контрольованих умовах, подовжує життя фізичних документів, зокрема, їхніх матеріальних носіїв за рахунок зменшення частоти фізичних контактів з документами. Крім того, цифровізація сприяє зменшенню навантаження на обслуговуючий персонал архівів, дозволяючи ефективніше й оперативніше задовольняти запити громадян і науковців.

Цифровий формат архівів також забезпечує стабільність та відкритість архівної системи, включення її до світового інформаційного простору, що є надзвичайно важливим з погляду поширення у світі правдивої інформації про Україну та її минувшину, спростування досі усталених серед значного загалу міжнародної спільноти і агресивно поширюваних досі державою-агресором імперських псевдоісторичних наративів. Інтеграція описів архівних документів у цифрові бази даних створює сучасні інформаційно-пошукові системи, що відповідають вимогам міжнародних стандартів. Географічна незалежність, яку надає онлайн-доступ, дозволяє дослідникам і громадськості працювати з матеріалами дистанційно, зокрема через віртуальні виставки та презентації.

У 2023 році центральні та обласні архіви активно поповнювали інформаційно-пошукові бази даних. Вебсайти та соціальні мережі архівів стали ключовими платформами для демонстрації документальних виставкових проєктів, які користуються попитом серед громадськості. Серед обласних державних архівів лідерами за обсягами оцифрування у 2023 році

стали Полтавський (141 632 одиниці зберігання), Кіровоградський (82 841 одиниця) та Київський (40 112 одиниць) [94; 107].

Загалом за два роки війни було оцифровано понад 21 мільйон документів – результат, що значно перевищує всі попередні показники. Такий прорив став можливим завдяки міжнародній підтримці та допомозі. Оцифрування також сприяє захисту інформації в умовах воєнних загроз. Цифрові копії створюють резервний рівень збереження, дозволяючи мінімізувати ризик втрати даних через фізичні пошкодження, спричинені бойовими діями, пожежами чи іншими катастрофами, мародерством окупантів. Використання хмарних платформ та серверних сховищ забезпечує додатковий захист, особливо для архівів, розташованих поблизу зон конфлікту.

Державні архіви також зберегли активність у роботі з громадянами. У 2023 році було виконано понад 340 тисяч запитів, серед яких тематичні, генеалогічні, майнові та соціально-правові. Така ефективність роботи свідчить про збереження довіри до архівних установ навіть в умовах війни.

Таким чином, архіви України продовжують виконувати свої функції відкрито й прозоро, що сприяє зміцненню довіри громадськості, забезпеченню доступу до національної спадщини та залученню міжнародної підтримки для подолання викликів, спричинених війною.

З початком повномасштабної війни РФ проти України 24 лютого 2022 року, архівні установи країни були змушені адаптувати свою діяльність до нових викликів. Одним із ключових напрямів роботи стало ініціативне документування, яке передбачає створення нових архівних документів для забезпечення повноти відображення суспільних і політичних процесів в Україні під час війни у масиві НАФ.

На вимогу Державної архівної служби України, сформульовану й обґрунтовану в листах № 104/2.01-24/0 від 04.03.2022 р. та № 1339/2.01-24/0 від 03.04.2022 р., архівні установи країни активно долучилися до цієї діяльності. Ініціативне документування охоплює широкий спектр завдань, включаючи фіксацію злочинів агресора, героїзму українського народу,

волонтерських ініціатив, благодійної допомоги та інших значущих аспектів воєнного часу [26].

Голова Державної архівної служби України Анатолій Хромов підкреслює важливість ініціативного документування для збереження не лише офіційних матеріалів, а й повсякденної історії: «Якщо ми не змінимо цю ситуацію, дослідники через 50-100 років не зрозуміють, що відбувалось в Україні. Тому ми робимо все, щоб розширити наше поле комплектування, зокрема проводячи кампанії ініціативного фондоутворення й документування» [25].

Задokumentовані матеріали планується включити до фондів Національної електронної бібліотеки України (НЕБУ). Проєкт НЕБУ, ініційований Міністерством культури та інформаційної політики України спільно з Українською бібліотечною асоціацією, має на меті створення єдиного цифрового ресурсу для збереження та доступу до документальної спадщини країни [80]. Анатолій Хромов бере активну участь у цьому процесі, входячи до складу координаційної ради проєкту [50].

Таким чином, ініціативне документування та інтеграція зібраних матеріалів до НЕБУ сприятимуть збереженню повної та достовірної історії України, відображаючи як офіційні події, так і повсякденне життя суспільства в умовах воєнного часу.

Ця діяльність зосереджена, зокрема, на формуванні тематичних колекцій, що можуть включати документи різних форматів, сприяючи збагаченню НАФ та забезпечуючи об'єктивне висвітлення подій. Наприклад, Державний архів Київської області сформував колекцію, яка включає понад 170 текстових документів, близько 250 відео та понад 500 фотодокументів, що фіксують руйнування інфраструктури, злочини проти цивільного населення та героїзм українців. Державний архів Тернопільської області створив тематичну колекцію «Сто днів неоголошеної війни», яка охоплює матеріали про захист України, волонтерську діяльність і злочини окупантів. Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів України також зібрав фото-, відео- та фонодокументи, які вже стали частиною Національного архівного

фонду. У рамках круглого столу «Свідчення війни: від усної історії до національної документальної спадщини», що відбувся 21 лютого 2024 року, обговорювалися питання архівного майбутнього свідчень війни. Зокрема, учасники наголосили на необхідності запровадження державної програми для підтримки збереження таких матеріалів, створення цифрових сховищ і розроблення стандартів архівування. Як зазначила Наталія Ханенко-Фрізен, усноісторичні свідчення є ключовими для розуміння та дослідження війни, однак їх збереження потребує комплексного підходу та значних ресурсів [92].

У контексті адаптації архівної справи до умов війни важливим аспектом стало вироблення методологічних підходів до документування. У 2023 році Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства розпочав розроблення рекомендацій щодо роботи з документами воєнного часу. Науково-дослідна діяльність архівістів зосереджена на вирішенні проблем, пов'язаних із оцінкою, обробленням та збереженням матеріалів, які мають велике історичне значення. Ініціативне документування також сприяє переосмисленню ролі архівів у сучасному суспільстві. Архівні установи дедалі частіше стають активними учасниками формування національної пам'яті, виконуючи не лише функцію збереження, але й створення нових документів. Співпраця з громадськістю, розвиток цифрових інструментів і популяризація архівних матеріалів через онлайн-платформи відкривають нові горизонти для архівної справи.

Отже, ініціативне документування не лише продовжує традиції української архівної справи, але й забезпечує її інтеграцію у сучасний цифровий простір, у тому числі й міжнародний. Ефективна організація цієї діяльності вимагає вдосконалення нормативної бази, залучення додаткових матеріальних і людських ресурсів і підвищення кваліфікації архівістів з урахуванням нових викликів і завдань. У поєднанні з інноваційними підходами це сприятиме збереженню національної документної спадщини для майбутніх поколінь та її популяризації вже зараз.

Сучасні технології відкривають нові можливості для архівної діяльності. Використання цифрових форматів, збирання інформації із соціальних мереж та інших відкритих даних, анкетування та запис усних інтерв'ю сприяють створенню архівних колекцій, зокрема, й усноісторичних, які охоплюють широкий спектр повсякденного досвіду людей в умовах війни. Ці матеріали не лише формуватимуть джерельну базу для подальших досліджень учених, але й слугуватимуть наочним свідченням героїзму українського народу та чинником формування й збереження індивідуальної та колективної національної пам'яті про відповідні події [26].

Аналіз впливу російсько-української війни на інформаційну діяльність архівів дозволяє нам виокремити кілька її ключових аспектів. По-перше, архіви продемонстрували здатність достатньо швидко адаптуватися до надзвичайних умов функціонування та реалізації нових завдань. Значною мірою цьому посприяло активне використання новітніх, насамперед, інформаційних технологій, як для збереження наявних, так і створення й накопичення нових документальних джерел, які фіксують події минулого та сучасності, що є критично важливими для формування та збереження національної пам'яті українського народу як політичної спільності на основі приналежності до громадянства Української держави.

По-друге, державні архівні установи стали важливим інструментом у боротьбі за просування та усталення інформаційної правди, у тому числі в царині колективної й індивідуальної національної пам'яті, адже саме вони (разом з іншими інституціями пам'яті, як-от бібліотеки та музеї) стали в умовах війни провідними рупорами ефективної протидії системній політиці фальшування історії з боку агресора.

Завдяки ініціативному документуванню архіви змогли зберегти численні свідчення злочинів агресора, що підтверджують збереження спадковості відповідної політики нашого екзистенційного ворога з часів Російської самодержавної та радянської імперії. Також зафіксовано численні приклади героїзму українського народу та інші аспекти життя українського суспільства

(у тому числі повсякденності) в умовах воєнного часу, що стане основою для подальших досліджень науковців і цінного поповнення історичної документної спадщини України. Популяризація цієї діяльності та оприлюднення її результатів на різних цифрових платформах також сприяє підвищенню обізнаності суспільства про важливість архівів у сучасному світі, у тому числі й як джерела збереження національної ідентичності.

Водночас, у контексті сучасних викликів, архіви дедалі більше виконують не лише інформаційну, але й освітню та виховну функції. Їхня роль у формуванні національної самосвідомості та патріотичного виховання молоді стає важливим завданням, яке потребує окремого аналізу й обґрунтування.

2.2. Архіви у формуванні національної самосвідомості, патріотичного виховання молоді та зміцненні громадянської ідентичності в умовах війни

В умовах сучасних викликів, коли українське суспільство стикається із серйозними викликами, архіви покликані виконувати багатогранну роль у процесах формування національної самосвідомості, системного патріотичного виховання молоді та зміцненні громадянської ідентичності як основи остаточного формування української політичної нації, що має стати одним з ключових чинників забезпечення Української держави від нових загроз з боку агресивного сусіда з імперськими амбіціями. Їх значення полягає не лише у традиційному збереженні історичних документів, а й у максимально активному та ефективному використанні цього культурного надбання для консолідації суспільства, підтримки його справжніх духовних цінностей, формування у громадян стійкого почуття причетності до свого народу, його історії та культури, розуміння необхідності боротися за збереження Української держави, її остаточне входження до міжнародного світового

співтовариства країн, які обрали адекватну цивілізаційну модель свого розвитку.

Архіви, зберігаючи свідчення про історичні події та героїчну боротьбу предків за українську державність, збереження власної культури як основи національної ідентичності, сприяють осмисленню минулого, його зв'язку з сьогоденням та зміцненню належної національної свідомості. В умовах війни патріотизм об'єктивно сприяє об'єднанню суспільства, посилюючи моральну стійкість і готовність боротися за незалежність, навіть ціною власного життя.

Інституції пам'яті відіграють одну з провідних ролей у патріотичному вихованні молоді, сприяючи формуванню свідомих і активних громадян, що мають стійкий національно орієнтований та державницький світогляд, сповідують загальнолюдські цінності. Через просвітні програми, виставки, лекції та інтерактивні заходи архіви знайомлять молоде покоління з унікальними документами, які висвітлюють ключові події боротьби за незалежність України, культурні досягнення та особисті історії видатних діячів. Збережені в архівах матеріали стають основою для реалізації культурно-освітніх проєктів, спрямованих на утвердження патріотичних цінностей і шанобливого ставлення до історичної пам'яті.

Документи, які зберігаються в архівах, створюють образ «своєї» Батьківщини через призму історичних перемог і досягнень. Завдяки їм молодь здатна не лише ідентифікувати себе як частину національної спільноти, але й знаходити натхнення у прикладах героїзму минулого для сучасної боротьби за свободу та державність.

Окрім патріотичного виховання молоді, архіви відіграють важливу роль у протидії інформаційним загрозам. Архіви, зокрема через публікацію документів, що висвітлюють визвольну боротьбу, опір тоталітарним режимам і здобутки українського народу, відіграють ключову роль у збереженні та поширенні правдивої інформації про історичні й сучасні події. Ці матеріали дозволяють простежити тяглість боротьби за незалежність, демонструючи

спільні риси героїзму різних епох (так само, як і суголосність практик, застосовуваних ворогом у різні історичні епохи).

Архівні надбання, такі як свідчення про діяльність національних героїв, культурні та наукові досягнення, а також документи, що відображають складні періоди історії України, є цінними джерелами знань, які слід не просто засвоїти за допомогою репродуктивних методів навчання, а всебічно осмислити, навіть, належно відрефлексувати. Вони сприяють формуванню у молоді глибшого розуміння історичних процесів, причинно-наслідкових зв'язків у них, усвідомлення власної причетності до національних традицій і значення героїзму в контексті сучасних викликів.

Архіви, популяризуючи відповідні історичні матеріали, сприяють зміцненню національної ідентичності та протидіють у такий спосіб низці інформаційних загроз у контексті консцієнтального протистояння з ворогом, консолідуючи суспільство в умовах війни. У цей складний період архіви стають не лише джерелом знань, які є основою національної історичної пам'яті, але й важливим інструментом інформаційного протистояння, спростовуючи спроби маніпуляцій та фальсифікацій у царині історичних концептів. Використання документальних матеріалів у медіапроєктах, освітніх ініціативах та культурно-просвітніх заходах сприяє утвердженню достовірної історії, спростуванню традиційно поширюваного росією нарративу про «один народ», про російсько-українську війну як про війну, яка розпочалася як «громадянський конфлікт» без участі РФ, за відновлення радянської (імперської) історичної пам'яті, яку Україна, начебто, «агресивно спаплюжила і натомість нав'язала сфальшовану, засновану на псевдогероїці борців за українську державну незалежність», яким росія давно накинула тавро зрадників або націоналістів і фашистів, а також формуванню позитивного іміджу України на міжнародній арені. Адже архіви безпосередньо сприяють поширенню об'єктивних знань про українську історію та культуру серед світового співтовариства, реалізуючи активну та ефективну міжнародну співпрацю. Зокрема, відповідну роботу реалізують за кордоном через

міжнародні виставки, організовані за участі вітчизняних архівних установ, наукові конференції, у яких архівісти-науковці та практики є активними учасниками та видання документів з української історії та культури іноземними мовами.

Усе зазначене забезпечує не лише внутрішню єдність суспільства, а й зміцнює його позиції у світовому просторі як нації, що здатна захищати свої цінності, історію та культуру і яка має кількасотрічну спадкоємність цієї боротьби.

Архіви не лише зберігають пам'ять про минуле, а й активно впливають на формування суспільного світогляду. Адже завдяки збережуваним архівами і максимально доступним історичним джерелам створюється основа для нових неспальшованих наративів та історіографічних концепцій, які формують українську політичну націю, зміцнюють суспільну єдність, надихають на патріотизм і сприяють глибшому усвідомленню громадянської відповідальності за збереження та розбудову своєї держави.

Саме тому держава прагне надати відповідній роботі системності, розробляючи концептуальні документи та стратегії розвитку, де певна роль (часто значуща) відведена й архівам. У цьому контексті доцільно акцентувати увагу на аспектах, передбачених *Концепцією національно-патріотичного виховання в системі освіти України*, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 06 червня 2022 року № 527 [16] яка визначає першочергові завдання суспільних інститутів, зокрема архівних установ. Однією з основних цілей Концепція проголошує утвердження національної ідентичності через виховання у молодого покоління стійкого відчуття гордості за свою державу, її історичний шлях і культурні досягнення. Архіви, завдяки своїм унікальним фондам, слугують невід'ємною складовою цього процесу, інтегруючи свої ресурси у систему освіти та просвітницьку діяльність.

Партнерство архівних установ із закладами освіти, культурними закладами та організаціями, засобами масової інформації забезпечує формування та реалізацію просвітницьких програм і проєктів, які базуються

на достовірних історичних фактах і сприяють популяризації української минувшини, цінності державності та її безперервного розвитку. Публікація розсекречених документів, які проливають світло на важливі аспекти національної історії, відіграє ключову роль у створенні об'єктивного нарративу про минуле.

Цифровізація архівів і створення онлайн-доступу розширюють аудиторію користувачів та інтегрують архівні матеріали у сучасні освітні програми. Такі заходи сприяють інтеграції архівних матеріалів у навчальні програми, що не лише покращує якість освіти, але й сприяє формуванню критичного мислення молоді та усвідомленого ставлення до національного минулого. Варто зазначити, що створення відкритих онлайн-платформ, дозволяє молоді та громадянам легко отримувати доступ до історичних документів, що сприяє формуванню духовних цінностей, почуття патріотизму.

Широкомасштабні процеси інформатизації та цифровізації усіх царин суспільного життя уможливають потенційний вплив архівів не лише на вдосконалення освіти й виховання, що реалізуються у відповідних закладах, а також, навіть, і на сімейне виховання, орієнтованому на патріотичні цінності. Архіви можуть «забезпечувати» родини методичними матеріалами у відкритому доступі, які допомагають формувати у дітей відчуття приналежності до національної спільноти та повагу до її історичних здобутків. Крім того, архівні установи мають потенціал для участі у створенні мультимедійних продуктів, зокрема, доступний онлайн, що демонструють найкращі приклади родинного виховання в контексті національних традицій.

Залучення експертів різних галузей – педагогів, науковців, митців, громадських діячів та ветеранів – до організації науково-практичних конференцій, тематичних виставок і круглих столів сприяє формуванню цілісної стратегії патріотичного виховання. Ці заходи створюють простір для конструктивного діалогу та розроблення інноваційних підходів до процесу зміцнення національної ідентичності.

На основі положень *Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 №2834-IX* [7], архіви виступають важливими інструментами популяризації національної пам'яті та формування почуття патріотизму. Їхня діяльність зосереджена на кількох ключових напрямках, зокрема відновленні та популяризації несфальшованої історичної пам'яті, забезпеченні доступу до документів про боротьбу за незалежність, діяльність національних діячів і культурні досягнення.

Отже, аналізований Закон системно регулює процес утвердження української національної та громадянської ідентичності, визначаючи повноваження зацікавлених сторін, механізми реалізації та контроль за досягненням поставлених цілей. У цьому контексті державні архіви мають неабиякий потенціал, забезпечуючи реалізацію завдань державної політики через відповідність своїх функцій основним цілям та пріоритетам цієї сфери (Рис. 2.2), а саме:

– *Формування активної громадянської позиції, патріотизму та оборонної свідомості.* Державні архіви відіграють важливу роль у вихованні національної свідомості, зберігаючи документи, що відображають ключові етапи боротьби за незалежність України, героїчні події та діяльність видатних діячів. Цей напрям реалізується через різноманітні форми роботи, зокрема тематичні виставки, лекції, публікації та освітні програми. Особливий акцент робиться на молодіжних ініціативах, які сприяють формуванню емоційного зв'язку з історичним минулим, усвідомлення національних цінностей і гордості за державу.

– *Збереження української національної ідентичності.* Збереження (як традиційна і провідна функція архівів) та популяризація архівних документів, серед яких значний масив фіксують і відбивають риси української національної ідентичності, безперечно, сприяють реалізації цього завдання.

Рис. 2.2 – Основні завдання державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності

Складено автором на основі [7]

– *Розвиток етнічної, культурної та релігійної самобутності.* Документи архівів про етнічні громади, релігійні спільноти та культурні традиції використовуються для популяризації культурної спадщини, сприяючи збереженню мультикультурності українського суспільства як багатонаціонального (але не на основі домінування російської культури, як це було протягом багатьох попередніх століть), вихованню у громадян неформальної поваги до культури всіх народів і націй, які проживають в Україні.

– *Протидія інформаційним загрозам.* Інституції пам'яті, як уже зазначалося вище, відіграють одну з провідних ролей у протидії, насамперед, історичним маніпуляціям і фальсифікаціям через публікацію, презентацію та

популяризацію документів, які розкривають різноманітні, особливо тривалий час замовчувані чи сфальшовані імперською та радянською (а також і сучасною російською) пропагандою сторінки минувшини, як-от Голодомори, політичні репресії та визвольну боротьбу різних періодів, утверджуючи достовірну інформацію.

– *Співпраця з громадянським суспільством.* Архіви реалізують спільні проєкти з громадськими організаціями, науковими установами та волонтерами, популяризуючи історичну спадщину та зберігаючи національну пам'ять.

– *Увічнення пам'яті ветеранів війни.* Зберігаючи документи про ветеранів, архівні установи сприяють висвітленню їхнього внеску у становлення та збереження незалежності, формуванню традицій меморіалізації пам'яті героїв, упровадження відповідних комеморативних практик, які в сукупності слугуватимуть і подальшим процесам утвердження української національної ідентичності та відповідної колективної й індивідуальної пам'яті як її основи.

– *Формування готовності до захисту державності.* Історичні документи про боротьбу за незалежність Української держави і її суверенітет у різні історичні періоди, які доводять тяглість цього процесу, споконвічне прагнення українського народу до вільного національного існування й розвитку, реалізацію власних державотворчих процесів сприяють усвідомленню важливості сучасного захисту незалежності та територіальної цілісності України задля щасливого майбуття нинішнього молодого та прийдешніх поколінь.

Одним із ключових інструментів збереження національної пам'яті та захисту громадянської ідентичності є нещодавно прийнята *Стратегія захисту документальної спадщини як запорука збереження національної ідентичності та державності на період до 2027 року* (далі – Стратегія) [10], затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України №1349-р від 24 грудня 2024

року. Цей програмний документ розроблено з урахуванням сучасних викликів, зокрема втрат архівних документів через збройну агресію РФ, недостатнього рівня цифровізації архівів, а також потреби модернізації матеріально-технічної бази установ архівної справи.

Окремим важливим напрямом, передбаченим Стратегією, є розвиток інклюзивності архівної системи. Впровадження інструментів, які враховують потреби маломобільних груп населення, створення безбар'єрного доступу до цифрових ресурсів, а також адаптація онлайн-платформ до стандартів інклюзивності посилює соціальну значущість архівної справи. Такий людиноцентричний підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку інформаційного суспільства та розширює можливості доступу громадян до культурної спадщини.

Основною метою Стратегії є створення цілісної системи архівної справи, здатної забезпечувати збереження та ефективне використання документальної спадщини в умовах війни та постконфліктного відновлення. Головні завдання містять у собі:

- збереження архівних ресурсів як важливого джерела національної пам'яті;
- цифровізацію архівних процесів для забезпечення доступу до історичних документів;
- зміцнення інституційної спроможності архівних установ;
- популяризацію архівної спадщини серед молоді для формування патріотичних цінностей.

Стратегія визначає три ключові стратегічні цілі, кожна з яких спрямована на вирішення конкретного кола завдань:

1) Цифровізація архівної справи. Вона передбачає створення міжархівного пошукового порталу для забезпечення доступу до архівних ресурсів, масове оцифрування документів НАФ та впровадження клієнтоорієнтованих послуг. Це дозволить розширити можливості громадян,

зокрема молоді, для вивчення історії України через призму документальних свідчень.

2) *Збереження та примноження національної спадщини.* Цей напрям спрямований на реставрацію та консервацію пошкоджених документів, модернізацію архівних установ, створення сучасних архівосховищ і впровадження багаторівневих систем захисту документів. Особлива увага приділяється моніторингу архівних фондів на деокупованих територіях.

3) *Розвиток комунікаційної політики архівів.* Архіви мають відігравати провідну роль у популяризації української історії серед громадськості. Передбачається розвиток міжнародного співробітництва, проведення просвітницьких заходів та активна присутність у цифровому просторі, що сприятиме зміцненню патріотизму та громадянської свідомості.

Успішна реалізація Стратегії дозволить значно збільшити обсяги оцифрованих документів, забезпечивши їх збереження та доступність. Вона також сприятиме інтеграції українських архівів до міжнародного культурного простору, що зміцнить позиції України у глобальній архівній спільноті. Такий підхід стане важливим інструментом утвердження національної ідентичності, зміцнення громадянського суспільства та формування у молоді патріотичних цінностей.

Отже, поза всяким сумнівом, державні архіви України відіграють ключову роль у збереженні національної пам'яті, формуванні громадянської свідомості та патріотичного виховання, особливо в умовах сучасних викликів. Їхня діяльність охоплює широкий спектр завдань: від документування історичних фактів і популяризації культурної спадщини (як серед власних громадян, так і міжнародної спільноти) до протидії інформаційним загрозам і сприяння міжнародному іміджу Української держави, її утвердженню у світовому співтоваристві як рівноправного члена.

Таким чином, архіви не лише забезпечують збереження національної ідентичності, але й слугують потужним інструментом консолідації суспільства, посилення його моральної стійкості та зміцнення міжнародного

іміджу України як незалежної держави, що впевнено захищає свої історичні цінності, культурну спадщину, природне право на власну державу та реалізацію цивілізаційного вибору.

2.3 Конвергенція музеїв, архівів та бібліотек: нові підходи до збереження та популяризації культурної спадщини

У сучасному світі, де цифрові технології стали невід'ємною частиною життя, бібліотеки, архіви та музеї відіграють ключову роль у збереженні та популяризації культурної спадщини. Ці установи, відомі під загальною аббревіатурою LAM (Libraries, Archives, Museums), а подекуди GLAM (додаючи мистецькі галереї), є одними з найдавніших прикладів інституцій, основним завданням яких завжди була організація та збереження знань. Умови сучасного інформаційного суспільства, що характеризуються стрімким розвитком технологій і домінуванням цифрового середовища, висувають нові виклики для їхньої діяльності [76, с. 63]. На думку багатьох науковців, співпраця між цими інституціями є не лише бажаною, але й необхідною для їхнього виживання у сучасних умовах.

Консолідація бібліотек, архівів і музеїв, зокрема інтеграція їхніх цифрових інформаційних ресурсів, відкриває нові можливості для тривалого збереження унікальних пам'яток культури та забезпечення доступу до них для ширшої аудиторії. Як зазначає Г. Асеєв, цей процес є не лише викликом культурної політики, а й важливою умовою для забезпечення національної пам'яті, спадкоємності поколінь і утвердження ідентичності [22, с.13].

Розвиток ідеї конвергенції (зближення) культурних інституцій має давню історію. Ще у часи античності з'явилися перші приклади об'єднання функцій архівів, бібліотек і музеїв. Так, бібліотека-архів царя Ашшурбаніпала в Ніневії була не лише сховищем текстів, а й центром їхнього вивчення, що робило цей заклад прообразом сучасної інституції пам'яті [47, с.8]. Інший приклад – Александрійський Мусейон, який був визначним науковим і культурним

центром елліністичної епохи, об'єднував під одним дахом музей, бібліотеку, вищу школу, астрономічну обсерваторію, анатомічний театр та інші наукові установи, демонструючи інтеграційний підхід до роботи з інформацією [47, с.7; 76, с.64].

У Київській Русі прикладом конвергенції можна вважати скрипторії при монастирях, які були водночас бібліотеками й архівами. Вони не лише зберігали рукописи, а й поширювали знання, вивірену церквою інформацію, слугуючи інтелектуальними центрами своєї епохи за загальноєвропейською середньовічною традицією [47, с.8].

У середньовічній Європі бібліотеки при монастирях та університетах поєднували збереження текстів із просвітницькою діяльністю. В Україні ці традиції продовжили книгосховища Києво-Печерської лаври, а згодом – і інших монастирських осередків, які стали центрами збереження літописів і релігійних текстів, підтримуючи розвиток державно-культурної та релігійної ідентичності [47, с.9].

Таким чином, історичний досвід демонструє, що інтеграція функцій бібліотек, архівів і музеїв у давнину була важливим інструментом збереження та трансляції знань, які мали слугувати в тому числі утвердженню самоусвідомлення особистості у контексті її приналежності до певної соціальної і культурної спільноти. Цей історичний досвід закладає основи для сучасної концепції конвергенції, яка адаптує відповідні ідеї до умов інформаційного суспільства. Відродження інтеграційних підходів до діяльності архівів, бібліотек та музейних закладів сьогодні викликане необхідністю не лише зберігати культурну спадщину, але й забезпечувати її максимальну доступність у цифровому середовищі. Саме це стає рушієм для переходу від традиційної ізольованості цих установ протягом попереднього кількох десятиліть до тісної співпраці.

Сучасна конвергенція інституцій LAM визначається як єдність інституцій пам'яті, що спрямована на інтеграцію їхніх інформаційних ресурсів і функцій. Вона є відповіддю на сучасні виклики, пов'язані із збереженням культурної

спадщини та забезпеченням її доступності. Основа цієї концепції ґрунтується на спільній генезі цих установ, їхньому статусі як носіїв пам'яті та знань, а також їхній ключовій ролі у збиранні, упорядкуванні та збереженні об'єктів, що несуть знання. Водночас їхня функція не обмежувалася лише збереженням: інституції LAM завжди були джерелом створення нових ідей і засобів, які сприяли посиленню циркуляції цих ідей та культурних цінностей у суспільстві [47, с.8; 76, с.63-64].

З розвитком технологій бібліотеки, архіви та музеї змушені були адаптувати свої підходи, поступово переходячи від ізольованої діяльності до об'єднання ресурсів. У сучасному контексті ця конвергенція охоплює технічну інтеграцію, як-от створення спільних баз даних і цифрових платформ, а також розвиток співпраці між інституціями у сфері досліджень, освіти та культурно-просвітницької діяльності. Такий підхід дозволяє вирішувати проблеми збереження, оцифрування та популяризації культурної спадщини, роблячи її доступною для глобальної аудиторії [52, с.23-24].

Зважаючи на виклики сучасності, конвергенція бібліотек, архівів і музеїв стала необхідним кроком для підвищення ефективності збереження та популяризації культурної спадщини. Цей процес спрямований на подолання бар'єрів між установами, об'єднання ресурсів і використання сучасних технологій, що дозволяє забезпечити доступність, збереження та інтеграцію історичних, наукових і культурних надбань.

Одним із ключових викликів сучасності та основним напрямом конвергенції бібліотек, архівів і музеїв є *цифровізація культурної спадщини*. Вона стала важливим пріоритетом у культурній політиці багатьох країн, включно з Україною, адже забезпечує тривале збереження унікальних документів та об'єктів, які можуть бути втраченими через старіння чи неналежні умови зберігання [22, с. 14-15].

Завдяки сучасним технологіям, зокрема 3D-сканерам, безконтактним сканерам, цифровим фототехнологіям та спеціалізованому програмному забезпеченню, стало можливим ефективно оцифрування документів і

артефактів [23; 115]. Це забезпечує збереження оригіналів у належних умовах, водночас відкриваючи доступ до культурної спадщини для дослідників, освітян і широкого загалу. Наприклад, у серпні 2024 року в Державному архіві Житомирської області було встановлено камери для оцифрування генеалогічних документів, надані організацією FamilySearch [102]. Використання таких цифрових фототехнологій демонструє їхню практичну ефективність у процесах збереження та популяризації архівних матеріалів.

Цифровізація не обмежується створенням копій документів. Вона охоплює розвиток повноцінних електронних архівів і створення віртуальних виставок, які дедалі частіше використовуються для популяризації культурної спадщини. Електронні архіви дозволяють не лише зберігати цифрові копії, але й створюють нові можливості для інтерактивної взаємодії з культурними надбаннями. Віртуальні виставки, організовані бібліотеками, архівами та музеями, як індивідуально, так і у вигляді спільних виставкових проєктів, стають ефективним інструментом для презентації національного культурного багатства у глобальному контексті. Такі інноваційні формати значно розширюють аудиторію, сприяючи популяризації спадщини серед різних вікових і соціальних груп.

Крім того, значну роль у популяризації культурної спадщини відіграють соціальні мережі, особливо найпопулярніші серед них, як-от *Facebook*, *YouTube*, *Instagram*, *TikTok* та *X (Twitter)*. Ці платформи дозволяють ефективно доносити інформацію про проєкти, виставки та нові ініціативи до значно ширшої аудиторії, ніж це було досі. Інституції LAM активно використовують соціальні мережі для взаємодії з аудиторією, залучення молоді, поширення інтерактивного контенту та формування іміджу установи, роблячи спадщину доступною та цікавою для сучасного суспільства.

Наступним важливим напрямом є *інтеграція ресурсів через реалізацію спільних проєктів*. Яскравим прикладом такої діяльності є міжнародна ініціатива Europeana [121], яка об'єднує цифрові ресурси бібліотек, архівів і музеїв у єдину платформу. Завдяки цьому проєкту спільна європейська

спадщина стає доступною для користувачів з усього світу. Europeana слугує прикладом масштабної міжнародної співпраці, що дозволяє створювати інтегровані ресурси та сприяти популяризації культурної спадщини.

Розроблення концепцій, стратегій та шляхів реалізації створення глобального інтегрованого ресурсу цифрової культурної спадщини є важливим завданням міжнародних організацій, зокрема LIBER-EBLIDA (Асоціація європейських наукових бібліотек) [125] та інших. Завдяки їхній роботі, до проєкту залучено спеціалістів з різних країн світу, що сприяє гармонізації стандартів і впровадженню інновацій у сфері збереження та доступу до культурної спадщини.

В Україні модель Europeana є особливо актуальною, адже вона демонструє, як цифрова інтеграція може сприяти збереженню локальної ідентичності та водночас інтегрувати національну спадщину у світовий інформаційний простір. Наприклад, міжнародні проєкти, як-от World Digital Library [130] та Manuscriptorium [127], використовують уніфіковані підходи для створення спільного ресурсу різних видів документів, музейних та бібліотечних фондів, що забезпечує їх збереження та дослідження в єдиній технологічній екосистемі.

Досвід створення Europeana, зокрема проєкти ENRICH (European Networking resources and information concerning cultural heritage) [120] і стратегія цифровізації культурної спадщини на 2020-2025 рр., доводять важливість стандартизації форматів метаданих, забезпечення багатомовності, а також використання сучасних інструментів, як-от машинний переклад та автоматизоване створення високоякісних цифрових копій.

Водночас Україна має нагальну потребу в цільовій державній підтримці подібних проєктів. Створення національної цифрової платформи на основі досвіду Europeana дозволить інтегрувати багатий культурний спадок України у світову мережу, закласти основи для міжрегіональної співпраці, а також забезпечити доступ громадян до національного ресурсу «Україніка» як колективної пам'яті народу. Це стане ключовим інструментом для

консолідації українського суспільства та протидії зовнішнім викликам у сучасному інформаційному просторі.

У цьому контексті доцільно згадати про ініціативу створення Національної електронної бібліотеки України (НЕБУ), яка покликана стати вітчизняним аналогом платформи Europeana. Основне завдання проєкту – збереження культурної спадщини України через цифровізацію документів та розроблення ефективної системи для довготривалого зберігання й доступу до оцифрованих матеріалів онлайн. Реалізація НЕБУ запланована на чотири етапи, які триватимуть з 2024 по 2029 рік. Впровадження цієї платформи сприятиме інтеграції українських культурних ресурсів у глобальний інформаційний простір і забезпечить зручний доступ громадян до національних скарбів [88].

Сприяння науковим дослідженням є ще одним об'єктивно очікуваним наслідком співпраці між бібліотеками, архівами та музеями у контексті створення ними спільних баз даних та цифрових платформ доступу до документних джерел. Така інтеграція їхніх ресурсів створює унікальні можливості для міждисциплінарних досліджень, які дозволяють поєднувати методології різних галузей науки для глибшого аналізу історичних, культурних і соціальних явищ. Наприклад, використання інтегрованих баз даних відкриває доступ до текстів, артефактів і візуальних матеріалів, що забезпечує нові перспективи для реконструкції історичних подій, вивчення культурної спадщини та дослідження її впливу на сучасність.

Крім того, доступ до таких інтегрованих ресурсів сприяє розробленню інноваційних підходів у сучасних гуманітарних дослідженнях. Застосування новітніх технологій, зокрема, штучного інтелекту та візуалізації даних, дозволяє аналізувати великі обсяги інформації, виявляти приховані зв'язки між різними джерелами та створювати нові інтерпретації історичних і культурних феноменів. Це сприятиме не лише розширенню наукового горизонту, але й популяризації результатів досліджень серед широкої аудиторії через інтерактивні платформи та віртуальні виставки.

Така співпраця стимулює розвиток інтелектуального потенціалу суспільства та інтегрує культурну спадщину у сучасний науковий дискурс, забезпечуючи її незмінну значущість для нинішнього і майбутніх поколінь.

Таким чином, конвергенція бібліотек, архівів і музеїв є багатовекторним процесом, який об'єднує технологічні, організаційні та наукові аспекти. Її реалізація є важливим інструментом для збереження національної культурної спадщини, її популяризації та інтеграції у світовий культурний простір.

Інтеграція інституцій LAM (бібліотек, архівів і музеїв) відкриває значні можливості для ефективного збереження та популяризації культурної спадщини. Проте цей процес супроводжується численними викликами, які ускладнюють реалізацію спільних ініціатив та інтеграційних проєктів, гальмуючи розвиток конвергенції. Серед основних проблем, що стоять на заваді інтеграції, можна виділити такі:

1. Фінансові та технічні бар'єри. Мова про високі витрати на закупівлю сучасного обладнання та технологій, необхідних для оцифрування, збереження й представлення культурних об'єктів. Безконтактні сканери, сервери для зберігання великих обсягів даних, програмне забезпечення для цифрової обробки й управління ресурсами – усе це є дороговартісним, а бюджет більшості установ культурної спадщини є обмеженим. Водночас недостатнє фінансування на державному рівні не дозволяє вирішувати ці проблеми системно. Застаріла матеріально-технічна база ускладнює реалізацію сучасних проєктів інтеграції та цифровізації, що знижує доступність культурної спадщини для широкого загалу [22, с.15-16].

2. Методологічна розрізненість. Це явище, яке виникає через різноманітність підходів до каталогізації, архівування та стандартизації процесів між архівами, бібліотеками та музеями. Ці установи, які тривалий час історично розвивалися як окремі системи зі своїми завданнями та традиціями, сьогодні стикаються з необхідністю об'єднання зусиль, зокрема у рамках створення єдиної інформаційної платформи [76, с. 63].

Сучасні цифрові технології сприяють зближенню діяльності цих установ, надаючи можливість реалізувати спільні проєкти та послуги. Проте відмінності у стандартах, підходах до обліку й організації інформації, а також відсутність уніфікованої нормативно-методичної бази ускладнюють ці процеси. Як зазначає Сергій Шемаєв, хоча певні форми співпраці, такі як спільні заходи чи публікації, демонструють перспективність відповідних зусиль, реальна інтеграція вимагає посилення системності, упровадження єдиних стандартів і розроблення цифрових рішень. Лише це дозволить забезпечити ефективну взаємодію бібліотек, архівів і музеїв у справі збереження та популяризації культурної спадщини [111, с.98-102].

3. Традиційна ізолюваність. Історично зумовлені розбіжності у функціях і структурах інституцій LAM ускладнюють їхню взаємодію та уніфікацію робочих процесів. Дослідник Зворський С.Л. зазначає, що їхня роз'єднаність має глибокі історичні корені. У давнину бібліотеки й архіви існували як єдині установи, які забезпечували збереження та управління письмовою документацією і книжковими колекціями. Однак у Середньовіччі ці функції розділилися: бібліотеки зосередилися на забезпеченні доступу до літератури, тоді як архіви – на збереженні офіційних документів.

Ключовим етапом у розмежуванні стала доба книгодрукування, яка змінила функціональне призначення бібліотек. В Україні цей процес посилювався впродовж ХХ століття через організаційні й нормативні відмінності, насамперед, у площині рівня доступності, коли бібліотеки розглядалися як установи масового призначення, оскільки на них покладалися функції просування та популяризації наративів радянської пропаганди, а архіви натомість перетворилися на закриті режимні установи з дуже обмеженим рівнем доступу. У результаті, сформувалися окремі методологічні та управлінські підходи, які спричинили ізоляцію цих установ та ускладнили інтеграцію їхніх функцій у пострадянський період [47, с. 8-11].

Дослідниця Мина Ж. [65] звертає увагу на те, що навіть у сучасному інформаційному суспільстві бібліотеки, архіви та музеї стикаються з

проблемою відсутності координації у впровадженні інноваційних підходів. Значна частина сучасних технологій інтеграції, як-от загальні цифрові платформи чи спільні бази даних, не застосовуються через різні рівні технічної забезпеченості установ та їхнє обмежене сприйняття важливості взаємодії. Крім того, науковиця підкреслює, що проблема полягає і в обмеженості комунікації між цими установами. Навіть у рамках спільних заходів, як-от виставки чи конференції, відсутні сталі механізми для продовження співпраці або розширення її масштабів. Розрізненість підходів до роботи з аудиторією також впливає на спроможність установ LAM формувати єдиний комунікаційний простір.

Подолання цих викликів вимагає комплексного підходу, який передбачає координацію зусиль, забезпечення належного фінансування, розроблення єдиних стандартів роботи та формування спільного інформаційного простору. Такий підхід сприятиме не лише ефективному вирішенню наявних проблем, а й підвищенню загального рівня доступності та збереження культурної спадщини.

Таким чином, конвергенція бібліотек, архівів і музеїв у сучасному світі стає необхідною умовою для ефективного збереження та популяризації культурної спадщини в умовах стрімких змін у технологічному та інформаційному середовищі. Перехід від традиційної ізольованості цих установ до їхнього інтегрованого функціонування, гармонійної взаємодії, зокрема через цифровізацію та створення спільних платформ, цей процес відкриває нові можливості з кінцевим синергетичним ефектом для збереження та поширення національної та світової спадщини.

Перехід до успішної інтеграції LAM залежить від активного впровадження сучасних технологій, зокрема VR (віртуальної реальності), AR (доповненої реальності), HR (гібридної реальності) і 3D-візуалізації, а також від використання міжнародного досвіду успішної співпраці. Для України ключовими завданнями у цій площині є створення національної стратегії цифровізації культурної спадщини та запуск єдиного культурного порталу, що

об'єднає локальні здобутки з глобальними трендами, сприяючи збереженню спадщини та формуванню національної ідентичності. Очевидно, що наразі такий єдиним онлайн майданчиком цілком може стати зреалізований належно проєкт Національної електронної бібліотеки України.

Використання інноваційних технологій у музеях, бібліотеках та архівах значно збагачує можливості для збереження, відкритого доступу та популяризації культурної спадщини. Одним із важливих напрямів є застосування технологій AR, VR, HR та 3D-моделювання, QR-коди для створення нових, максимально привабливих та для цільової аудиторії форматів експозицій, що значно розширює комунікаційні можливості інституцій пам'яті.

Згадані інноваційні технології наразі поступово інтегруються у діяльність, насамперед, музеїв, дещо меншою мірою – бібліотек, ще меншою – архівів, але і цей досвід вже доводить свою ефективність в оптимізації не лише збереження, а й презентації і, головне – популяризації культурної спадщини, підвищенні рівня її впливовості на свідомість користувачів послуг цих установ. Хоча рівень інтеграції цих технологій ще обмежений, особливо у бібліотеках і архівах, є приклади успішного використання інновацій, які демонструють однозначно позитивні перспективи їхнього подальшого розвитку.

Дуже чітко роль та сподівані очікування від упровадження новітніх технологій у діяльності архівних установ визначає уже згадана раніше Стратегія, де стверджується, що «архіви у глобальному інформаційному просторі повинні забезпечити з використанням інформаційних технологій комфортні умови для використання інтелекту і досвіду, що накопичені попередніми поколіннями, з метою соціально-економічного прогресу, втілення демократичних ідеалів і переходу людства на новий цивілізаційний рівень розвитку» [95, с. 5].

У бібліотеках AR-технології використовуються для створення інтерактивних книжок і освітніх програм, які популяризують читання серед

молоді. Такі інструменти не лише привертають увагу до книг, але й роблять процес навчання інтерактивним та цікавим [113, с. 21-23]. Архіви також поступово інтегрують технології для оцифрування документів. Це дозволяє забезпечити довгострокове збереження цінної інформації та відкриває доступ до історичних матеріалів для ширшої аудиторії [67, с. 73].

Музеї активно працюють над оцифруванням своїх колекцій. Завдяки VR-технологіям створюються віртуальні тури, які дозволяють знайомитися з експозиціями, не виходячи з дому. Наприклад, віртуальні тури на платформі Google Arts & Culture [124] зробили доступними колекції понад 2000 музеїв, включаючи українські заклади [30; 49, с.3]. Водночас, інтеграція AR- та HR у музеї забезпечує інтерактивність експозицій через мобільні додатки, що дозволяють відвідувачам отримувати додаткову інформацію про експонати у вигляді 3D-моделей, відео чи анімацій [57, с. 50].

Попри ці досягнення, розвиток інноваційних технологій у багатьох культурних установах ще залишається на етапі становлення. Водночас, приклад музеїв-заповідників демонструє, як ці технології можуть бути успішно впроваджені. У Національному історико-етнографічному заповіднику «Переяслав» використання AR дозволяє значно покращити взаємодію з відвідувачами, зокрема людьми з особливими потребами. Завдяки інтеграції AR, створено можливості для доступу до додаткових матеріалів, зручної навігації експозиціями та збагачення емоційного досвіду. Це є прикладом того, як технології можуть слугувати інструментом інклюзії [57, с.48-52].

Одним із успішних прикладів впровадження сучасних технологій у музейну діяльність є Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви». Цей заклад активно використовує 3D-технології для відтворення історичних подій, створення інтерактивних експозицій і віртуальних турів. Завдяки VR-екскурсіям відвідувачі можуть зануритися в атмосферу історичних подій, а використання QR-кодів забезпечує зручний доступ до додаткової інформації про експонати через мобільні пристрої.

Соціальні мережі слугують ефективним каналом комунікації з аудиторією, дозволяючи залучати відвідувачів до дискусій, опитувань та освітніх заходів. Також заповідник розвиває віртуальні виставки, які роблять його колекції доступними для ширшого кола зацікавлених, незалежно від їхнього місця перебування. Це демонструє, як інновації сприяють збереженню культурної спадщини та її популяризації у глобальному контексті [75].

Подані приклади засвідчують, що розвиток інновацій у сфері культури в Україні демонструє поступ. Інституції пам'яті прокладають шлях до впровадження сучасних підходів, які можуть бути адаптовані й у бібліотеках та архівах, забезпечуючи не лише доступність культурної спадщини для всіх верств населення, а й підсилюючи її вплив, у тому числі в контексті формування української національної ідентичності, формування та трансформування колективної й індивідуальної історичної пам'яті, важливої для збереження та зміцнення позицій української держави.

Інтеграція LAM, реалізована на основі широкого впровадження та використання інноваційних технологій, сприятиме створенню єдиних цифрових платформ, зокрема, «відмовостійкого (централізованого) сховища архівних електронних документів відповідно до кращих світових практик, зокрема країн ЄС»; Національної електронної бібліотеки України, об'єднанню документних ресурсів цих установ, і, як результат, буде забезпечувати відкритий і максимально зручний доступ до всього масиву культурної спадщини, а також підвищувати ефект її впливовості на свідомість цільової аудиторії – насамперед, внутрішньої, але також і міжнародної, що також важливо у контексті розширення та утвердження правдивих знань про Україну у світовому співтоваристві. Міжнародний досвід демонструє успішність таких підходів.

Ми вже згадували вище про ефективний приклад реалізації цього підходу у Західній Європі, яким є цифрова платформа *Europeana*, яка об'єднує понад 50 мільйонів цифрових об'єктів з бібліотек, архівів та музеїв різних країн ЄС [121]. Ця ініціатива спрямована на стандартизацію збереження даних,

використання відкритих форматів і забезпечення доступу до матеріалів для освітніх, наукових та культурних потреб. Europeana активно співпрацює з іншими глобальними ініціативами, як-от Google Arts & Culture [124], забезпечуючи інтеграцію локальних колекцій у світовий контекст.

США демонструють комплексний підхід до інтеграції LAM, залучаючи до процесу державні й академічні установи. Зокрема, *Library of Congress* [126] у співпраці з національними музеями та архівами реалізує проекти цифровізації, серед яких *American Memory*, що об'єднує історичні документи, художні твори та архівні матеріали, створюючи єдине цифрове середовище для дослідників і громадськості [116]. Значну роль відіграють університетські бібліотеки, які активно впроваджують цифрові інновації та підтримують міждисциплінарні дослідження шляхом інтеграції різних ресурсів.

У Канаді функціонує *Canadian Heritage Information Network (CHIN)* [118], що об'єднує ресурси музеїв, бібліотек і архівів через єдину цифрову платформу. CHIN активно використовує інновації, як-от доповнена (AR) і віртуальна реальність (VR), для залучення нових аудиторій.

Норвезька платформа *DigitaltMuseum* [119] є яскравим прикладом інтеграції понад 300 музеїв та архівів, використовуючи єдині стандарти метаданих для забезпечення зручного доступу до інформації. Активна підтримка держави сприяє впровадженню інноваційних технологій, включаючи AR та VR, які надають користувачам можливість віртуально взаємодіяти з артефактами.

Платформи, як-от World Digital Library і Manuscriptorium, демонструють, як співпраця міжнародних організацій, таких як UNESCO та IFLA, сприяє створенню єдиних ресурсів для збереження культурної спадщини. Ці проекти показують важливість стандартизації форматів даних і використання багатомовності для глобального доступу.

Досвід Західної Європи, США, Канади та Скандинавських країн демонструє, що інтеграція бібліотек, архівів і музеїв сприяє не лише збереженню культурної спадщини, але й розвитку інноваційних форм її

презентації. Для України ці практики можуть стати основою для розроблення національної стратегії цифровізації та створення єдиної платформи, яка об'єднає локальні ресурси з глобальними ініціативами, забезпечуючи збереження національної спадщини та формування ідентичності у глобальному просторі.

При цьому успішна інтеграція LAM в Україні потребує врахування специфіки національного контексту. Це включає адаптацію міжнародного досвіду до місцевих потреб та розроблення інструментів, які враховують українські реалії. Важливу роль у цьому процесі відіграє раніше вже згадана Стратегія, яка визначає ключові напрями розвитку архівної справи, акцентуючи увагу на цифровізації, інноваційних підходах та створенні національної стратегії конвергенції LAM.

Одним із основних завдань Стратегії є створення єдиного державного реєстру національних архівних інформаційних ресурсів. Такий реєстр забезпечить централізований доступ до архівних матеріалів, що стане важливим кроком до подальшої інтеграції документних ресурсів бібліотек, архівів і музеїв (адже частина документного масиву НАФ зберігається саме у бібліотеках та музеях). Інтеграція на основі цього реєстру сприятиме автоматизації управління інформаційними ресурсами та прискоренню темпів оцифрування документів НАФ. Водночас це дозволить інтегрувати українську спадщину у світовий інформаційний простір. Стратегія, зокрема, передбачає активну «участь архівних установ у масштабних цифрових проєктах із представлення історико-культурної спадщини України в світовому інформаційному просторі» [95, с. 9].

Ключовим компонентом Стратегії є розбудова Міжархівного пошукового порталу за принципом «єдиного вікна». Такий портал не лише об'єднає ресурси архівів, бібліотек і музеїв, що зберігають документи НАФ, а й сприятиме формуванню єдиного культурного простору. Це дозволить користувачам отримувати доступ до інформації у зручному форматі, сприяючи популяризації культурних цінностей.

Необхідно зазначити, що конвергенція LAM на основі впровадження інформаційних технологій створює додаткові можливості для вирішення проблеми інклюзивності цих закладів, інтегруючи сучасні технологічні рішення у єдину систему доступу.

Україна також має потенціал використати міжнародний досвід для розширення присутності своєї культурної спадщини на глобальних платформах. Співпраця з міжнародними організаціями, такими як UNESCO та IFLA, дозволить інтегрувати українські ресурси до глобального культурного простору. Крім того, участь у проєктах, спрямованих на оцифрування та представлення спадщини на глобальних онлайн майданчиках, як-от Архівний портал Європи, сприятиме популяризації української історії та культури у світі.

Узагальнюючи розглянуту нами проблему, можна констатувати, що перспективи розвитку конвергенції LAM в Україні, як, власне, й у міжнародному вимірі, зосереджуються на реалізації проєктів цифровізації, створенні спільного культурного порталу оцифрованої спадщини, інтеграції ресурсів через міжвідомчу співпрацю та забезпеченні інклюзивності. Ці заходи є важливими не лише для збереження культурної спадщини, але й для посилення її впливовості в контексті утвердження національної ідентичності громадян України та забезпечення її видимості на глобальному рівні.

Конвергенція бібліотек, архівів і музеїв є стратегічним інструментом для збереження культурної спадщини та її адаптації до вимог сучасного інформаційного суспільства. Інтеграція цих інституцій дозволяє не лише зберігати цінні документи, артефакти та знання, але й ефективно популяризувати їх серед широкої аудиторії. Це стає основою для забезпечення національної пам'яті, спадкоємності поколінь та утвердження ідентичності.

Для успішної реалізації інтеграційних процесів важливо забезпечити фінансову підтримку, яка дозволить оновити матеріально-технічну базу, придбати сучасне обладнання для оцифрування, зберігання та презентації культурної спадщини. Технічне забезпечення має бути доповнене чітким

законодавчим регулюванням, яке створить правові основи для співпраці бібліотек, архівів і музеїв, а також стимулюватиме впровадження інноваційних технологій.

Таким чином, конвергенція LAM не лише сприяє збереженню культурної спадщини, але й стає рушієм для її інтеграції у глобальний простір, формування нових наукових підходів і забезпечення доступності для різних верств населення. Реалізація цих завдань потребує комплексного підходу, що включає координацію зусиль, міжвідомчу співпрацю та підтримку з боку держави. Це дозволить зберегти національні цінності, зробити їх доступними та зрозумілими як у межах країни, так і на міжнародному рівні.

Державні архіви України в умовах сучасних викликів набули нових функцій і значення, залишаючись ключовими інституціями у збереженні національної пам'яті, формуванні громадянської ідентичності та протидії інформаційним загрозам. Російсько-українська війна поставила перед архівами безпрецедентні завдання, серед яких особливе місце займають ініціативне документування, збереження документальної спадщини в умовах загрози її знищення, цифровізація та поширення правдивої інформації про історичні й сучасні події.

Архіви перестали бути лише сховищами історичних документів і трансформувалися у потужні інструменти інформаційного фронту, активно використовуючи свої ресурси для протидії фальсифікації історії з боку агресора. Водночас вони сприяють консолідації українського суспільства, поширенню об'єктивних знань про минуле, патріотичному вихованню молоді та утвердженню національної самосвідомості.

Особливого значення набуває їхня інтеграція у глобальний інформаційний простір через оцифрування документів, створення єдиних цифрових платформ і міжнародну співпрацю. Такі ініціативи сприяють не лише популяризації культурної спадщини, але й утвердженню позитивного іміджу України на світовій арені.

Отже, державні архіви виконують багатогранну роль, зберігаючи документальну спадщину, сприяючи її використанню для суспільного розвитку, забезпечуючи зв'язок між минулим і майбутнім. Їхня діяльність слугує основою для зміцнення національної ідентичності, адаптації до сучасних викликів і формування нових можливостей для інтеграції України у світовий культурний простір.

РОЗДІЛ 3. ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

3.1. Інформаційна діяльність Державного архіву Полтавської області: структура, види та форми

Інформаційна діяльність державних архівів є одним із ключових напрямів роботи, спрямованих на забезпечення доступу до документної інформації, її популяризацію та поширення серед громадськості. У сучасних умовах, як уже зазначалося, архіви відіграють важливу роль у формуванні суспільної свідомості, популяризації історичної спадщини та збереженні національної пам'яті громадян.

Державний архів Полтавської області, як провідна архівна установа регіону, здійснює завдання зі збереження документів НАФ та забезпечення доступу до них широкому колу користувачів. Архів постійно вдосконалює методи своєї роботи відповідно до вимог часу, приділяючи особливу увагу популяризації архівної спадщини Полтавщини та країни. Діяльність архіву регламентується рядом нормативно-правових актів, серед яких особливе значення має Положення про Державний архів Полтавської області, що визначає напрями його роботи та деталізує їхній зміст (Додаток А).

Структура, види й форми інформаційної діяльності архіву відображають його внесок у розвиток архівної справи регіону та сприяють розширенню доступу до історичної спадщини за допомогою реалізації сучасних інформаційних підходів та упровадження відповідних технологій. В умовах інформаційного суспільства, панування демократичних цінностей відкритий доступ до документів не лише задовольняє потреби державного апарату в ретроспективній інформації, науковців у джерельній базі досліджень, але й

підвищує обізнаність громадян про історичну та культурну спадщину регіону й України загалом.

Державний архів здійснює свою діяльність завдяки злагодженій роботі всіх своїх структурних підрозділів, кожен із яких відповідає за реалізацію окремих напрямів архівної справи (Рис. 3.1). Організаційна структура архіву спрямована на забезпечення виконання завдань, визначених чинним законодавством України, зокрема, на збереження, облік і популяризацію документів НАФ.

Відділ зберігання та обліку документів відповідає за належне постійне зберігання та охорону документів НАФ, створення їх страхових копій, проведення державного обліку документів та контроль за їх збереженістю. Також надає допомогу власникам документів НАФ у поліпшенні умов їх зберігання та реставрації.

Відділ формування НАФ та діловодства займається обліком та аналізом діяльності архівних установ, організовує роботи з унесення або вилучення документів з НАФ, контролює дотримання законодавства у сфері діловодства та документообігу і проводить навчання для працівників архівних служб.

Функції забезпечення доступу до документів і популяризації архівної інформації реалізує *відділ інформації та використання документів*. Його основними завданнями є забезпечення доступу до архівних документів, розгляд звернень громадян, надання архівних довідок та копій документів, публікація документів НАФ (едиційна археографія) та здійснення науково-методичного керівництва з питань використання архівної інформації.

Відділ науково-довідкового апарату створює та вдосконалює науково-довідковий апарат до архівних документів, забезпечує реставрацію та консервацію документів, автоматизує інформаційні процеси та надає допомогу власникам документів НАФ у поліпшенні умов їх зберігання.

Відділ організаційної та кадрової роботи розробляє напрями розвитку архівної справи в області, організовує планування діяльності архівних установ, контролює реалізацію планів, забезпечує охорону відомостей, що

становлять державну таємницю, та здійснює кадрове діловодство установи. До його функцій також входить забезпечення функціонування вебсайту архіву та технічна підтримка інформаційної діяльності установи.

Відділ бухгалтерського обліку та господарського забезпечення відповідає за раціональне використання бюджетних коштів, організацію матеріально-технічного постачання архіву та технічне обслуговування його обладнання.

Окрему роль у структурі архіву відіграє *відділ відомчих архівів, комплектування та експертизи цінності документів*. Його діяльність спрямована на комплектування архіву документами відомчих архівів (тобто архівних відділів державних установ, підприємств, організацій, органів влади, які мають статус джерел комплектування ДАПО), проведення експертизи їхньої цінності та організацію роботи з документами, які зберігаються на умовах спеціального фінансування.

Рис. 3.1 – Організаційна структура та види діяльності відділів Державного архіву Полтавської області

Складено автором на основі [97]

Завдяки злагодженій роботі цих відділів, ДАПО ефективно виконує свої функції, забезпечуючи збереження та доступ до документальної спадщини регіону.

Таким чином, злагоджена робота структурних підрозділів державного архіву забезпечує ефективне виконання покладених на установу завдань. Координація їхньої діяльності сприяє збереженню національної культурної спадщини, задоволенню інформаційних потреб суспільства та реалізації державної політики у сфері архівної справи, забезпечуючи доступ до документальної спадщини регіону.

Важливою новацією в роботі обласної архівної установи стало приєднання його до Міжархівного пошукового порталу – інноваційного проєкту з цифровізації архівної справи України, мета якого – об'єднати електронні ресурси державних архівів у єдине цифрове середовище (Рис. 3.2). Портал, заснований на програмному комплексі ARCHIUM, розробленому українською компанією «Архівні інформаційні системи» (АІС), забезпечує зберігання, пошук і управління цифровими матеріалами, створюючи зручний доступ до архівних документів для дослідників, освітян та громадськості за принципом «єдиного вікна».

У 2023 році ДАПО долучив свої оцифровані матеріали до порталу, що стало важливим етапом загальної цифрової трансформації архівної справи регіону, а також стало черговим кроком у масштабуванні проєкту. Завдяки цьому користувачі отримали доступ до частини оцифрованих документів через зручний інтуїтивний інтерфейс. Особливу роль у цьому процесі відіграла раніше започаткована співпраця з некомерційною генеалогічною та сімейно-історичною організацією з США FamilySearch [123], яка створила загальнодоступну онлайн платформу, що містить величезну колекцію записів, ресурсів з усього світу та пропонує послуги, покликані допомогти людям більше дізнатися про історію своєї родини. Колекція постала у результаті оцифрування архівних та інших документів, які можна вважати генеалогічними, що їх зазначена фундація «збирає» по всьому світу,

починаючи з 1894 року, коли ще існувала попередниця сучасної організації – Генеалогічне товариство штату Юта. А копіювання таких джерел було розпочато ними у 1938 р. шляхом мікрофільмування паперових документів різних церковних та урядових архівів. У 1998 році Генеалогічне товариство приступило до оцифрування наявних мікрофільмів і в серпні 1998 року було прийнято рішення створити генеалогічний сайт FamilySearch, який у травні 1999 року вперше відкрито для публіки. Наразі на сайті є безкоштовний доступ до цифрових зображень генеалогічних документів з архівів та бібліотек понад 110 країн світу, зокрема, й України.

З 1993 по 2011 роки фундація проводили роботу зі сканування фондів українських архівів на мікрофільми FamilySearch. Але в 2011 році контракт було розірвано через позицію Державної архівної служби. Станом на 2018 рік всі українські мікрофільми були відскановані на сучасному обладнанні та опубліковані на сайті FamilySearch. Усі ці документи (загальна кількість складає майже 20,5 мільйонів знімків) доступні сьогодні безкоштовно на сайті організації.

02 червня 2020 року Голова Укрдержархіву Анатолій Хромов підписав Меморандум про співробітництво між Державною архівною службою України та корпорацією FamilySearch International (США), метою якого є оцифрування документів НАФ України генеалогічного характеру та створення фонду користування на такі документи. Станом на початок листопада 2021 року угоди про співробітництво з корпорацією укладено державними архівами Київської, Кіровоградської, Луганської, Миколаївської, Полтавської, Чернівецької, Чернігівської областей. 19 листопада 2021 угоди про відновлення співробітництва з FamilySearch International підписали також обидва Центральних історичних архіви України в м. Львові та м. Києві [122].

Щодо документів ДАПО на цій платформі, то станом на травень 2024 р. там було розміщено понад 304 000 справ із фондів архіву [71].

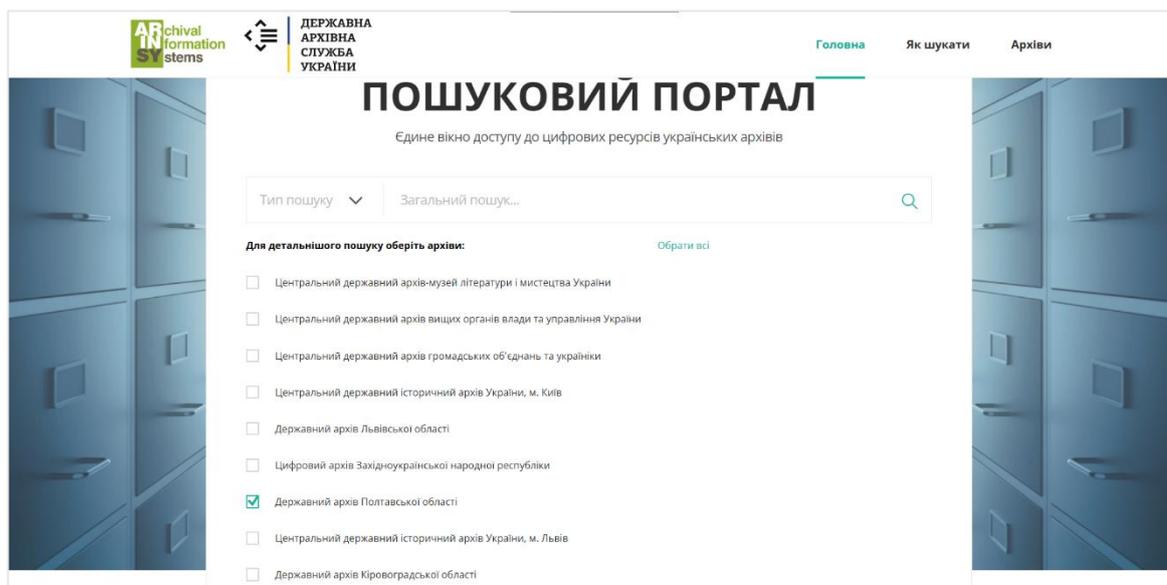

Рис. 3.2 – Головна сторінка Міжархівного пошукового порталу

Джерело: [66]

Хоча цей спосіб оцифрування документів українських архівів є не єдиним, тим не менше саме співпраця з FamilySearch значно динамізувала ці процеси і створила передумови для появи загальноукраїнського онлайн проєкту з доступу до оцифрованої документної спадщини.

Основними функціями Міжархівного пошукового порталу є:

- інтеграція архівних документів із різних державних архівів у єдину систему для спрощення пошуку і зручності доступу;
- гнучкий пошук за морфологічними, індексними критеріями або ключовими словами;
- забезпечення доступності матеріалів для дослідників, студентів, освітян та громадськості.

Оцифрування документів сприяє не лише їхній доступності, а й збереженню. Завдяки порталу архівні матеріали Полтавського архіву стали доступними для користувачів з різних регіонів України та світу, а отже, природньо масштабували сам процес використання цих документів, у тому числі й з метою їх популяризації, сприяння утвердженню української національної і громадянської ідентичності, формуванню належної об'єктивної

історичної пам'яті, позбавленої радянських і імперських ідеологічних нашарувань.

Підключення ДАПО до Міжархівного пошукового порталу стало важливим кроком у модернізації архівної справи. Це не лише забезпечило інтеграцію регіональної та загальноукраїнської історичної спадщини (адже у фондах ДАПО зберігаються не лише документи регіонального характеру, є серед них і такі, що мають значно ширший контекст і цінність, як, наприклад, ті, що мають статус унікальних) до загальноукраїнського та світового інформаційного простору, а й сприяло задоволенню інформаційних потреб сучасного суспільства. Цей поступ відіграв важливу роль у підвищенні ефективності реалізації архівом і такого важливого напрямку роботи, як інформаційна діяльність.

Ця робота, як було вже зазначено, спрямована на забезпечення доступу до документів НАФ, їх збереження, популяризацію та інтеграцію у сучасний інформаційний простір. А у сучасних умовах збройного протистояння України з її одвічним ворогом – РФ – ця діяльність набуває особливої ваги в сенсі її сприяння як одного з вирішальних чинників у формуванні суспільної свідомості, збереженні національної колективної та індивідуальної історичної пам'яті та задоволенні інформаційних потреб громадян.

Архів реалізує свою інформаційну діяльність через різноманітні види роботи (Рис. 3.3), кожен з яких виконує конкретні завдання:

– *Інформаційно-довідкова діяльність* спрямована на оброблення запитів від громадян, органів влади та дослідників. Вона охоплює підготовку архівних довідок, копій документів і забезпечення доступу до публічної інформації.

– *Популяризаторська діяльність* орієнтована на підвищення зацікавленості суспільства в архівній спадщині як документальному джерелі правдивої, раніше замовчуваної або сфальшованої історії. Для цього використовуються тематичні публікації, виставкові експозиції, приурочені до

пам'ятних історичних дат, медійні проєкти та інші привабливі засоби донесення інформації до широкого загалу.

– *Навчально-освітня діяльність* полягає в організації заходів, спрямованих на передачу знань. Це просвітницькі і навчальні лекції, семінари, спеціалізовані освітні програми, а також співпраця з освітніми установами для залучення молоді до вивчення архівних матеріалів або також до ознайомлення з практичною архівною роботою тих студентів, що обрали своєю майбутньою професією документну та архівну справу.

– *Культурно-просвітницька діяльність* передбачає організацію тематичних подій, участь у виставкових проєктах, наукових та науково-практичних конференціях, круглих столах та налагодження партнерських зв'язків з іншими установами культури та освіти задля популяризації архівної справи та історико-культурної спадщини.

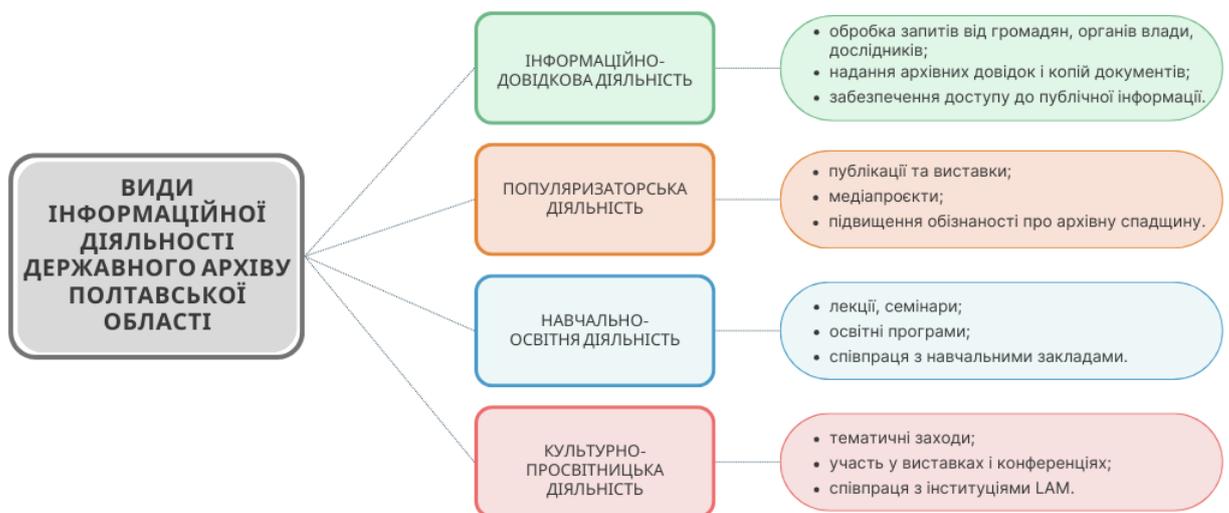

Рис. 3.3 – Види та форми інформаційної діяльності ДАПО

Складено автором

Кожен із цих напрямів роботи архіву сприяє збереженню та популяризації історичної спадщини, яка є важливим засобом формування чи трансформування й подальшого закріплення історичної пам'яті українських громадян, презентації відповідних наративів історії, позбавлених радянських

та російських імперських пропагандистських нашарувань, серед міжнародного співтовариства, а також розширенню доступу суспільства до архівних ресурсів.

У свою чергу, державний архів реалізує інформаційну діяльність через різноманітні форми, що відповідають сучасним вимогам суспільства та сприяють популяризації історичної спадщини, зацікавленню нею пересічних громадян. Серед основних форм такої діяльності архіву варто виділити:

– *Робота із запитами громадян, створення архівних довідок, описів і покажчиків.* Ця форма роботи спрямована на забезпечення доступу до архівних документів через розгляд персональних, тематичних та іноземних запитів. У 2024 році архів виконав 235 соціально-правових запитів, 50 майнових і прийняв 675 громадян у столах довідок Зокрема, серед звернень часто запитуються документи, пов'язані з майновими правами, метричними книгами та актами громадянського стану. Відповідальними працівниками регулярно надаються консультації та інформація про порядок отримання довідок через телефони гарячої лінії та електронні адреси, зазначені на офіційному вебсайті архіву. У 2024 році також було проведено навчання для начальників архівних відділів із питань змін в Інструкції щодо витребування документів соціально-правового характеру, що сприяло підвищенню ефективності обробки запитів.

Підготовка та надання архівних довідок забезпечує громадянам доступ до інформації, яка міститься у документах НАФ для вирішення юридичних, соціальних та особистих питань. Так, наприклад, у 2024 році працівниками ДАПО було виконано 1094 персональні запити, 194 тематичні запити, а також 190 запитів від іноземних громадян. Значна частина з них стосувалася соціально-правових питань, метричних записів і реєстрації актів громадянського стану [45].

Важливим складником роботи архіву є також створення описів і систематизація архівних матеріалів є У 2024 році було створено 20 нових описів, які спрощують пошук документів і забезпечують доступ до фондів для

дослідників, інших зацікавлених осіб [46]. Наприклад, описи фондів радянського періоду були вдосконалені з урахуванням сучасних вимог, а також переведені з російської на українську мову. Це було пов'язано із запровадженням нової схеми поділу архівних фондів і загальних вимог до ведення облікових документів в архівних установах відповідно до новітнього хронологічного поділу фондів у вітчизняних державних архівах (згідно із проведеною 2023 р. декомунізацією обліку архівних документів в Україні). [86].

Створення покажчиків допомагає узагальнити інформацію про архівні матеріали за різними критеріями, такими як хронологія, географічне охоплення чи тематика. У 2022 році архів оновив географічний покажчик до описів фонду 9126, який охоплює метричні записи Полтавської області за 1944-1945 роки [86]. Це значно спростило доступ до документів для дослідників і громадськості.

– *Виставкова діяльність.* ДАПО використовує сучасні цифрові технології для організації тематичних виставок як у фізичному просторі, так і у віртуальному форматі. Це розширює доступ до архівних матеріалів, сприяє їх популяризації та підвищенню обізнаності громадян про наявну історико-культурну спадщину.

Протягом 2023 року архів організував 33 виставки, з яких 16 були онлайн (Рис. 3.4). Наприклад, до Дня пам'яті жертв політичних репресій відбулася онлайн-презентація документальної виставки «Політика кремля: репресії, уроки. Відновлення історичної пам'яті», яка висвітлила трагічні сторінки української історії. Також було представлено виставку «Розвиток Конституційного процесу в Україні: мовою документів» до 27-ї річниці ухвалення Конституції України [87].

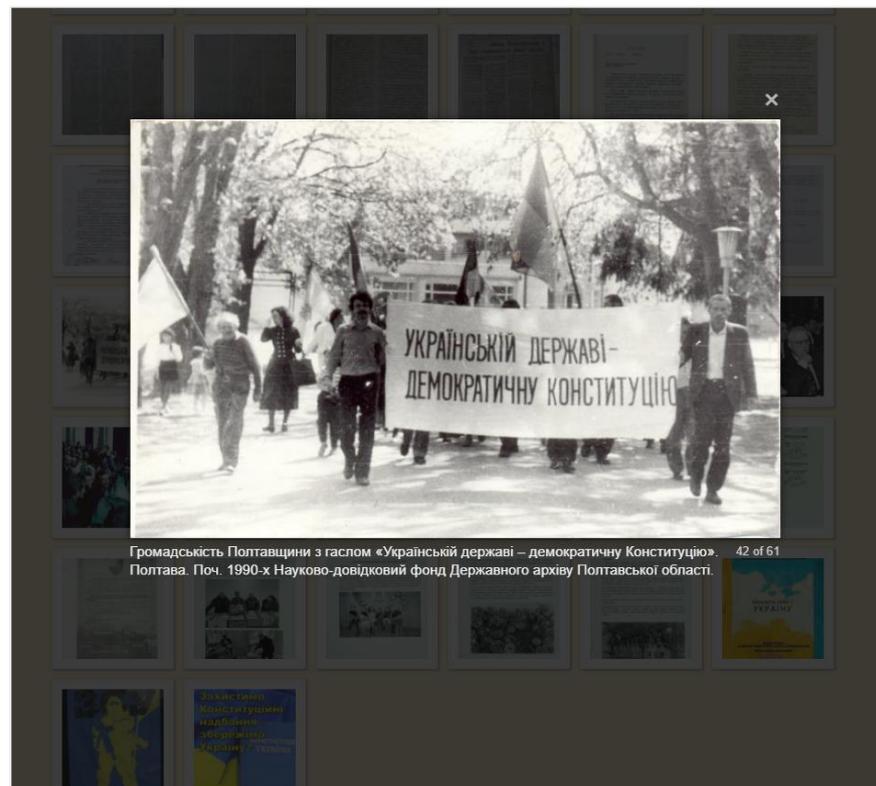
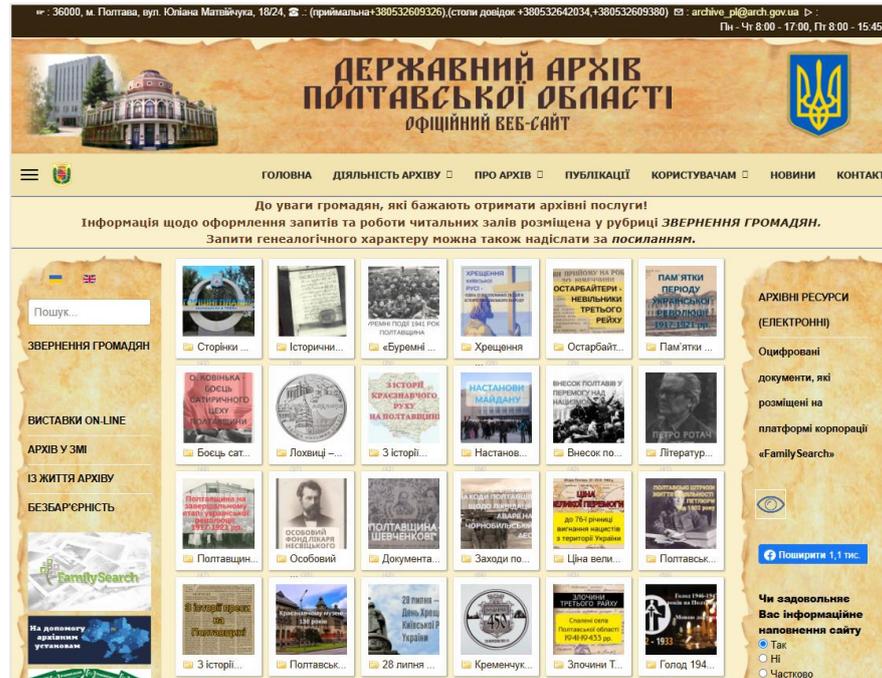

Рис. 3.4 – Виставки, організовані Державним архівом Полтавської області, у доступі онлайн. Джерело: [29]

У 2024 році архів продовжив свою роботу у цьому напрямку, організувавши 15 виставок, з яких 5 проводилися в онлайн-форматі (Рис. 3.5) [34]. Серед них була представлена як у очному, так і в онлайн-форматі –

«Полтавщина – Шевченкові», присвячена 210-й річниці з дня народження Тараса Шевченка, яка висвітлювала зв'язок Кобзаря з Полтавщиною та заходи з пошанування його пам'яті, а також виставки традиційного формату до 145-річчя від народження Симона Петлюри «Україна, як держава, буде!», «З літопису м. Гадяча. До 390-річчя з часу заснування» тощо.

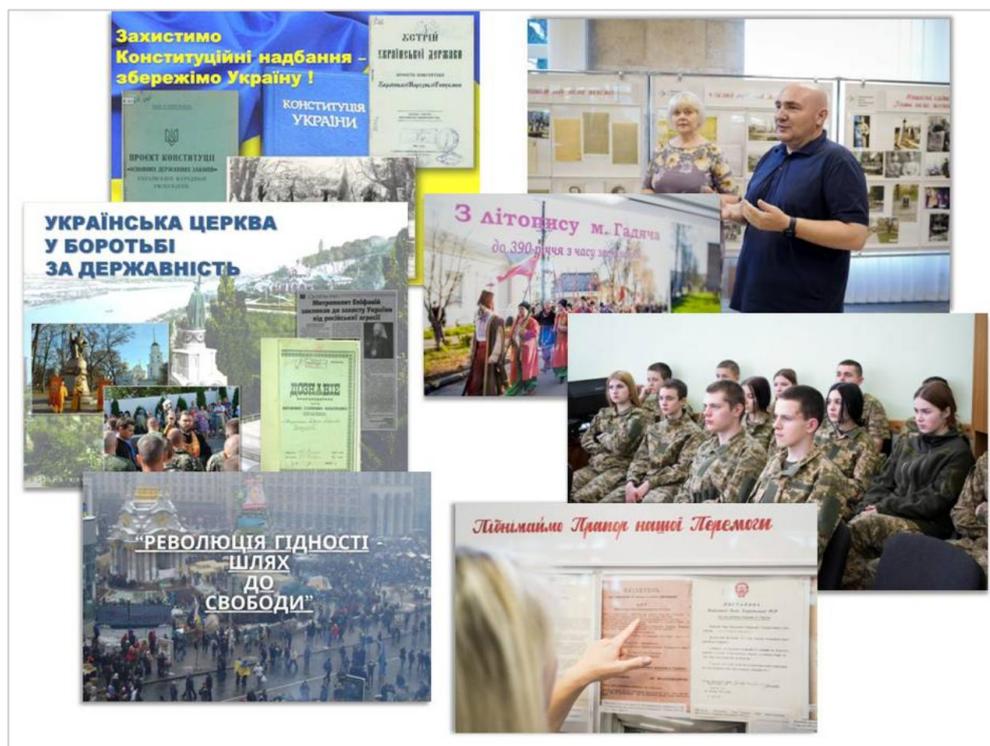

Рис. 3.5 – Виставкова діяльність Державного архіву Полтавської області

Джерело: [34]

Також, до 28-ї річниці ухвалення Конституції України, на своєму вебсайті ДАПО презентував документальну онлайн-виставку «Захистимо Конституційні надбання – збережимо Україну!», яка демонструє розвиток українського конституціоналізму протягом останніх трьох століть – від першої в Європі (на жаль, не зrealізованої) Конституції Пилипа Орлика до сьогодення [41]. Такі ініціативи розширюють доступ громадськості до архівних матеріалів, сприяють популяризації історичної спадщини та формують усвідомлення значущості збереження документальної спадщини, адже історія,

в основі якої лежать документальні джерела, а не пропагандистські гасла, формує значно стійкішу колективну пам'ять.

– *Публікації на офіційному вебсайті та у соціальних мережах.* Вебсайт та сторінка архіву у Facebook (Рис. 3.6) стали важливими інструментами комунікації з громадськістю. Через них публікуються анонси подій, цікаві та значущі історичні факти, неординарні матеріали з фондів архіву. Наприклад, 19 грудня 2023 року було презентовано онлайн-доступ до оцифрованих фондів архіву, про що повідомлено на сторінці у Facebook [37]. 12 листопада 2024 року у Facebook висвітлювалася участь установи у створенні фільму, присвяченого 65-річчю Кременчуцької ГЕС. Архів надав документи, які ілюструють масштаби будівництва, соціальні та екологічні наслідки, зокрема затоплення 73 населених пунктів і втрату історичних пам'яток [39]. А у публікації за 24 грудня 2024 року йдеться про те, що на YouTube-каналі «Інформація Комунікація Полтавська ОДА» було розміщено відеоматеріали [53; 54] за участю співробітників ДАПО, присвячені традиціям та атрибутам святкування Різдва на Полтавщині [38]. Такі приклади демонструють, як через соціальні мережі архів популяризує важливі історичні теми, залучаючи увагу громадськості до своєї діяльності та значення архівних фондів у збереженні історичної пам'яті.

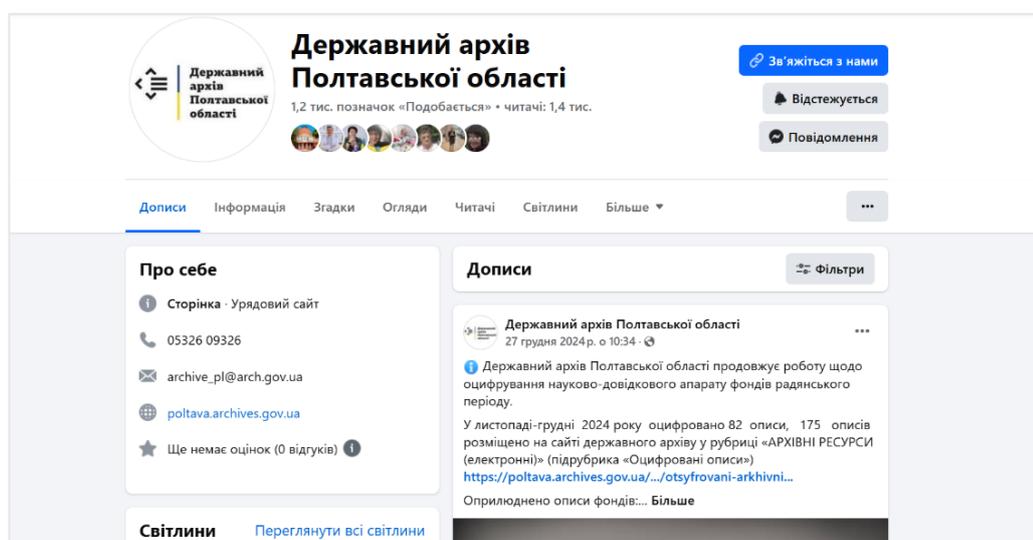

Рис. 3.6 – Офіційна сторінка Державного архіву Полтавської області у соціальній мережі Facebook. Джерело: [70]

Завдяки регулярним публікаціям архів не лише підтримує інтерес до історії регіону та підвищує обізнаність про свою діяльність, але й розширює аудиторію, залучаючи до комунікації як дослідників, так і пересічних громадян, зацікавлених у збереженні історичної спадщини.

– *Офіційний вебсайт* Державного архіву Полтавської області виконує важливу роль у забезпеченні інформаційної прозорості діяльності архіву, популяризації архівних документів та полегшенні доступу до них. Сайт слугує централізованим інформаційним ресурсом, де розміщені дані про послуги архіву, нормативно-правові документи, довідкова інформація для відвідувачів, а також новини про події та проекти, які реалізує архів. Він також забезпечує користувачам можливість ознайомитися з певними оцифрованими документами, хоча більшість таких документів доступна через сторонні платформи (доступ до яких можна отримати безпосередньо з Інтернет-сайту ДАПО через перенаправлення).

Серед ключових переваг вебсайту можна відзначити його інформативність. Він містить інформацію про діяльність архіву, зокрема програми, нормативно-правові акти, розділ для користувачів із правилами роботи в читальних залах і графіком роботи. Окремий розділ «Архівні ресурси (електронні)» спрямований на популяризацію оцифрованих документів, забезпечуючи доступ до таких матеріалів через платформу FamilySearch. Це важливий крок у напрямі діджиталізації архівної справи, який відповідає сучасним тенденціям розвитку інформаційних послуг.

Попри наявні переваги, вебсайт має низку недоліків, які впливають на його ефективність, серед яких варто виділити такі:

– *Навігація*. Складна структура меню, яка потребує спрощення та логічного перерозподілу інформації. Наприклад, розділи «Користувачам» та «Діяльність архіву» містять інформацію, яка могла б бути інтегрована в один розділ для зручності. Також, необхідна оптимізація навігації на головній

сторінці, адже дублювання меню в бічній панелі та головному меню може заплутати користувачів.

– *Функціонал*. Відсутність інтерактивних можливостей, як-от запис на консультації, онлайн-замовлення документів чи організація пошуку по базі, суттєво знижує зручність користування.

– *Мовна політика*. Хоча сайт передбачає англomовну версію, її наповнення відсутнє, що потребує доопрацювання для залучення іноземних користувачів.

– *Нерегулярність оновлення*. Розділи, як-от «Публікації» та «Архів у ЗМІ», востаннє оновлювалися у 2023 році, що створює враження застарілості ресурсу.

– *Змішання контенту та нестача інформації*. Наприклад, у розділі «Архів у ЗМІ» наукові статті подано разом із популярними матеріалами, що ускладнює їх сприйняття та потребує їх чіткого розмежування. Водночас у розділі «Про архів» відсутня важлива інформація про Відділ відомчих архівів, комплектування та експертизи цінності документів, що обмежує уявлення користувачів про повний обсяг діяльності установи.

Разом із тим, дизайн сайту виглядає застарілим і не відповідає сучасним стандартам, що може впливати на враження користувачів, особливо молодіжної аудиторії. Крім того, відсутність адаптивного дизайну ускладнює доступ до інформації для користувачів мобільних пристроїв. Складність структури меню створює перешкоди для швидкого пошуку інформації, а обмежені інтерактивні функції, такі як відсутність онлайн-форми для запитів чи пошуку по базі оцифрованих документів, знижують ефективність взаємодії з сайтом.

Отже, вебсайт виконує базові функції інформаційного ресурсу, проте його недоліки обмежують потенціал у задоволенні потреб сучасних користувачів. У наступних підпунктах буде наведено більш детальний аналіз

цих аспектів та запропоновано конкретні рекомендації щодо вдосконалення сайту.

– *Участь у конференціях, круглих столах та інших наукових заходах.* Архів активно презентує свої досягнення на регіональних, національних та міжнародних конференціях. У 2023 році працівники архіву брали участь у конференції «Роль архівів у збереженні історичної пам'яті під час військових конфліктів», де представили унікальну колекцію документів, пов'язаних із російсько-українською війною. Необхідно також згадати, що ДАПО вже понад 10 років поспіль є активним співorganizатором конференції «Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи», яка проводиться на базі Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Спочатку цей захід мав статус Всеукраїнської конференції, але з 2020 року отримав міжнародний формат, що стало свідченням зростаючої важливості порушених тем у глобальному контексті.

Участь архіву в конференціях дозволяє висвітлювати актуальні проблеми документознавства, збереження історичної спадщини, впливу війни на документно-інформаційні комунікації, а також ділитися практичним досвідом у сфері архівної справи. Так, у 2023 році на VIII Міжнародній конференції ДАПО виступив співorganizатором заходу, де обговорювалися актуальні питання документно-інформаційних комунікацій, а також були представлені наукові дослідження учасників [68]. У 2024 році, під час IX конференції, провідні дослідники з України, Румунії, Болгарії та інших країн активно обговорювали теоретичні та практичні аспекти збереження інформації в умовах глобалізації [42].

Крім того, співпраця архіву та університету виходить за рамки лише наукових заходів. Архів виступає базою для практичної підготовки студентів спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», надаючи можливість майбутнім фахівцям здобути цінний досвід роботи з архівними документами та опанувати сучасні методи документно-інформаційних

комунікацій. Цей напрям діяльності підтверджує відповідність роботи архіву стратегічним пріоритетам, визначеним у вже згаданій Стратегії. Зокрема, архів успішно реалізує одне з ключових завдань – сприяння залученню молоді, зокрема студентів профільних освітніх напрямів, до виконання різних видів архівних робіт у межах проходження виробничої практики [95, с. 12].

– *Організація просвітницьких заходів для молоді.* Архів приділяє значну увагу роботі з учнівською та студентською молоддю. Упродовж 2024 року було організовано та проведено 15 тематичних уроків та лекцій.

Зокрема, задля популяризації архівної інформації серед студентської та учнівської молоді був організований цикл лекцій для студентів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка на тему «Державний архів Полтавської області – духовна скарбниця та цінне джерело з історії краю». Для студентів стоматологічного факультету Полтавського державного медичного університету проведено лекції щодо розвитку архівної справи на Полтавщині: «Архівна справа на Полтавщині: минуле, сучасний стан, перспективи».

Також варто відзначити заходи до Дня захисників і захисниць України, які відбулися 01 жовтня 2024 року. До участі були залучені студенти Полтавської політехніки імені Юрія Кондратюка, представники влади та краєзнавці. У рамках заходу було презентовано тематичний урок і документальну виставку «Вистоїмо і переможемо!», що познайомила молодь із архівними матеріалами, які висвітлюють боротьбу українського народу за незалежність у різні історичні періоди, включаючи сучасну російсько-українську війну [100].

Ще одним прикладом просвітницької діяльності став круглий стіл «Полтавщина у російсько-українській війні: думки науковців та громадськості», проведений 19 листопада 2024 року. Цей захід зібрав студентів, науковців, викладачів і представників громадськості для обговорення актуальних питань, пов'язаних із героїчною боротьбою України, декомунізацією та деколонізацією, а також дослідженням злочинів

російського агресора. Учасники мали можливість долучитися до дискусій, ознайомитися з тематичною виставкою «За Україну, за її волю!» та глибше зрозуміти важливість архівної роботи для збереження історичної пам'яті [101].

Також регулярно проводяться екскурсії до архіву, семінари та тематичні заняття, які допомагають молоді усвідомити важливість збереження історичної спадщини.

– Участь у розробленні та вдосконаленні освітніх програм; розроблення та практична реалізація власних програм для підвищення кваліфікації працівників ділових та архівних служб. Архів активно співпрацює з навчальними закладами, зокрема з кафедрою українознавства, культури та документознавства Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», беручи участь у розробленні та вдосконаленні освітніх програм, які впроваджують архівну справу в освітні курси.

У межах цієї співпраці директор архіву Гудим В.В. є учасником групи-розробників освітніх програм бакалаврського та магістерського рівня «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». ДАПО є базою практичної підготовки студентів за цією спеціальністю, а також базою для проведення окремих лекційних та практичних занять з таких дисциплін, як «Архівознавство», «Документне джерелознавство», «Документно-інформаційні комунікації», «Документознавство», «Діловодство», «Аналітико-синтетична переробка інформації» та інших. Наприклад, 04 жовтня 2023 року студенти-першокурсники відвідали державний архів у рамках вивчення дисципліни «Архівознавство». Під час інтерактивної лекції-екскурсії вони ознайомилися з історією архіву, його сучасною структурою та основними напрямками діяльності. Студенти також мали можливість дослідити архівні документи та вдосконалити практичні навички роботи з ними [59].

Ще одним прикладом є інтерактивна лекція для студентів Полтавської політехніки за програмами «Документознавство та інформаційна діяльність» і «Інформаційна аналітика та PR-діяльність», проведена директором ДАПО Валентиною Гудим. Під час заходу студенти опанували практичні навички

роботи з архівними ресурсами, дізналися про методи аналізу документів та їх використання в сучасних інформаційних системах. Валентина Гудим поділилася досвідом організації архівної роботи, розповіла про специфіку роботи з документами різних періодів і надала цінні рекомендації для розвитку дослідницьких і професійних компетенцій студентів [60].

Така співпраця сприяє підготовці висококваліфікованих фахівців у галузі документознавства та інформаційної діяльності, надаючи студентам практичний досвід і розуміння реальної роботи архівних установ.

Окрім цього, протягом 2023-2024 років архів організував семінари для працівників ділових і архівних служб установ Полтавщини. На базі ДАПО та Полтавського регіонального центру підвищення кваліфікації було успішно проведено 30 запланованих семінарів [87]. Тематика охоплювала зміни в процедурах роботи з архівними документами, оцифрування матеріалів та підготовку інструкцій з діловодства. Особлива увага приділялася співпраці з органами місцевого самоврядування та представниками об'єднаних територіальних громад для забезпечення якісного зберігання та обробки документів.

– *Участь у медіапроектах.* Співпраця з засобами масової інформації дозволяє належно представляти та популяризувати діяльність архіву серед широкої аудиторії, привертати увагу громадськості до змісту реалізовуваної ДАПО роботи, у тому числі й щодо утвердження історичної пам'яті. У 2023 році на «Суспільному Полтава» вийшов сюжет про роботу архіву з документування сучасної історії України, зокрема подій російсько-української війни [99].

Також, завдяки радіо- та телевізіям архів не лише популяризує свої фонди, але й спонукає громадськість до глибшого ознайомлення з історичною спадщиною. Водночас це сприяє залученню нових документів до фондів архіву через пожертви від приватних осіб, які хочуть увічнити пам'ять своїх родин. Так, 17 грудня 2024 року в ефірі «Українське радіо – Полтава» було представлено огляд фондів особового походження Державного архіву

Полтавської області. Головний архівіст відділу інформації та використання документів Тетяна Волинська розповіла слухачам про значення цих фондів, їх унікальність та історичну цінність [105] (Рис. 3.7).

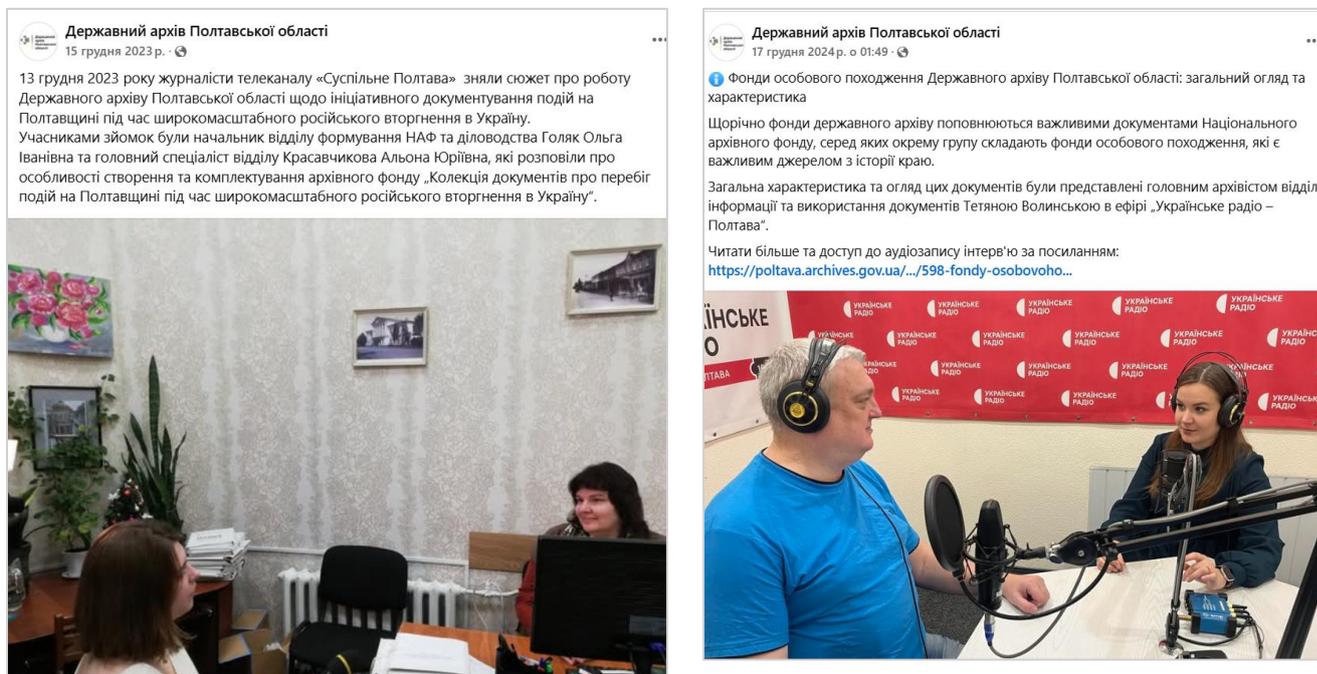

Рис. 3.7 – Приклади дописів про співпрацю ДАПО зі ЗМІ. Джерела: [35; 40]

Інформаційна діяльність державного архіву широкий спектр напрямів, кожен з яких сприяє інтеграції архівних матеріалів у сучасний інформаційний простір. Завдяки належній співпраці відділів архіву, інноваційним підходам та впровадженню цифрових технологій, сучасних форм комунікації з різними групами громадськості у свою діяльність ДАПО забезпечує широкий та зручний доступ до документів, підвищує ефективність їхнього збереження та популяризацію. Адже одним з найголовніших принципів, дотримання якого засвідчує факт належної роботи архівної системи країни, яка прагне належати до кола цивілізованих демократичних країн, визначених Міжнародною радою архівів, є *доступність архівної інформації (відкритість)*, без чого годі говорити про добре налагоджену галузь. Для України, як країни, що пережила тоталітарне минуле, де доступ до архівів був украй обмеженим і де зараз триває запекла кривава боротьба з жорстоким ворогом, який прагне відновити

свій колишній імперський статус, а Україну знов уярмити, реалізація цього принципу є надзвичайно важливою.

Упровадження онлайн-платформ, активна робота з громадськістю, освітні ініціативи та медійні проєкти дозволяють архіву виконувати не лише наукові й інформаційні завдання, а й поважну культурно-освітню місію. Це створює умови для підвищення суспільного інтересу до правдивої історичної спадщини та її використання в різних сферах суспільного життя.

Діяльність архіву демонструє ефективність поєднання традиційних методів із сучасними інструментами, що робить архівну інформацію доступною, зрозумілою та привабливою для різних категорій користувачів.

3.2. Ініціативне документування та інформування: сучасні практики Державного архіву Полтавської області

Сучасна війна, розв'язана РФ проти України, поставила перед державними архівами нові виклики. Їхнє ключове завдання – збереження документної спадщини – набуло особливого значення, адже йдеться про збереження історичної правди та формування й утвердження на її основі національної пам'яті. У відповідь на ці виклики архівні установи України розширили свою діяльність, запровадивши ініціативне документування подій, спрямоване на фіксацію важливих фактів і явищ сьогодення та закликавши до цієї роботи українських громадян.

Ініціативне документування – це свідомий процес створення документів, які мають історичну цінність і забезпечують доступність інформації для майбутніх поколінь. Ця діяльність є важливою складовою роботи архівів із комплектування, що дозволяє систематично поповнювати архівні фонди різноплановими матеріалами, зокрема тими, що оперативно створюються для відображення резонансних подій.

Ініціативне документування не замінює традиційного комплектування архіву, а доповнює його, виконуючи власні завдання. Воно спрямоване на заповнення інформаційних прогалів у фондах через ризик неповного надходження документів, які відображають події чи явища сучасності. Окрім цього, ініціативне документування дозволяє створювати тематичні колекції, присвячені подіям, особам та об'єктам, розширюючи роль працівників архівів, які виступають ініціаторами процесу документування та творцями документів. Також ця діяльність вдосконалює процедури оцінки й відбору матеріалів, що забезпечує надходження різних видів документів до колекцій, і сприяє ширшому представленню та використанню архівних джерел [48, с. 6-8].

Відповідно до п. 4.17 глави 2 розділу II Правил роботи архівних установ України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України 08.04.2013 №656/5 [13] ДАПО активно долучився до цієї діяльності в умовах повномасштабної війни, реалізуючи конкретні проекти та заходи, спрямовані на фіксацію подій сучасності. У результаті такої діяльності створюються документи різних видів і форм, які містять у собі аудіовізуальні матеріали (фото та відео), електронні ресурси, документи на паперовій основі та електронній формі. Носії та способи фіксації інформації не обмежуються жорсткими нормами, що дозволяє забезпечувати різноманітність зібраних матеріалів, а отже, – сприяє накопиченню такого масиву документів, які спроможні якнайширше висвітлити події війни, всі сторінки цього історичного періоду нашої країни, повсякдення українських громадян, представляючи це не лише в офіційних документах владних структур, а й в документах, які мають статус особистих.

У період воєнного стану на території Полтавської області здійснюється активна співпраця з архівними відділами районних військових адміністрацій Кременчуцького, Лубенського, Миргородського та Полтавського районів. Завдяки цій координації проводиться збирання та відібрання свідчень про важливі події, що відбуваються в громадах області, для подальшого внесення їх до архівних фондів. Така взаємодія сприяє створенню цілісної

документальної бази, яка відображає реалії війни та забезпечує збереження цих матеріалів для осмислення й розуміння подій, що ці документи фіксують, майбутніми поколіннями.

Описи справ у ДАПО області формуються за тематико-хронологічним принципом. Документи, що відбираються, охоплюють різноманітні види, зокрема вирізки з газет, повідомлення з офіційного веб-порталу Полтавської обласної військової адміністрації та інформацію з інтернет-ресурсів. До таких ресурсів належать Facebook-сторінки, інтернет-видання «Полтавщина», «Новини Полтавщини», «Полтавська хвиля», «ЗМІСТ», «Суспільне», «Коло», «Кременчуцька газета», «ТелеграфЪ» тощо, авторами яких є журналісти Полтавської області.

Згідно зі звітами директора ДАПО, у 2022-2023 роках архів активно працював над збиранням документів, що висвітлюють героїчну боротьбу українського народу проти російської збройної агресії. Було сформовано фонд № 9194 «Колекція документів про перебіг подій на Полтавщині під час широкомасштабного російського вторгнення в Україну», до якого увійшов опис № 3 справ постійного зберігання під назвою «Про події на території громад Полтавської області у період російсько-української війни».

У 2022 році до складу колекції увійшли 41 одиниця зберігання паперових документів (1348 документів) та 1 одиниця обліку документів в електронній формі (80 одиниць зберігання), що містять матеріали про перебіг подій на Полтавщині та загиблих захисників. Так, паперові документи архіву містять широкий спектр матеріалів, що відображають події та життя Полтавщини в умовах повномасштабної війни. До опису увійшли офіційні повідомлення місцевих органів влади, інтерв'ю з військовими, волонтерами та внутрішньо переміщеними особами, статті з регіональних і всеукраїнських ЗМІ, а також звіти про благодійні заходи на підтримку Збройних Сил України.

Особливу увагу приділено розповідям мешканців Полтавщини, які стали свідками ракетних обстрілів, зокрема трагедії в ТРЦ «АМСТОР» у Кременчуці. Ці історії доповнені свідченнями рятувальників про ліквідацію

наслідків атак. Також зібрано матеріали про волонтерську допомогу, будівництво тимчасових притулків для переселенців та гуманітарну підтримку громад.

Окрім цього, до колекції увійшли документи щодо подій, відомих як «Гадяцьке сафарі»: «Публікації з інтернет-ресурсів про бойові зіткнення на півночі Полтавщини – «Гадяцьке сафарі»» та «Конверт, поштова марка України та листівка з дарчим написом від автора на тему «Гадяцьке сафарі»», створена як символ гордості за успішну оборону регіону.

Протягом 2023 року колекцію було розширено: зібрано 201 одиницю зберігання фотодокументів, 35 одиниць обліку відеодокументів, 201 одиницю зберігання в електронній формі та 36 одиниць зберігання паперових документів (1667 документів). До останніх, зокрема, увійшли повідомлення з офіційних веб-порталів та щоденні зведення начальника Полтавської обласної військової адміністрації Дмитра Луніна, які відображають ситуацію в області. Колекція доповнена матеріалами з друкованого видання «Прапор Перемоги», що висвітлюють перебіг подій у Миргородському районі.

Особливе місце посідають записи з блога Сергія Шебеліста, які відображають події воєнного часу в Полтавській громаді. Окрім того, зібрано дописи з Facebook полтавських бійців та публікації з інтернет-ресурсів, що розповідають про захисників Полтавщини, бійців територіальної оборони, рятувальників і волонтерів.

До колекції увійшли літературні твори, зокрема вірші полтавців на військову тематику, машинопис короткої прози Віталія Запеки «Бабах на всю голову» та видання Артема Лоїка «Моя війна 2» з автографом автора.

Поліграфічна продукція представлена патріотичними обгортками цукерок, виготовленими на Полтавщині. Ці матеріали разом із іншими документами зберігають пам'ять про події, що відбулися в регіоні, та передають дух спротиву, єдності й підтримки, які характеризують цей період.

У 2024 році зазнала значного поповнення: до її складу увійшли 48 одиниць зберігання паперових документів (3088 документів), 104 одиниці

зберігання фотодокументів, 40 одиниць обліку відеодокументів та 412 одиниць зберігання в електронній формі.

За 2024 рік колекція паперових документів архіву охоплює офіційні повідомлення військових адміністрацій, статті з місцевих видань, листи-подяки громадам, а також матеріали про волонтерську діяльність та підтримку ЗСУ. Особливе місце займають історії військових, лікарів, волонтерів та їхніх родин. У цих розповідях зафіксовано військову службу, героїзм, втрати й виклики, з якими стикаються українці. Зібрані усні інтерв'ю, статті та свідчення передають реалії війни через особисті переживання і є важливим джерельним масивом для вивчення історії повсякденності цього періоду, мікроісторичних сюжетів, без яких неможливе глибоке осмислення таких періодів історії.

Колекція також містить у собі матеріали про пам'ять загиблих: відкриття меморіалів, перейменування вулиць, створення алей слави. Є розділ із літературними творами місцевих поетів, які передають дух спротиву. Додатково представлено поліграфічну продукцію, як-от плакати, брошури, матеріали про відбудову регіону, статистику атак і боротьбу з колабораціонізмом.

ДАПО активно працює над забезпеченням відкритого доступу до документів, зібраних у межах колекції «Про перебіг подій на Полтавщині під час широкомасштабного російського вторгнення в Україну».

Оцифрування матеріалів стало одним із пріоритетних напрямів цієї роботи. Архівісти здійснили переведення значної частини зібраних документів у цифровий формат, що забезпечило їх краще збереження, значно підвищило рівень і зручність доступу для користувачів та сприяло довготривалому зберіганню інформації в перспективі.

Ще один важливий напрям роботи щодо впливу архівної спадщини на свідомість українських громадян, формування їхньої історичної пам'яті - *ініціативне інформування*. Воно є важливим інструментом популяризації архівної спадщини, основна мета якого – поширення знань про архівні

матеріали, їхній зміст, підвищення обізнаності суспільства та залучення уваги до значущої і правдивої історичної спадщини.

Для ознайомлення громадськості з документами колекції та їх популяризації організовуються публічні заходи й презентації. Частина матеріалів була представлена у складі тематичних онлайн-виставок, що висвітлюють різні аспекти історичних подій. Зокрема, були презентовані виставки «Перемогли нацистів, переможемо й рашистів», «Збережімо конституційні надбання, захистимо Україну!», «З літопису Української Державності: мовою документів» до Дня Української Державності та інші.

Архів активно використовує соціальні мережі, зокрема Facebook, для інформування громадськості про нові надходження, виставкові та медіа-проекти, інші заходи, пов'язані з популяризацією архівної історичної спадщини, процесів сучасного документування подій, які українське суспільство переживає в умовах війни [36]. Це сприяє залученню ширшої аудиторії до ознайомлення з цими проєктами, підвищенню інтересу до них.

Отже, у сучасних умовах ДАПО виконує важливу місію зі збереження документної спадщини, фіксації подій російсько-української війни та популяризації цих матеріалів серед громадськості. Завдяки ініціативному документуванню вдалося створити комплексну колекцію документів, що охоплює різноманітні аспекти воєнного періоду: героїзм військових, волонтерську діяльність, пам'ять про загиблих, а також суспільні й культурні виклики. А ініціативне інформування сприяє популяризації цих документних матеріалів, підвищенню інтересу до них громадськості.

Оцифрування зібраних матеріалів забезпечує їх довготривале зберігання та доступність, тоді як публічні заходи та тематичні виставки сприяють формуванню історичної пам'яті та формування (зміцнення) на цій основі стійкої національної свідомості, підвищенню обізнаності суспільства про справжню не сфальшовану минувшину та події сучасності, частина яких вже є нашою спільною історією, а решта – стануть нею. Архів демонструє ефективний підхід до збереження історичних джерел, у тому числі тих, які

фіксують події «по гарячих слідах», одночасно створюючи основу для майбутніх наукових досліджень і глибокого осмислення сучасних подій наступними поколіннями.

3.3. Перспективи розвитку інформаційної діяльності Державного архіву Полтавської області: пропозиції та рекомендації

Інформаційна діяльність архівів в умовах сучасних викликів набуває нових змісту і форм. У контексті російсько-української війни, питання адаптації роботи архівів, збереження культурної спадщини та ефективного використання архівної інформації стали особливо актуальними. Державний архів Полтавської області, як важлива складова національної архівної системи, демонструє здатність реагувати на ці виклики, забезпечуючи доступ до документів, підтримуючи науково-дослідну діяльність та сприяючи утвердженню української громадянської ідентичності.

Разом із тим, стрімкі зміни у сфері інформаційних технологій, потреби громадськості та міжнародні стандарти диктують необхідність подальшого розвитку архівної справи. Перспективи розвитку інформаційної діяльності архіву передбачають інтеграцію сучасних цифрових інструментів, розширення комунікаційних платформ і впровадження інноваційних форм взаємодії з користувачами.

То ж розглянемо перспективні напрямки та рекомендації щодо вдосконалення інформаційної діяльності Державного архіву Полтавської області, які можуть сприяти посиленню його ролі в суспільному житті та забезпеченні доступності архівної інформації для широкого загалу, що, між іншим, ефективно сприятиме й процесам формування та утвердження української громадянської ідентичності.

Офіційний вебсайт ДАПО виконує ключову роль у забезпеченні інформаційної відкритості, доступності архівних матеріалів та підтримці

зв'язку між архівом і громадськістю. Його ефективне функціонування є важливим не лише для популяризації національної історико-культурної спадщини, але й для формування довіри до архівних установ як сучасних і прозорих організацій. Недоліки веб-сайту створюють перешкоди для користувачів, обмежують доступ до інформації та негативно впливають на імідж архіву. Усунення цих проблем сприятиме підвищенню зручності й ефективності ресурсу, покращуючи виконання архівом його функцій.

Для цього необхідно впровадити зміни, спрямовані на вдосконалення функціональності та дизайну сайту. По-перше, необхідно оновити його дизайн, створивши сучасний адаптивний інтерфейс, що дозволить користувачам зручно працювати з сайтом як на комп'ютерах, так і на мобільних пристроях (Додаток Б). Навігація вебсайту є складною через дублювання інформації у розділах, як-от «Головна» та «Новини», а також ускладнення в структурі меню. Наприклад, інформація, що стосується роботи з документами, розміщена у двох різних розділах – «Користувачам» та «Діяльність архіву». Це може заплутувати користувачів і ускладнювати процес пошуку потрібної інформації. Для вирішення цієї проблеми варто або об'єднати ці розділи, або чітко окреслити їхнє функціональне призначення.

Розділ «Архів у ЗМІ» охоплює матеріали різного типу, зокрема наукові статті, що відображають академічну діяльність архіву, а також популярні матеріали, такі як інтерв'ю та статті в медіа. Для чіткого поділу інформації доцільно виокремити наукові матеріали в інший розділ «Наукова діяльність архіву». Це зробить структуру сайту більш логічною та зручною.

Окрему увагу слід зосередити на вдосконаленні функціональних можливостей сайту. Впровадження онлайн-форми для запитів, можливості запису на відвідування читальних залів або участі у заходах архіву значно спростить та оптимізує комунікацію з користувачами. Важливо також забезпечити інтеграцію з базою оцифрованих документів, яка дозволить здійснювати пошук безпосередньо на сайті. Це підвищить практичну цінність ресурсу для дослідників і громадськості.

Також рекомендовано створити розділ із відгуками користувачів, де вони зможуть залишати пропозиції щодо вдосконалення роботи архіву. Таке рішення дозволить не лише отримати зворотний зв'язок, але й залучити більше користувачів до взаємодії.

Окрім цього, варто звернути увагу на проблему несистематичного оновлення інформації в розділах. Наприклад, розділи «Публікації» та «Архів у ЗМІ» востаннє оновлювалися у 2023 році, що створює враження застарілості ресурсу. Регулярне оновлення розділів дозволить підвищити актуальність сайту та довіру користувачів.

Мовна політика також потребує доопрацювання. Англійська версія сайту, хоч і передбачена, залишається незаповненою, що обмежує доступ для іноземних користувачів. Наповнення цього розділу забезпечить ширший доступ до інформації для міжнародної аудиторії.

Реалізація запропонованих заходів зробить сайт сучасним, зручним і функціональним, що значно покращить його ефективність і комфорт використання. Це сприятиме зміцненню іміджу архіву як прогресивної установи, орієнтованої на задоволення потреб громадськості, залученню нових користувачів і розширенню доступу до історичної спадщини, водночас підтримуючи процес формування української громадянської ідентичності.

Аналіз *використання соціальних мереж* у діяльності ДАПО свідчить про наявність значного потенціалу для розширення аудиторії та підвищення ефективності комунікації. Як зазначалося, архів вже використовує Facebook для популяризації своєї діяльності, інформування громадськості про нові надходження, виставки, заходи та історичні дослідження. Facebook є зручним інструментом для взаємодії з аудиторією, оскільки дозволяє не лише публікувати текстовий та візуальний контент, але й оперативно відповідати на запитання користувачів, організовувати заходи та створювати тематичні спільноти.

Проте для розширення аудиторії, особливо серед молоді, доцільно доповнити комунікацію з цільовими аудиторіями іншими популярними

платформами. Зокрема, варто розглянути можливість створення *Instagram-акаунту*, який стане платформою для публікації візуально привабливих матеріалів, таких як фотографії документів, історичні інфографіки, анонси подій та відеоісторії. Instagram є ідеальним інструментом для залучення молодіжної аудиторії завдяки своїй візуальній спрямованості та популярності серед цієї вікової групи.

Додатково рекомендується створити *Telegram-канал*, який може використовуватися для оперативного інформування про діяльність архіву, анонси виставкових проєктів, а також надання доступу до корисної інформації, зокрема, роз'яснень щодо замовлення документів чи пошуку архівних матеріалів. Варто наголосити, що Telegram також дозволяє організувати цілодобову автоматизовану підтримку користувачів за допомогою чат-ботів.

Як приклад, можемо навести Telegram-канал «Кава з Мудрим» [128], створений Національною бібліотекою України імені Ярослава Мудрого, який є прикладом ефективного залучення молодіжної аудиторії до культурного контенту через цифрові платформи. Формування інтересу до культурно-освітніх тем у молоді забезпечується завдяки:

1. *Широкій тематичній спрямованості*, яка охоплює літературу, мистецтво, психологічні поради, екранізації книг та інші аспекти.
2. *Інтерактивному підходу*, що включає опитування, обговорення та можливість користувацької участі.
3. *Доступності матеріалу* через використання лаконічної і невимушеної форми подання, адаптованої до запитів сучасної аудиторії.

Досвід НБУ імені Ярослава Мудрого може бути використаний архівними установами для підвищення зацікавленості суспільства, зокрема молоді, їх діяльністю, питаннями історичної спадщини та національної ідентичності. Доцільними заходами є створення телеграм-каналу архіву з акцентом на оцифровані матеріали, архівні документи, історичні факти та їх популяризацію в інтерактивному форматі. Особливо важливою є адаптація

інформації до сучасних запитів аудиторії та її доступність через співпрацю з іншими установами ЛАМ (бібліотеками, музеями) для створення комплексного культурного продукту.

Окремо варто звернути увагу на розвиток *відеоконтенту*. Як відомо, ДАПО співпрацює з місцевими медіа, такими як ІРТ Полтава та Суспільне медіа, які розміщують відеоматеріали про діяльність архіву на своїх YouTube-каналах. Проте власний YouTube-канал архіву наразі відсутній. Його створення дозволило б централізувати архівний відеоконтент, публікувати лекції, інтерв'ю, історичні реконструкції, віртуальні екскурсії та інші матеріали, які можуть зацікавити широку аудиторію.

Хоча соціальні мережі є важливим інструментом для популяризації архівної діяльності, варто зазначити, що сам факт створення сторінок або каналів не завжди гарантує залучення широкої аудиторії. Наприклад, державний архів вже використовує Facebook, який дозволяє інформувати громадськість про нові надходження, виставки та події. Це, безумовно, корисно, але не обов'язково охоплює всі вікові групи чи інтереси.

Досвід інших державних архівів показує, що розширення присутності в соцмережах може допомогти в залученні більшої аудиторії. Зокрема, багато архівів вже мають YouTube-канали, як, наприклад, Одеський, Донецький, Рівненський та Тернопільський обласні архіви. Однак, як свідчить практика, навіть активність на таких платформах не завжди призводить до значного зростання кількості підписників або переглядів. Це вказує на те, що основна проблема не лише у створенні платформи, а й у продукуванні дійсно цікавого та якісного контенту, спроможного привернути увагу вибагливої сучасної аудиторії.

З метою розширення аудиторії архіву можна запропонувати кілька стратегій. По-перше, важливо адаптувати контент під інтереси молоді. Наприклад, у YouTube можна створювати короткі, емоційні відео з акцентом на історіях із життя людей, документальних загадках чи несподіваних відкриттях в архівних матеріалах.

По-друге, інтерактивність є ключовою. Можна впроваджувати вікторини чи квести, створені на основі архівних документів, або навіть залучати молодь до спільного створення контенту. Це може бути реалізовано як в YouTube, так і в Instagram чи Telegram, де інтерактивні сторіс та чат-боти користуються популярністю.

Нарешті, співпраця з медіа та популярними блогерами може стати додатковим поштовхом до популяризації установи. Якщо архів вже співпрацює з такими платформами, як ІРТ Полтава чи Суспільне медіа, варто інтегрувати цю співпрацю у свою стратегію, наприклад, шляхом організації спільних заходів чи кампаній.

Загалом, важливо розуміти, що створення соціальних мереж – це лише початок. Для того щоб вони дійсно працювали, необхідно наповнювати їх якісним контентом, використовувати сучасні маркетингові інструменти та активно взаємодіяти з аудиторією. Лише так можна досягти довгострокового ефекту та залучити нові групи користувачів.

У свою чергу, залучення соціальних мереж, на нашу думку, вимагає системного та професійного підходу. У зв'язку з цим пропонується створити окремий сектор зв'язків із громадськістю, який буде відповідати за ведення соціальних мереж, висвітлення подій, організацію інформаційної діяльності та забезпечення інтерактивності. Основними завданнями цього підрозділу стануть:

- популяризація архівних документів і діяльності архіву;
- формування сучасного іміджу архіву, який буде близьким і зрозумілим широкій аудиторії;
- створення контенту, адаптованого для різних соціальних платформ;
- забезпечення регулярного інформування громадськості про події, проекти та ініціативи архіву;
- інтеграція архівних матеріалів у сучасний інформаційний простір.

Для ефективної роботи сектору необхідно залучити спеціалістів, які не лише розуміють специфіку архівної справи, але й володіють сучасними

комунікаційними технологіями та навичками роботи з інформацією. Це можливо зrealізувати шляхом ширшого залучення до кадрового складу ДАПО молодих фахівців, які мають сучасну освіту за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», оскільки зміст освітніх програм за цією спеціальністю передбачає опанування відповідними практичними навичками.

Важливим аспектом роботи сектору є створення єдиної інформаційної стратегії, яка охоплюватиме всі задіяні платформи, дозволить систематизувати інформаційну діяльність архіву та сприятиме розширенню аудиторії.

Запровадження окремого підрозділу дозволить значно підвищити ефективність інформаційної роботи архіву, зробіть його більш відкритим для громадськості, інтерактивним і сучасним.

Однією з перспективних рекомендацій для Державного архіву Полтавської області є, на наш погляд, *упровадження технологій віртуальної реальності (VR), доповненої реальності (AR), гібридної реальності (HR) та 3D-візуалізації* для створення інтерактивних онлайн-виставок. Подібні проєкти, як свідчать приклади Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» та музею «Тустань» [57], дозволяють залучати молодь і розширювати аудиторію через інноваційні форми взаємодії з культурною спадщиною.

Використання цих технологій відкриває нові можливості для популяризації архівних матеріалів, зокрема через віртуальне «переглядання» історичних документів, «відвідування» подій минулого або взаємодію з 3D-моделями артефактів, які ілюструють регіональну історію. У культурній сфері ці технології вже успішно впроваджуються, наприклад, у Музеї мистецтв Метрополітен, який запустив безкоштовний додаток з туром доповненої реальності The Met Unframed [129], що дозволяє відвідувачам досліджувати цифрові галереї та взаємодіяти з творами мистецтва [109].

У сфері архівів це може бути застосовано для цифровізації документів і створення інтерактивного доступу до архівної інформації.

Проте, як і інші рекомендації, цей підхід потребує значних фінансових ресурсів для розроблення програмного забезпечення, закупівлі обладнання та підготовки кадрів. Незважаючи на витратність, така ініціатива могла б суттєво підвищити популярність архіву серед сучасної аудиторії та сприяти його модернізації. Інтеграція VR, AR, HR та 3D-візуалізації у діяльність архіву дозволить не лише зробити архівні матеріали доступними й привабливими для молодіжної аудиторії, але й значно розширити охоплення аудиторії загалом, сприяючи популяризації культурної та історичної спадщини.

Розширення співпраці з музеями, бібліотеками та закладами вищої освіти є важливим перспективним напрямом для Державного архіву Полтавської області. Незважаючи на наявні партнерства, такі як співпраця з Національним університетом «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», завжди є поле для розширення цих зв'язків і форм самої співпраці. Доцільно не лише бути місцем проведення різноманітних заходів, навчальних занять, а й реалізовувати виїзні виставкові проєкти, наприклад, у навчальних закладах, що сприятиме ширшому охопленню аудиторії, зокрема, молодіжної, в ознайомленні зі значущою історичною інформацією.

Прикладом подібної успішної взаємодії є діяльність Галузевого державного архіву Українського інституту національної пам'яті (ГДА УІНП). У грудні 2024 року представники ГДА УІНП презентували фотодокументальну виставку «Визволення? Окупація!» в Університеті митної справи та фінансів у місті Дніпро. Виставку відкрила в.о. директора ГДА УІНП, к.і.н. Світлана Старовойт, яка наголосила на паралелях між окупацією західної частини України 1939-1941 років та сучасним вторгненням РФ. Таке донесення інформації про історію країни до українського суспільства, зокрема, студентської молоді, у тому числі через проведення історичних паралелей між минушиною і сучасністю має надзвичайно важливе значення для виховання патріотизму, утвердження історичної пам'яті та української громадянської ідентичності у молодих людей, які творитимуть майбутнє нашої країни. Під час візиту було також підписано угоду про співпрацю між

ГДА УІНП та університетом у сфері культурних проєктів, наукової та практичної діяльності [28].

Подібний досвід демонструє, що активна співпраця з різними установами сприяє популяризації архівних матеріалів та донесенню історичної правди до широкої громадськості. Державному архіву Полтавської області варто розглянути можливість організації подібних заходів та укладення угод про співпрацю з місцевими музеями, бібліотеками та закладами освіти. Це дозволить не лише розширити аудиторію, але й сприятиме збереженню та популяризації історико-культурної спадщини регіону.

Формування тематичних колекцій мемів, що репрезентують українську меметичну культуру, є перспективною рекомендацією для Державного архіву Полтавської області. Меметична культура, яка передає культурну інформацію через знаки, символи та наративи, виступає дієвим інструментом для збереження суспільних реакцій на події та сприяє формуванню історичної пам'яті майбутніх поколінь. У цьому контексті архіви можуть стати учасниками меметичних процесів, акумулюючи та зберігаючи відповідні цифрові матеріали у вигляді колекцій.

Колекції мемів, які фіксують суспільні настрої та реакції на ключові події, як-от «Гадяцьке сафарі» у Полтавській області, можуть сприяти дослідженню суспільного гумору й культурних процесів. Меметична війна, як елемент інформаційного протистояння, стає важливим чинником у збереженні історичної пам'яті та культурних цінностей. Наприклад, у мемах, створених у відповідь на виклики війни, зберігається не лише народний гумор, але й національна ідентичність, що зміцнює соціальну згуртованість та додає значущості архівним матеріалам.

Досвід світових музеїв і бібліотек свідчить, що збереження меметичних матеріалів може бути використане для популяризації як історичних знань, так і сучасних культурних чи соціальних феноменів. Наприклад, меми можуть стати інструментом реалізації історичної політики, слугуючи засобом протидії фальсифікації історії. Крім того, створення тематичних колекцій мемів

сприятиме інтеграції сучасної цифрової культури у практику роботи архівів, бібліотек та музеїв, забезпечуючи зв'язок між минулим, сучасністю та майбутнім [77, с.74-77].

Таким чином, накопичення, систематизація та трансляція мемів у рамках тематичних колекцій можуть стати одним із ключових напрямів діяльності архівів. Це дозволить не лише зберігати матеріали для майбутніх поколінь, але й стимулювати інтерес молоді до історичних подій через сучасний і зрозумілий їм інструмент комунікації.

Історичні паралелі сучасної меметичної культури та її вплив на культурну свідомість простежуються у творчості Ніла Хасевича – видатного українського графіка, який став важливим учасником інформаційного фронту визвольного руху середини ХХ століття. Його гравюри, карикатури та бофони (повстанські гроші) не лише відображали реалії боротьби УПА, але й виконували роль потужного інструменту пропаганди, мотивації та опору окупантам.

У період Другої світової війни та наступного десятиліття боротьби УПА роботи Хасевича стали невід'ємною частиною підпільної візуальної пропаганди, прикрашаючи листівки, плакати, журнали та бофони. Особливо яскраво ідеї свободи та гідності відображено в його серії «Волинь у боротьбі», яка символізує прагнення українців до незалежності.

Одним із найвідоміших гасел того періоду було «Геть з України!», яке пізніше в популярній культурі трансформувалося у «Геть з України, москаль некрасивий!» – фраза з монологу балерини Бели Куценко у виконанні Андрія Данилка (більш відомого під сценічним ім'ям Верка Сердючка), яку він написав у 2004 році. У 2022 році цитата набула нового життя як елемент меметичного супротиву, перетворившись на символ народної творчості та супротиву російській агресії [31].

Графіка Ніла Хасевича підкреслювала тяглість національної боротьби, зображаючи спадковість ідей свободи від часів Русі через козаків до УПА. Його роботи, як і сучасні меми, комунікували важливі ідеї через прості

символи, роблячи їх зрозумілими широкій аудиторії навіть у складних умовах. Хасевич використовував карикатури для висміювання окупантів, закладаючи основи візуальної мови, яка надихає сучасну меметичну культуру. Невипадково, образотворчий мем (його гасло) з тих часів трансформувався у відео-мем сучасної доби і теперішнього визвольного періоду, продемонструвавши збереження тяглості прагнення українців до незалежності, творення власної демократичної держави.

Отже, для подальшого вдосконалення інформаційної діяльності Державного архіву Полтавської області необхідно зосередитися на впровадженні сучасних технологій, які сприятимуть інтерактивності та доступності архівних матеріалів. Зокрема, оновлення вебсайту з розширенням його функціоналу й адаптивності, інтеграція VR та AR для створення онлайн-виставок і використання тематичних платформ для залучення молодіжної аудиторії є пріоритетними напрямками.

Активне освоєння соціальних мереж і створення якісного візуального та інтерактивного контенту сприятимуть популяризації архівних матеріалів серед різних вікових груп. Важливо розвивати співпрацю з культурними та освітніми установами, організовувати спільні заходи й проєкти, а також формувати нові формати презентації архівних ресурсів, такі як тематичні меметичні колекції, що відображають сучасні суспільні процеси.

Ці заходи дозволять архіву підвищити ефективність своєї діяльності, залучити нову аудиторію та утвердитися як сучасна, динамічна культурно-інформаційна установа.

Отже, проведений аналіз діяльності Державного архіву Полтавської області в умовах війни та пов'язаних із нею викликів, довів здатність установи адаптуватися до змін, зберігати актуальність у суспільному житті та реалізувати надважливе завдання для сучасної Української держави з активного сприяння формуванню правдивої і позбавленої від радянсько-імперських пропагандистських нашарувань колективної та індивідуальної

історичної пам'яті громадян нашої країни та утвердженню на цій основі у них української громадянської ідентичності.

Інформаційна діяльність архіву демонструє значну гнучкість і багатовекторність. Організація різноманітних культурно-освітніх заходів, публікація та презентація актуальних архівних матеріалів, створення тематичних виставок, активна комунікація через медіа й цифрові платформи дозволяють досягти ширшого включення архівних матеріалів до суспільного обігу.

Ініціативне документування подій російсько-української війни забезпечує збереження унікальних матеріалів для майбутніх поколінь. Оцифрування та систематизація архівних фондів сприяють довготривалому збереженню та доступності цих матеріалів для дослідників і громадськості.

Подальший розвиток інформаційної діяльності архіву залежить від упровадження інноваційних підходів, співпраці з іншими установами та адаптації до потреб сучасної аудиторії. Це дозволить Державному архіву Полтавської області не лише виконувати науково-інформаційну та культурну функції, але й утвердитися як ключовий учасник формування національної історичної пам'яті та громадянської ідентичності українців, що є надважливим в умовах сучасного інформаційного суспільства, національних та глобальних викликів.

ВИСНОВКИ

У результаті виконання кваліфікаційної роботи було досягнуто поставленої мети, яка полягала у дослідженні інформаційної діяльності державних архівів, зокрема, Державного архіву Полтавської області, у контексті утвердження української громадянської ідентичності та сучасних викликів, спричинених російсько-українською війною.

У ході виконання роботи були успішно виконані наступні завдання:

1. Визначено теоретичні основи інформаційної діяльності державних архівів, що дозволило довести їхню ключову роль у збереженні культурної спадщини, документуванні історії та формуванні національної пам'яті. Зокрема, проведений аналіз наукових підходів щодо визначення сутності інформаційної діяльності державних архівів дозволяє констатувати, що інформаційна діяльність архівів полягає у забезпеченні ефективного доступу до архівної інформації, її належного збереження, активної популяризації, та інтеграції в сучасний інформаційний простір. Основним завданням цієї діяльності є задоволення інформаційних потреб різних категорій користувачів (а не лише пріоритетно державного апарату, як це було ще кілька десятиліть тому), зокрема науковців, широких кіл громадськості, державних органів та установ, освітніх закладів та інших суб'єктів.

Проаналізовано нормативно-правове забезпечення функціонування архівів в Україні. У ході дослідження було виявлено, що нормативно-правові акти, зокрема, Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи», постанови Кабінету Міністрів України, інструкції, методичні рекомендації Державної архівної служби, міжнародні стандарти у сфері архівної справи тощо, забезпечують правову основу для діяльності архівів у контексті інформаційної роботи. До переваг нормативно-правового забезпечення архівної справи у незалежній Україні слід віднести, зокрема, те, що воно одразу формувалося на принципово відмінних від радянських принципах, було від самого початку вільне від впливу аналогічних правових

актів та законів, які приймалися після розпаду СРСР у рф і було зорієнтоване на кращий міжнародний досвід. Проте чинний архівний закон, прийнятий ще 1993 року (як і низка інших підзаконних актів) суттєво застаріли й вимагають кардинального оновлення. Тому протягом останніх кількох років триває робота з розроблення нового основного архівного закону, назва та зміст якого відобразатиме та регулюватиме питання новітніх реалій та загальносвітових трендів розвитку архівної справи, таких як запровадження електронних архівів, удосконалення процедури експертизи цінності документів, гарантування захисту персональних даних і максимального удоступнення архівної інформації, що є адекватною відповіддю на виклики сучасного інформаційного простору.

Наразі до прийняття нового Закону, прогалину у нормативно-правовому забезпеченні архівної галузі України покликаний частково нівелювати розроблений проєкт Концепції розвитку архівної справи до 2026 року, який визначає стратегічні напрями подальшої трансформації архівної галузі України і спрямований на її модернізацію через цифровізацію, створення сучасної інфраструктури та покращення умов зберігання документів. Концепція передбачає впровадження єдиного державного реєстру Національних архівних інформаційних ресурсів, розширення онлайн-доступу до архівних матеріалів, інтеграцію українських архівів у міжнародний інформаційний простір і вдосконалення комунікаційної політики. Ця концепція, як і низка інших нових нормативних документів у сфері архівної справи, є доказом продовження тренду її розвитку у пострадянський період на кардинально нових, відмінних від традицій доби тоталітарної радянської системи, засадах відкритості, доступності та максимального використання архівної документної спадщини всіма групами зацікавлених користувачів.

2. Досліджено вплив повномасштабної війни на функціонування архівів, зокрема наголошено на загрозах збереженню документів, викликаних окупацією, руйнуванням інфраструктури та мародерством, до якого вдається ворог. Проаналізовані заходи, які покликані максимально нівелювати ці

загрози, як-от завчасне розроблення та практичне впровадження стратегій для захисту архівних документів від фізичного знищення або вивезення на окуповані території чи до РФ; надання Державною архівною службою методичних рекомендацій та практичних консультацій, а також необхідної нормативно-правової бази та документації, яка регулює питання функціонування архівних установ в умовах війни; реалізація вчасної евакуації архівних фондів з територій, яким загрожує окупація чи активні воєнні дії; динамізація процесів оцифрування архівної спадщини та створення страхових копій документів; збереження оцифрованих документів на захищених платформах, у хмарних просторах.

З'ясовано, як досягнення, так і прогалини у цій діяльності, особливо на початковому етапі війни, зосереджено увагу на їхніх причинах.

Констатовано, що важливим чинником збереження архівної спадщини за умов повномасштабного вторгнення стала підтримка міжнародних партнерів, завдяки чому прискорилися процеси цифровізації та модернізації матеріально-технічної бази архівних установ.

Визначено також, що за цих складних умов архіви достатньо швидко трансформувалися у важливий елемент інформаційного фронту, активно протидіючи інформаційним маніпуляціям, до яких традиційно вдається агресор у своїй послідовній кількасотлітній політиці, спрямованій на колонізацію і поглинання України. Оскільки в умовах повномасштабної війни ця діяльність ворога активізувалася з новою силою, й зокрема, виявилася в посиленому просуванні пропагандистських псевдоісторіографічних концепцій і наративів про «єдиний народ», «створення України Леніним», «виключну заслугу Радянського Союзу у перемозі над нацистською Німеччиною та її сателітами у Другій світовій війні» тощо, у полоні яких досі знаходяться не лише громадяни РФ, а й досі помітна частина українських громадян, переважно старшого покоління, представників міжнародного співтовариства, виникла потреба в системній та цілеспрямованій роботі з остаточного розвінчання цих міфів, викриття фальсифікації історії з боку

агресора. Саме в цій царині велика роль покладається на архівні установи. Виокремлено ті форми інформаційної діяльності, які набули особливої значущості з точки зору своєї дієвості та адаптації до нових реалій. До них слід віднести: онлайн-формати для взаємодії з громадськістю, створення цифрових платформ доступу до архівних документів, ініціативне документування подій російсько-української війни та інших подій сучасності з перспективою їх подальшого удоступнення на головній цифрових платформах вітчизняної та світової документної спадщини, як-от НЕБУ, Міжархівний пошуковий портал, Архівний портал Європи тощо.

3. Охарактеризовано роль архівів у формуванні української громадянської ідентичності. Наголошено, що архіви відіграють критично важливу роль у формуванні національної свідомості, особливо у контексті утвердження стійкої громадянської позиції, що в умовах протистояння російській агресії набуло надгострого звучання. Доведено, що інформаційна діяльність архівів реально сприяє боротьбі з дезінформацією, утвердженню правдивого уявлення про історію та підвищенню обізнаності суспільства щодо значущості архівної спадщини у цих процесах.

Визначено, що архіви через освітні, культурно-просвітницькі та комеморативні ініціативи сприяють патріотичному вихованню молоді, формуванню стійкого почуття національної гордості та готовності до захисту державності у громадян України, насамперед, у молодого покоління. Підкреслено значення цифровізації архівної справи для забезпечення доступності історичних документів широкому загалу, що зміцнює національну ідентичність та інтегрує українську архівну систему у міжнародний культурний простір. Акцентовано роль архівів у протидії інформаційним загрозам і поширенні об'єктивного нарративу про минуле, що сприяє консолідації суспільства, остаточному формуванню української політичної нації та посиленню міжнародного іміджу України як держави з власною багатовіковою історією та непересічною культурною спадщиною.

Зазначено, що важливим кроком у реалізації цього завдання вітчизняною архівною галуззю є ухвалення *Стратегії захисту документальної спадщини як запоруки збереження національної ідентичності та державності на період до 2027 року*, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України №1349-р від 24 грудня 2024 року. Цей документ визначає ключові напрями цифровізації, модернізації архівних установ і розширення доступу до архівних матеріалів, що забезпечить їхню збереженість, популяризацію та ефективне використання для утвердження національної ідентичності, зміцнення громадянської свідомості та протидії інформаційним загрозам.

4. Проаналізовано інформаційну діяльність Державного архіву Полтавської області. Виявлено, що ця діяльність охоплює кілька основних напрямів: *інформаційно-довідкова діяльність* спрямована на оброблення запитів громадян, органів влади та дослідників, підготовку архівних довідок і копій документів, а також забезпечення доступу до публічної інформації; *популяризаторська діяльність*, що реалізується через публікації, організацію виставок, участь у медійних проєктах і підвищення обізнаності суспільства про архівну спадщину; *навчально-освітня діяльність*, яка передбачає проведення лекцій, семінарів, освітніх програм і співпрацю з навчальними закладами для залучення молоді до вивчення архівної спадщини; *культурно-просвітницька діяльність* архіву зосереджується на організації тематичних заходів, участі у виставкових проєктах, конференціях і круглих столах, а також на співпраці з іншими установами культури та освіти. Ці види та форми інформаційної діяльності забезпечують доступність документів, сприяють їх популяризації та інтеграції в сучасний суспільний простір.

5. Сформульовано рекомендації щодо вдосконалення інформаційної діяльності архіву. На основі аналізу діяльності архіву та сучасних викликів запропоновано:

– *Вдосконалення вебсайту архіву* шляхом оновлення дизайну, впровадження онлайн-функцій для користувачів (запис на консультації, замовлення документів, пошук по базі даних) та створення англійської версії.

- *Активізацію присутності архіву у соціальних мережах.* Зокрема, запропоновано створення сторінок в Instagram, Telegram-каналу та YouTube-каналу, де публікуватимуться популяризаційні відео, архівні документи та віртуальні виставки.

- *Розроблення інтерактивних форм роботи за рахунок упровадження інноваційних, зокрема, імерсивних технологій.* Рекомендовано впровадити технології віртуальної (VR) та доповненої реальності (AR) для створення онлайн-виставок і популяризації архівної спадщини серед молодіжної аудиторії.

- *Розширення співпраці з освітніми та іншими культурними закладами.* Пропонується посилити партнерство з університетами, школами та музеями, зокрема через організацію виїзних виставок, лекцій і семінарів.

- *Формування тематичних колекцій мемів, як одного з напрямів ініціативного документування.* Запропоновано акумулювати відповідні матеріали, що відображають сучасну меметичну культуру, оскільки меми є способом відображення суспільних настроїв та реакцій людей, суспільства на події, що допоможе майбутнім поколінням краще осмислювати й розуміти події сьогодення, вивчати їх не лише через офіційні документи, а й через мікроісторичні джерела, що є основою для усвідомлення історії повсякдення.

Результати дослідження довели, що Державний архів Полтавської області оперативно й ефективно адаптується до умов сучасності, зокрема пов'язаних з повномасштабною війною. Установа демонструє здатність не лише зберігати джерела, що є основою збереження історичної пам'яті, але й активно сприяти формуванню національної свідомості, чіткої громадянської ідентичності та боротьбі з дезінформацією та ворожою пропагандою.

Інформаційна діяльність архіву, поєднуючи традиційні підходи із сучасними технологіями, забезпечує інтеграцію документальної спадщини у суспільний простір, створює умови для утвердження громадянської ідентичності як підвалини для завершення процесу формування української політичної нації, що є запорукою збереження Української держави та

надійного її утвердження у світовому співтоваристві. Перспективний розвиток інформаційної діяльності архіву залежить від подальшого упровадження інноваційних підходів, системної адаптації до постійної модернізації цифрових технологій та застосування нових форм комунікації з громадськістю, що сприятиме не лише збереженню історичної спадщини, а й плідному її використанню заради утвердження стійкої громадянської ідентичності всього українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 14.01.2025).
2. Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років : Закон України від 09.04.2015 № 316-VIII : станом на 1 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-19#Text> (дата звернення: 15.01.2025).
3. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939- VI : станом на 8 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 15.01.2025).
4. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 15.01.2025).
5. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 14.01.2025).
6. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993 № 3814-XII : станом на 21 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (дата звернення: 15.01.2025).
7. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 № 2834- IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 16.01.2025).
8. Деякі питання документування управлінської діяльності : Постанова Каб. Міністрів України від 17.01.2018 № 55 : станом на 5 лип. 2024 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-п#Text> (дата звернення: 15.01.2025).

9. Про проведення експертизи цінності документів : Постанова Каб. Міністрів України від 08.08.2007 № 1004 : станом на 10 верес. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1004-2007-п#Text> (дата звернення: 15.01.2025).

10. Про схвалення Стратегії захисту документальної спадщини як запоруки збереження національної ідентичності та державності на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.12.2024 № 1349-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1349-2024-р#Text> (дата звернення: 15.12.2024).

11. Про затвердження Переліку типових документів, що створюються під час діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням строків зберігання документів : Наказ М-ва юстиції України від 12.04.2012 № 578/5 : станом на 10 лют. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0571-12#Text> (дата звернення: 15.01.2025).

12. Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях : Наказ М-ва юстиції України від 18.06.2015 № 1000/5 : станом на 30 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15#Text> (дата звернення: 15.01.2025).

13. Про затвердження Правил роботи архівних установ України : Наказ М-ва юстиції України від 08.04.2013 № 656/5 : станом на 25 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0584-13#Text> (дата звернення: 15.01.2025).

14. Про затвердження Типового положення про архівний підрозділ державного органу, органу місцевого самоврядування, державного і

комунального підприємства, установи та організації : Наказ М-ва юстиції України від 10.02.2012 № 232/5 : станом на 26 лют. 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0202-12#Text> (дата звернення: 15.01.2025).

15. Про затвердження Типового положення про експертну комісію державного органу, органу місцевого самоврядування, державного і комунального підприємства, установи та організації : Наказ М-ва юстиції України від 19.06.2013 № 1227/5 : станом на 12 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1062-13#Text> (дата звернення: 15.01.2025).

16. Про внесення зміни до наказу Міністерства освіти і науки України від 06 червня 2022 року № 527 : Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0586729-22#Text> (дата звернення: 29.12.2024).

17. ДСТУ 2732:2023. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. На заміну ДСТУ 2732:2004 ; чинний від 2023-05-25. Київ, 2023. URL: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/dstu_2732-2023.pdf (дата звернення: 05.12.2024).

18. ДСТУ 4163:2020. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. На заміну ДСТУ 4163-2003 ; чинний від 2021- 07- 01. Київ, 2020. URL: <https://www.kdu.edu.ua/Documents/DSTU41632020v1.pdf> (дата звернення: 04.12.2024).

19. ДСТУ 8889:2019. Документи з паперовими носіями. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги. Чинний від 2020-08-06. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2020. URL: <http://buchamr.archives.kiev.ua/siteImg/bucha-mr/9d0552a33ce70fb91ef6677cded88317830065ba28ab3ad1b44c04a1da87bb875f0a3be3.pdf> (дата звернення: 05.12.2024).

20. ГСТУ 55.002.2002. Фотодокументи. Правила зберігання Національного архівного фонду. технічні вимоги. На заміну ОСТ 55.2-84 ; чинний від 2002-07-22. Київ : Державний комітет архівів України, 2002. 23 с.

URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/GSTU_55.002.2002.pdf (дата звернення: 03.12.2025).

21. ГСТУ 55.003.2003. Кінодокументи. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги. На заміну ОСТ 55.1-84 ; чинний від 2003-07-16. Київ : Державний комітет архівів України, 2003. URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/GSTU_55.003-2003.pdf (дата звернення: 08.12.2024).

22. Ассєєв Г. Інтеграція фондів бібліотек, архівів і музеїв з метою їх збереження та використання. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 4. С. 12-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2022_4_4 (дата звернення: 31.12.2024).

23. Аби зберегти мистецтво, його... сканують. *DW.COM*. URL: <https://www.dw.com/uk/перший-у-світі-3d-сканер-для-мистецьких-експонатів/a-17279268?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml> (дата звернення: 03.01.2025).

24. Анатолій Хромов: на Чернігівщині знищено архів СБУ з документами, які стосувалися репресій радянського режиму проти українців // Міністерство юстиції України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/anatolij-hromov-na-chernigivshchini-znishcheno-arhiv-sbu-z-dokumentami-yaki-stosuvalisya-represij-radyanskogo-rezhimu-proti-ukrayinciv> (дата звернення: 31.10.2024).

25. Анатолій Хромов: про оцифрування, збереження й відкритість архівів. *Ukrainer*. URL: <https://www.ukrainer.net/anatolij-khromov/> (дата звернення: 21.01.2024).

26. Бойко В., Кулешов С. Зумовлені війною: про деякі новації в сучасному українському документознавстві та архівознавстві. *Архіви України*. 2023. С. 13-26. URL: <https://doi.org/10.47315/archives2023.334.013> (дата звернення: 24.09.2024).

27. Боряк Г. В. Архівознавство: Підручник для студентів історичних факультетів вищих навчальних закладів. 2-ге вид. Київ : КМ Акад., 2002. 609 с.

28. Виставка архіву Національної пам'яті УІНП відкрилася в університеті митної справи та фінансів. Університет митної справи та фінансів. URL: <http://umsf.dp.ua/blog/3792> (дата звернення: 09.01.2025).

29. Виставки on-line. *Офіційний вебсайт Державного архіву Полтавської області*. URL: <https://poltava.archives.gov.ua/vystavky-on-line> (дата звернення: 02.01.2025).

30. Віртуальні музеї та галереї: тимчасове рішення чи стала тенденція?. *Гвара Медіа*. URL: <https://gwaramedia.com/virtualizacziya-muzeiv-i-galerej/> (дата звернення: 01.01.2025).

31. Геть з України, москаль некрасивий! *Wikipedia*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Геть_з_України,_москаль_некрасивий! (дата звернення: 09.01.2025).

32. Гололобов С. М., Шуляк С. О. Синергія цифрового та культурного просторів у формуванні державної політики у сфері культури. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2024. № 11. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-11> (дата звернення: 15.01.2025).

33. Громадське обговорення проєкту Закону України «Про Національні архівні інформаційні ресурси, управління документацією та архівами»: доповідь голови Державної архівної служби України А. Хромова. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=PZqa45e0ROY> (перегляд 04.11.2024).

34. Державний архів Полтавської області. Виставкова діяльність Державного архіву Полтавської області. *Facebook*. URL: [https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid02ZacP8aKpNzZ7V4jqGf812oh1x5HbEgww14bLXvDxCCCCBmVzPXkRXqjNXjkFEsciWl&id=100063657925966](https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid02ZacP8aKpNzZ7V4jqGf812oh1x5HbEgww14bLXvDxCCBmVzPXkRXqjNXjkFEsciWl&id=100063657925966) (дата звернення: 15.01.2025).

35. Державний архів Полтавської області. Журналісти телеканалу «Суспільне Полтава» зняли сюжет про роботу Державного архіву Полтавської області. *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=p

[fbid028xaZaVQo2487jvRn1aoR1rTAcfGZ9ws3ESexBSU1RCKmVcAVYMLYD4Jwbkv4m3gxl&id=100063657925966](https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid028xaZaVQo2487jvRn1aoR1rTAcfGZ9ws3ESexBSU1RCKmVcAVYMLYD4Jwbkv4m3gxl&id=100063657925966) (дата звернення: 07.01.2025).

36. Державний архів Полтавської області. Поповнення архівних фондів електронними інформаційними ресурсами. *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid02YuqYkkH26BeXyetMbyy5nyph1kvWkjP9bD8cfcsaRr1GdrLPNgTFbgn4Lbjw8PdKl&id=100063657925966&rdid=eOG1nnMzeWtQCpVJ (дата звернення: 09.01.2025).

37. Державний архів Полтавської області. Презентовано онлайн-доступ до оцифрованих фондів Державного архіву Полтавської області. *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/archives.ua/posts/760290359473645?ref=embed_post (дата звернення: 03.01.2025).

38. Державний архів Полтавської області. Про традиції та атрибути святкування Різдва на Полтавщині розповідають співробітники державного архіву. *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid02qcKBmiBiPi3y4GamCZyuvPWdUe9omEnEZ6j2Rhdu9iX3eRiZVUZG5q9SA2JRQ5cl&id=100063657925966 (дата звернення: 03.01.2025).

39. Державний архів Полтавської області. Участь у підготовці фільму про Кременчуцьку ГЕС. *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid02mUGeNFH5qLnGFixh3Qixqt4Y8j29adE3yAp9arREWo4GCDiowLXpf3ffDfApEhrwl&id=100063657925966 (дата звернення: 03.01.2025).

40. Державний архів Полтавської області. Фонди особового походження Державного архіву Полтавської області: загальний огляд та характеристика. *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0na3za198dZ46rDQq7tMtuiuc4gw34vUwb1oHnXiSeEhBBq9sF4W5kQ8zxaKcRp4Ml&id=100063657925966 (дата звернення: 07.01.2025).

41. До Дня Конституції України на Полтавщині презентували онлайн-виставку. *Офіційний вебсайт Полтавської обласної військової адміністрації*. URL: <https://www.poda.gov.ua/news/188377> (дата звернення: 02.01.2025).

42. Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи: відбулася IX міжнародна науково-практична конференція. *Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*. URL: <https://nupp.edu.ua/news/dokumentno-informatsiyni-komunikatsii-v-umovakh-globalizatsii-vidbulasya-mizhnarodna-konferentsiya.html> (дата звернення: 06.01.2025).

43. Дорогих С. О. Сутність та визначення понять «інформаційна діяльність» та «інформаційна діяльність органів влади». *Інформація і право*. 2013. № 3. С. 74–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2013_3_8 (дата звернення: 14.01.2025).

44. Захист інформації. Wikipedia. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Захист_інформації (дата звернення: 15.01.2025).

45. Звіт про роботу державного архіву зі звернення громадян за 2024 рік. *Офіційний вебсайт Державного архіву Полтавської області*. URL: <https://poltava.archives.gov.ua/diialnist-arkhivu/plany-zvity-informatsiini-rovidomlennia> (дата звернення: 04.01.2025).

46. Звіт про роботу Державного архіву Полтавської області за II квартал 2024 року. *Офіційний вебсайт Державного архіву Полтавської області*. URL: <https://poltava.archives.gov.ua/diialnist-arkhivu/plany-zvity-informatsiini-rovidomlennia> (дата звернення: 04.01.2025).

47. Зворський С. Л. Активізація взаємодії архівів і бібліотек — вимога часу. *Архіви України*. 2018. № 5-6. С. 7-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2018_5-6_3 (дата звернення: 02.01.2025).

48. Ініціативне документування подій широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України: методичні рекомендації / Держ. арх. служба України, Укр. наук.-дослід. ін-т арх. справи та документознавства; уклад.: Л. В. Дідух, Т. М. Ковтанюк, В. В. Скальський. Київ, 2023. 101 с.

49. Інноваційні проекти на межі мистецтва й технологій на прикладі музеїв та художніх галерей (оглядова довідка за матеріалами преси та

інтернету за 2020 – 2021pp.). URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematic_ogliadi/2021/Cif.pdf (дата звернення: 27.12.2024).

50. Інформаційна війна: соціально-онтологічний та мілітарний аспекти: монографія / Р.В. Гула, О.П.Дзьобань, І.Г.Передерій, О.О.Павліченко, Г.О.Філь. Київ : Каравела, 2020. 288 с.

51. Інформаційне протиборство: роль та практика діяльності бібліотек, архівів і музеїв (за досвідом російсько-української війни): монографія / Р.В. Гула, О.П. Дзьобань, І.Г. Передерій, І.Р. Чобіт. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2023.

52. Інформаційний синтез українського національного простору в контексті варіативності його соціокультурних кодів : аналіт. зап. / Л. А. Дубровіна, К. В. Лобузін, В. І. Попик [та ін.] ; відп. ред. Л. А. Дубровіна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2021. 60 с.

53. Інформація Комунікація Полтавська ОДА. Традиції та атрибути святкування Різдва на Полтавщині, 2024. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Vgugc9_2bTA (дата звернення: 03.01.2025).

54. Інформація Комунікація Полтавська ОДА. Традиції та атрибути святкування Різдва на Полтавщині., 2024. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9UVopVT1Eho> (дата звернення: 16.01.2025).

55. Ковтанюк Ю. С. Від концепції зберігання документів в електронній формі до нормативно-правової бази створення національних архівних та бібліотечних інформаційних ресурсів. Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. 2024. № 13. 99–115. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307129> (дата звернення: 07.11.2024).

56. Концепція розвитку архівної справи до 2026 року (проект). URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/18.10> (дата звернення: 02.11.2024 р.)

57. Кузьменко А. Перспективи використання технології доповненої реальності на базі об'єктів Національного історико-етнографічного

заповідника «Переяслав». *Архіви України*. 2021. № 4. С. 48-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2021_4_5 (дата звернення: 24.12.2024).

58. Литвинська С. Оцифрування документів як інноваційний спосіб збереження історико-культурної спадщини. Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 7–9 квітня 2015 р., Національний авіаційний університет / редкол. Тюрменко І. І. та ін. К. : Талком, 2015. С. 276–279.

59. Майбутні документознавці ознайомилися з діяльністю Державного архіву Полтавської області. *Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*. URL: <https://nupp.edu.ua/news/maybutni-dokumentoznavtsi-oznayomilisya-z-diyalnistyu-derzhavnogo-arkhivu-poltavskoi-oblasti> (дата звернення: 10.01.2025).

60. Майбутні професіонали опанували навички роботи з архівними документами на базі Державного архіву Полтавської області. *Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*. URL: <https://nupp.edu.ua/news/maybutni-profesionali-opanovuvai-navichki-roboti-z-dokumentami-na-bazi-derzhavnogo-arkhivu.html> (дата звернення: 10.01.2025).

61. Матяш І. Б. Науково-дослідна та методична робота архівних установ. *Архівознавство : підручник для студентів іст. ф-тів вищ. навч. закладів України* / за заг. ред. Я. С. Калакури та І. Б. Матяш. Київ, 2002. С. 264.

62. Матяш І. Б., Сендик З. О., Христова Н. М. Формування Національного архівного фонду. *Архівознавство : підручник для студентів історичних факультетів вищих навчальних закладів України* / за заг. ред. Я. С. Калакури та І. Б. Матяш. Київ, 2002. С. 163.

63. Меньківська Н. Види інформаційної діяльності державних архівів України. *Вісник Книжкової палати*. 2011. № 9. С. 28-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2011_9_9 (дата звернення: 27.08.2019).

64. Меньківська Н. С. Інформаційна діяльність державних архівів: сутність та визначення. *Бібліотекознавство. Документознавство.*

Інформологія. 2009. № 3. С. 51–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2009_3_5 (дата звернення: 14.01.2025).

65. Мина Ж. Вплив культурної комунікації на інституціоналізацію: бібліотеки, музеї та архіви в медіапросторі сьогодення. Національний авіаційний університет, 2021. URL: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/53285/1/%d0%9c_2.6_%d0%a1%d1%82%d1%80.%20109-120.pdf (дата звернення: 25.12.2024).

66. Міжархівний пошуковий портал. URL: <https://searcharchives.net.ua/> (дата звернення: 05.11.2024).

67. Мілашовська О., Мовчан К., Ліба О. Взаємодія бібліотек, музеїв у розвитку цілісного інформаційного простору. *Міжнародний науковий журнал «ОСВІТА І НАУКА»*. 2022. Вип. 1 (32). С. 73–76.

68. Науковці-документознавці провели міжнародну конференцію, присвячену документно-інформаційним комунікаціям в умовах глобалізації. *Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*. URL: <https://nupp.edu.ua/news/naukovtsi-proveli-konferentsiyu-dokumentno-informatsiynim-komunikatsiyam-v-umovakh-globalizatsii.html> (дата звернення: 05.01.2025).

69. Основні правила роботи державних архівів України. URL: https://old.archives.gov.ua/NB/Regulations_2004.php (дата звернення: 15.01.2025).

70. Офіційна сторінка Державного архіву Полтавської області у соціальній мережі Facebook. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100063657925966> (дата звернення: 04.01.2025).

71. Оцифровані документи, які розміщені на платформі корпорації «FamilySearch». *Офіційний вебсайт Державного архіву Полтавської області*. URL: <https://poltava.archives.gov.ua/otsyfrovani-dokumenty-iaki-rozmishcheni-na-platformi-korporatsii-familysearch> (дата звернення: 04.01.2025).

72. Оцифрування. Wikipedia. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Оцифрування> (дата звернення: 01.11.2024).

73. Палієнко М. Г. Українські архіви, війна та збереження національної ідентичності. *Архіви України*. 2022. С. 12-38. URL: <https://doi.org/10.47315/archives2022.330.012> (дата звернення: 05.11.2024).

74. Папакін Г. В. Використання архівної інформації. *Архівна евристика. Архівознавство : підручник для студентів іст. ф-тів вищ. навч. закладів України / за заг. ред. Я. С. Калакури та І. Б. Матяш*. Київ, 2002. С. 27.

75. Передерій І. Г., Білан Н. В. Сучасна музейна комунікація в Україні та світі: стан і перспективи розвитку. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 2. С. 72- 79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2018_2_12 (дата звернення: 06.01.2025).

76. Передерій І.Г. Сучасне цифрове середовище як основа конвергенції бібліотек, архівів і музеїв у XXI ст. *Інформація та соціум: збірник матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Вінниця, 07 червня 2024 р.). Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса. 2024, 174 с. С. 63-66.

77. Передерій І.Г., Гула Р.В. Бібліотечно-архівно-музейна галузь як дієвий актор у меметичних війнах сучасності (у контексті російсько-українського протистояння. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 11–13 вересня 2024 року) / за заг. ред. В. Г. Спрінсяна ; ред. кол.: Г. О. Оборський, В. Г. Спрінсян, О. В. Шевченко [та ін.] ; відп. за вип. О. В. Лаврик, О. О. Татакі. Одеса, 2024. С. 74 -81.

78. Передерій І.Г., Гула Р.В. Мародерство культурних цінностей України як стратегія неоімперської політики рф. «10 років окупації АР Крим російськими загарбниками: передумови, причини і наслідки»: матеріали науково-практичного семінару, м. Київ 15.03.2024 р. Київ: Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2024. С. 230–236.

79. Положення про Державний архів Полтавської області. Полтавська обласна військова адміністрація. URL: <https://poda.gov.ua/documents/138383> (дата звернення: 17.09.2023).

80. Початок проєкту створення Національної електронної бібліотеки України за підтримки ЮНЕСКО та ІФЛА. *Українська бібліотечна асоціація*. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5078-pochatok-proiektu-stvorennia-natsionalnoi-elektronnoi-biblioteku-ukrainy-za-pidtrymky-yunesko-ta-ifla> (дата звернення: 18.12.2024).

81. Презентація онлайн-проєкту «Єдине вікно доступу до цифрових ресурсів українських архівів». *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3476031-prezentacia-onlajnproektu-edine-vikno-dostupu-do-cifrovih-resursiv-ukrainskih-arhiviv.html> (дата звернення: 16.12.2024).

82. Презентація проєкту «Цифровий архів Західноукраїнської Народної Республіки». *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. URL: <https://tsdavo.gov.ua/ostanni-novyny/prezentacziya-proyektu-czyfrovuj-arhiv-zahidnoukrayinskoji-narodnoji-respubliki/> (дата звернення: 27.12.2024).

83. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 17.09.2024).

84. Про затвердження Правил роботи архівних установ України : Наказ М-ва юстиції України від 08.04.2013 № 656/5 : станом на 25 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0584-13#Text> (дата звернення: 15.01.2025).

85. Про Національні архівні інформаційні ресурси, управління документацією та архівами (проєкт Закону України). URL: https://cn.archives.gov.ua/inform_public/ (дата звернення: 01.11.2024 р.)

86. Публічний звіт директора Державного архіву Полтавської області за 2022 рік. *Офіційний вебсайт Державного архіву Полтавської області*. URL:

<https://poltava.archives.gov.ua/diialnist-arkhivu/plany-zvity-informatsiini-povidomlennia> (дата звернення: 04.01.2025).

87. Публічний звіт директора Державного архіву Полтавської області за 2023 рік. *Офіційний вебсайт Державного архіву Полтавської області*. URL: <https://poltava.archives.gov.ua/diialnist-arkhivu/plany-zvity-informatsiini-povidomlennia> (дата звернення: 04.01.2025).

88. Реалізація проєкту Національної електронної бібліотеки України. *Міністерства культури та стратегічних комунікацій*. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/realizacziya-proyektu-stvorenniya-naczionalnoyi-elektronnoyi-biblioteku-ukrayiny/> (дата звернення: 05.01.2025).

89. Робота архівів в умовах воєнного стану. Державна архівна служба України | Офіційний вебпортал органу виконавчої влади. URL: <https://archives.gov.ua/ua/робота-архівів-в-умовах-воєнного-стан/> (дата звернення: 19.09.2024).

90. Росія з XVIII століття систематично обкрадає українські архіви - голова Укрдержархіву. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3857069-rosia-z-xviii-stolitta-sistematicno-obkradae-ukrainski-arhivi-golova-ukrderzarhivu.html> (дата звернення: 11.12.2024).

91. Росіяни викрали з обласного архіву Херсонщини 121 тисячу документів – директорка. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3755588-rosiani-vikrali-z-oblasnogo-arhivu-hersonsini-sonajmense-121-tisacu-dokumentiv-direktorka.html> (дата звернення: 07.11.2024).

92. Свідчення війни: від усної історії до національної документальної спадщини. *Україна Модерна - міжнародний інтелектуальний часопис*. URL: <https://uamoderna.com/notes/svidchennya-vijny-vid-usnoyi-istoriyi-do-naczionalnoyi-dokumentalnoyi-spadshhyny/> (дата звернення: 16.12.2024).

93. Серб М. Відкриті українські ресурси: доступ до знань в епоху цифрових трансформацій. Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері : зб. матеріалів IX Всеукр. наук. студент. конф., 12

квіт. 2024 р. / наук. керівник І. Передерій. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. С. 154–157.

94. Серба М. Прискорення динаміки оцифрування архівних документів як реакція на виклики і загрози архівній галузі в умовах російсько-української війни. Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи : матеріали ІХ міжнар. науково-практ. конф., 21 листоп. 2024 р. / наук. керівник І. Передерій. Полтава, 2024. С. 231–239.

95. Стратегія захисту документальної спадщини як запорука збереження національної ідентичності та державності на період до 2027 року. 30 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/677/7ff/a98/6777ffa9843e2801562533.pdf> (дата звернення: 30.12.2024).

96. Стратегія розвитку архівної справи на період до 2025 року (проект). *Архіви України*. 2020. № 4. С. 7–25.

97. Структурні підрозділи Державного архіву Полтавської області. *Офіційний вебсайт Державного архіву Полтавської області*. URL: <https://poltava.archives.gov.ua/pro-arkhiv/misiia-funktsii-ta-povnovazhennia-struktura> (дата звернення: 08.01.2025).

98. Сховище Державного архіву Київської області обладнали новими мобільними стелажми. Офіційний вебсайт Київської обласної державної адміністрації. URL: <https://koda.gov.ua/shovyshhe-derzhavnogo-arhivu-kyuivskoyi-oblasti-obladnaly-novymy-mobilnymy-stelazhamy/> (дата звернення: 12.12.2024).

99. Сюжет про роботу Державного архіву Полтавської області. *Офіційний вебсайт Державного архіву Полтавської області*. URL: <https://poltava.archives.gov.ua/novyny/506-siuzhet-pro-robotu-derzhavnoho-arkhivu-poltavskoi-oblasti> (дата звернення: 06.01.2025).

100. У Державному архіві Полтавської області відбулися заходи з відзначення Дня захисників і захисниць України. *Офіційний вебсайт Полтавської обласної військової адміністрації*. URL: <https://poltava.archives.gov.ua/novyny/583-u-derzhavnomu-arkhivi-poltavskoi-oblasti-vidbulysia-zakhody->

z-vidznachennia-dnia-zakhysnykiv-i-zakhysnyts-ukrainy (дата звернення: 06.01.2025).

101. У Державному архіві Полтавської області організовано круглий стіл «Полтавщина у російсько-українській війні: думки науковців та громадськості (1000 днів від початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну)». *Офіційний вебсайт Полтавської обласної військової адміністрації*. URL: <https://poltava.archives.gov.ua/novyny/590-u-derzhavnomu-arkhivi-poltavskoi-oblasti-orhanizovano-kruhlyi-stil> (дата звернення: 06.01.2025).

102. У Державному архіві Полтавщини оцифровують документи: навіть та скільки опрацювали. Суспільне Полтава. URL: <https://suspilne.media/poltava/607417-u-derzavnomu-arhivi-poltavsini-ocifrovuut-dokumenty-naviso-ta-skilki-opracuvali/> (дата звернення: 03.01.2025).

103. Україна очолила рейтинг відкритості архівів КДБ. *Останні та актуальні новини України та світу, новини дня онлайн – Україна Молода*. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/196/127533> (дата звернення: 18.12.2024).

104. Участь у генеалогічному симпозиумі. Офіційний сайт Державного архіву Полтавської області. URL: <https://poltava.archives.gov.ua/novyny/577-uchast-u-henealohichnomu-sympoziumi> (дата звернення: 07.11.2024).

105. Фонди особового походження Державного архіву Полтавської області: загальний огляд та характеристика. *Офіційний вебсайт Державного архіву Полтавської області*. URL: <https://poltava.archives.gov.ua/novyny/598-fondy-osobovoho-pokhodzhennia-derzhavnoho-arkhivu-poltavskoi-oblasti-zahalnyi-ohliad-ta-kharakterystyka> (дата звернення: 06.01.2025).

106. Христова Н. М. Моніторинг стану збереженості документів Національного архівного фонду: теоретична модель та реальність. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2006. № 1. С. 7–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2006_1_3 (дата звернення: 14.01.2025).

107. Хромов А. Про роботу Укрдержархіву, архівних установ і спеціальних установ страхового фонду документації у 2023 році та пріоритети

на 2024 рік / Державна архівна служба України. Київ, 2024. 75 с. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/ЗВІТ.pdf> (дата звернення: 18.09.2024).

108. Хромов А. Про роботу Укрдержархіву, архівних установ і спеціальних установ страхового фонду документації у 2022 році та пріоритети на 2023 рік / Державна архівна служба України. Київ, 2023. 79 с. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_2022_archiv.pdf (дата звернення: 20.02.2024);

109. Цифрові галереї Метрополітен-музею у доповненій реальності. *Antikvar*. URL: <https://antikvar.ua/metropoliten-muzej-vr/> (дата звернення: 09.01.2025).

110. Чередник Л., Панченко І. Упровадження новітніх інформаційних технологій у Державному архіві Полтавської області. *Архіви України*. 2023. № 3 (336). С 74-86.

111. Шемаєв С. Взаємодія бібліотек, музеїв, архівів у комунікаційному просторі України : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03. Харків, 2016. 220 с.

112. Щодня до 13 тисяч сторінок: у Державному архіві Полтавської області оцифровують документи. Телеканал «ІРТ-Полтава». URL: <https://irt.pl.ua/news/29003/> (дата звернення: 04.11.2024).

113. Яворська Т. Соціальні мережі бібліотек як ефективний інструмент промоції книг і читання. *Вісник Книжкової палати*. 2023. № 4. С. 21-27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2023_4_6 (дата звернення: 25.12.2024).

114. Яременко Л. М. Діяльність наукових архівів в умовах воєнного стану. Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг»: матеріали Міжнар. наук. конф., м. Київ, 05 жовт. 2022 р. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1541> (дата звернення: 21.09.2024).

115. 3D-друк і 3D-сканування для археології та музеїв. *FACFOX*. URL: <http://ua.insta3dm.com/info/3d-printing-and-3d-scanning-for-archeology-and-71989873.html> (дата звернення: 03.01.2025).

116. American Memory from the Library of Congress. URL: <https://www.loc.gov/item/lcwaN0018882/> (дата звернення: 05.01.2025).

117. Archium – платформа для створення цифрового архіву. Archival information systems. URL: <https://arinsy.com/product/archium/> (дата звернення: 07.04.2024).

118. Canadian Heritage Information Network. URL: <https://www.canada.ca/en/heritage-information-network.html> (дата звернення: 05.01.2025).

119. DigitaltMuseum. URL: <https://digitaltmuseum.no/> (дата звернення: 05.01.2025).

120. European Networking Resources and Information Concerning Cultural Heritage (ENRICH) Project. URL: <https://digital.humanities.ox.ac.uk/project/enrich> (дата звернення: 23.12.2024).

121. Europeana. URL: <https://www.europeana.eu/en> (дата звернення: 23.12.2024).

122. FamilySearch. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/FamilySearch> (дата звернення: 05.01.2025).

123. FamilySearch. URL: <https://www.familysearch.org/en/> (дата звернення: 08.01.2025).

124. Google Arts & Culture. URL: <https://artsandculture.google.com/> (дата звернення: 05.01.2025).

125. LIBER-EBLIDA. URL: <https://libereurope.eu/> (дата звернення: 23.12.2024).

126. Library of Congress. URL: <https://www.loc.gov/> (дата звернення: 05.01.2025).

127. Manuscriptorium. URL: <https://www.manuscriptorium.com/> (дата звернення: 23.12.2024).

128. Telegram-канал «Кава з Мудрим» URL: <https://t.me/mudryilibrary>
(дата звернення: 07.01.2025).

129. The Met Unframed. *UNIT9*. URL: <https://www.unit9.com/project/the-met-unframed/> (дата звернення: 09.01.2025).

130. World Digital Library. URL: <https://www.loc.gov/item/lcwaN0018836/>
(дата звернення: 23.12.2024).

ДОДАТКИ**Додаток А****Положення про Державний архів Полтавської області**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Розпорядження голови
Полтавської обласної
державної адміністрації
21.04.2020 № 191**ПОЛОЖЕННЯ**
про Державний архів Полтавської області

1. Державний архів Полтавської області (далі – державний архів) є структурним підрозділом обласної державної адміністрації, що утворюється головою обласної держадміністрації, входить до її складу і у межах області забезпечує виконання покладених завдань.

2. Державний архів підпорядкований голові обласної державної адміністрації, а також підзвітний і підконтрольний Державній архівній службі України.

3. Державний архів у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства юстиції України, Державної архівної служби України, розпорядженнями голови обласної державної адміністрації, рішеннями обласної ради, а також Положенням про Державний архів Полтавської області (далі – Положення).

4. Основним завданням державного архіву є забезпечення реалізації державної політики у галузі архівної справи та діловодства на території області.

5. Державний архів відповідно до визначених повноважень виконує такі завдання:

1) організовує виконання Конституції й законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, наказів Міністерства юстиції України, Державної архівної служби України, розпоряджень голови обласної державної адміністрації, рішень обласної ради та здійснює контроль за їх реалізацією;

2) забезпечує у межах своїх повноважень захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб;

3) здійснює державний контроль за дотриманням підприємствами, установами та організаціями правил, норм, стандартів у межах визначених повноважень;

4) аналізує стан та тенденції соціально-економічного і культурного розвитку у галузі архівної справи в області та вживає заходів до усунення недоліків;

5) бере участь у підготовці пропозицій до проектів програм соціально-економічного та культурного розвитку області;

6) забезпечує ефективне і цільове використання відповідних бюджетних коштів;

7) бере участь у підготовці заходів щодо регіонального розвитку;

8) розробляє проекти розпоряджень голови обласної державної адміністрації, у визначених законом випадках – проекти нормативно-правових актів з питань архівної справи та діловодства;

9) бере участь у погодженні проектів нормативно-правових актів, розроблених іншими органами виконавчої влади;

10) бере участь у розробленні проектів розпоряджень голови обласної державної адміністрації, проектів нормативно-правових актів, головними розробниками яких є інші структурні підрозділи;

11) бере участь у підготовці звітів голови обласної державної адміністрації для їх розгляду на сесії обласної ради;

12) готує самостійно або разом з іншими структурними підрозділами інформаційні та аналітичні матеріали для подання голові обласної державної адміністрації;

13) забезпечує здійснення заходів щодо запобігання і протидії корупції;

14) готує (бере участь у підготовці) проекти угод, договорів, меморандумів, протоколів зустрічей делегацій і робочих груп у межах своїх повноважень;

15) розглядає в установленому законодавством порядку звернення громадян;

16) опрацьовує запити і звернення народних депутатів України та депутатів відповідних місцевих рад;

17) забезпечує доступ до публічної інформації, розпорядником якої він є;

18) постійно інформує населення про стан здійснення визначених законом повноважень;

19) контролює органи місцевого самоврядування та надає методичну допомогу з питань здійснення наданих їм законом повноважень органів виконавчої влади;

20) здійснює повноваження, делеговані органами місцевого самоврядування;

21) забезпечує у межах своїх повноважень виконання завдань мобілізаційної підготовки, цивільного захисту населення, дотримання вимог законодавства з охорони праці, пожежної безпеки;

22) організовує роботу з укомплектування, зберігання, обліку та використання архівних документів;

23) забезпечує у межах своїх повноважень реалізацію державної політики стосовно захисту інформації з обмеженим доступом;

24) бере участь у вирішенні відповідно до законодавства колективних трудових спорів (конфліктів);

25) забезпечує захист персональних даних;

26) здійснює управління архівною справою і діловодством на території області, координує діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, зокрема приватних архівних установ, заснованих фізичними особами та/або

юридичними особами приватного права (приватні архіви) у питаннях архівної справи і діловодства;

27) забезпечує постійне зберігання, охорону, реставрацію, консервацію документів Національного архівного фонду з різними матеріальними носіями інформації, які передані до державного архіву державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності та об'єднаннями громадян, громадськими спілками, які діють (діяли) на території області (міста);

документів особового походження;

службових видань, що не надходять у встановленому порядку до Книжкової палати України та бібліотек-депозитаріїв;

документів юридичних і фізичних осіб, що в установленому порядку надійшли у власність держави з-за кордону;

страхового фонду копій унікальних документів, копій документів з історії області (міста), що зберігаються в інших архівах, музеях і бібліотеках;

облікових документів державного архіву та архівних довідників, а також друкованих видань та інших матеріалів, що належать до довідково-інформаційного фонду державного архіву;

28) створює страхові копії та копії фонду користування документів, що зберігаються в державному архіві, та профільних унікальних документів незалежно від місця зберігання і форми власності на них;

29) проводить в установленому порядку облік, обстеження та аналіз діяльності архівних установ незалежно від форми власності та підпорядкування, веде їх реєстр;

30) проводить обов'язковий державний облік профільних документів Національного архівного фонду незалежно від місця їх зберігання, форми власності на них, виду носія інформації та доступу, здійснення контролю за їх збереженістю, обліком та використанням відомостей, що в них містяться;

31) організовує роботи, пов'язані з внесенням профільних документів до Національного архівного фонду або вилученням документів з нього незалежно від місця зберігання і форми власності на них;

32) організовує роботи щодо віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних документів та їх страхування;

33) веде облік юридичних осіб та фізичних осіб – джерел формування Національного архівного фонду, які перебувають у зоні комплектування державного архіву, на підставі затверджених списків;

34) затверджує списки джерел формування Національного архівного фонду, які перебувають у зоні комплектування архівних відділів районних державних адміністрацій, міських рад;

35) проводить роботи, спрямовані на виявлення, взяття на облік, повернення, придбання або відтворення в копіях профільних документів, які знаходяться за кордоном, та документів іноземного походження, що стосуються історії області (міста);

36) приймає на прохання юридичних і фізичних осіб документи Національного архівного фонду, що є власністю цих осіб, на постійне чи тимчасове зберігання;

37) здійснює контроль за дотриманням правил торгівлі антикварними речами в частині продажу архівних документів, реалізує переважне право держави на придбання профільних документів Національного архівного фонду в разі їх продажу, звертається до суду з позовом про передачу у власність держави архівних документів, які не мають власника або власник яких невідомий;

38) перевіряє роботу архівних підрозділів і служб діловодства державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, зокрема об'єднань громадян, громадських спілок, релігійних організацій, з метою здійснення контролю за дотриманням законодавства про Національний архівний фонд та архівні установи шляхом проведення планових та позапланових перевірок, надання зазначеним підрозділам і службам методичної допомоги в організації діловодства та зберіганні документів;

39) здійснює контроль за складанням та додержанням номенклатури справ підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та об'єднань громадян, що перебувають у зоні комплектування державного архіву;

40) створює і вдосконалює довідковий апарат до архівних документів, забезпечує автоматизацію інформаційних процесів;

41) надає користувачам архівні документи і довідковий апарат до них, інформує про документи, відомості з яких можуть бути ними використані, забезпечує у разі виявлення в архівних документах недостовірні відомості про особу на вимогу фізичних осіб долучає до архівних документів письмового обґрунтоване спростування чи додаткові відомості про особу;

42) забезпечує у межах своїх повноважень охорону відомостей та збереженість документів, що становлять державну таємницю, переглядає в установленому порядку рішення про обмеження доступу до документів, у тому числі скасування рішення про віднесення інформації до державної або іншої таємниці;

43) забезпечує видачу архівних довідок, копій документів та іншим шляхом задовольняє запити фізичних і юридичних осіб;

44) публікує в установленому порядку документи Національного архівного фонду, випускає довідково-інформаційні видання і посібники з архівної справи та діловодства;

45) подає обласній державній адміністрації пропозиції щодо створення архівних установ для централізованого тимчасового зберігання архівних документів, нагромаджених у процесі документування службових, трудових або інших правовідносин юридичних і фізичних осіб на відповідній території (району, міста), та інших архівних документів, що не належать до Національного архівного фонду (трудових архівів);

46) вживає заходи для вдосконалення мережі державних та інших місцевих архівних установ;

47) здійснює науково-методичне керівництво і контроль за діяльністю архівних відділів районних держадміністрацій, архівних відділів міських рад, трудових архівів та приватних архівів;

48) здійснює грошову оцінку документів Національного архівного фонду, що зберігаються в державному архіві, у фізичних і юридичних осіб, які перебувають у зоні його комплектування;

49) організовує страхування документів Національного архівного фонду, які надаються у користування поза архівними установами, у порядку, встановленому законодавством;

50) надає допомогу юридичним і фізичним особам, які є власниками документів Національного архівного фонду, в поліпшенні умов їх зберігання, реставрації та створенні фондів користування;

51) складає і подає для затвердження в установленому порядку проекти державних цільових програм та затверджує плани розвитку архівної справи в області (місті), забезпечує їх виконання;

52) надає платні послуги юридичним і фізичним особам;

53) бере участь у плануванні капітальних вкладень на будівництво місцевих архівних установ;

54) сприяє залученню фахівців до роботи в архівних установах області, організовує підвищення їх кваліфікації, проведення навчань працівників діловодних, архівних служб та експертних комісій підприємств, установ, організацій всіх форм власності на курсах підвищення кваліфікації;

55) здійснює разом з науковими установами або самостійно наукові дослідження з архіво- і документознавства, археографії, впроваджує в практику їх результатів, поширює науково-технічну інформацію з архівної справи та діловодства;

56) організовує вивчення, узагальнення і поширення передового досвіду;

57) здійснює передбачені законом галузеві повноваження;

58) планує і координує роботу щодо формування, ведення та використання обласного (регіонального) страхового фонду документації;

59) здійснює інші передбачені законом повноваження.

6. Державний архів для здійснення повноважень та виконання завдань, що визначені, має право:

1) одержувати в установленому законодавством порядку від інших структурних підрозділів обласної державної адміністрації, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на нього завдань;

2) залучати до виконання окремих робіт, участі у вивченні окремих питань спеціалістів, фахівців інших структурних підрозділів місцевої держадміністрації, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), представників громадських об'єднань (за згодою);

3) вносити в установленому порядку пропозиції щодо удосконалення роботи обласної державної адміністрації у галузі архівної справи та діловодства;

4) користуватись в установленому порядку інформаційними базами органів виконавчої влади, системами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами;

5) скликати в установленому порядку наради, проводити семінари та конференції з питань архівної справи та діловодства;

6) вимагати від юридичних і фізичних осіб, які мають архівні документи, від часу створення яких минуло понад 50 років, або які мають намір здійснити відчуження, вивезення за межі України архівних документів, проведення експертизи цінності таких документів;

7) отримувати в установленому порядку документи юридичних осіб з метою виявлення документів, що підлягають внесенню до Національного архівного фонду, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом;

8) проводити планові та позапланові перевірки архівних підрозділів і служб діловодства державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, об'єднань громадян, громадських спілок, релігійних організацій, а також трудових, приватних архівів з метою здійснення контролю за дотриманням законодавства про Національний архівний фонд та архівні установи;

9) звертатися до суду з позовом про позбавлення власника документів Національного архівного фонду, який не забезпечує належну їх збереженість, права власності на ці документи;

10) порушувати в установленому порядку питання про зупинення діяльності архівних установ, які не забезпечують збереженість документів Національного архівного фонду;

11) порушувати в порядку, встановленому законодавством, питання про притягнення до відповідальності працівників архівних установ, користувачів документами Національного архівного фонду та інших осіб, винних у порушенні законодавства про Національний архівний фонд та архівні установи, а також про відшкодування ними збитків, заподіяних власнику документів Національного архівного фонду або уповноваженій ним особі;

12) установлювати ціни на роботи і послуги, що виконуються державним архівом; відвідувати архівні підрозділи і служби діловодства державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та об'єднань громадян з правом доступу до їх документів, за винятком тих, що згідно із законодавством спеціально охороняються;

13) відвідувати архівні підрозділи і служби діловодства державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та об'єднань громадян з правом доступу до їх документів, за винятком тих, що згідно із законодавством спеціально охороняються.

7. Державний архів в установленому законодавством порядку та у межах повноважень взаємодіє з іншими структурними підрозділами, апаратом обласної державної адміністрації, органами місцевого самоврядування, територіальними органами міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, а також підприємствами, установами та організаціями з метою створення умов для провадження послідовної та узгодженої діяльності щодо строків, періодичності одержання і передачі інформації, необхідної для належного виконання покладених на нього завдань та здійснення запланованих заходів.

8. Державний архів очолює директор, який призначається на посаду і звільняється з посади головою обласної державної адміністрації за погодженням із Державною архівною службою України.

9. Директор державного архіву:

1) здійснює керівництво державним архівом, несе персональну відповідальність за організацію та результати його діяльності, сприяє створенню належних умов праці у підрозділі;

2) подає на затвердження голові обласної державної адміністрації Положення про Державний архів Полтавської області;

3) затверджує посадові інструкції працівників державного архіву та розподіляє обов'язки між ними;

4) планує роботу державного архіву, вносить пропозиції щодо формування планів роботи обласної державної адміністрації;

5) вживає заходів до удосконалення організації та підвищення ефективності роботи державного архіву;

6) звітує перед головою обласної державної адміністрації про виконання покладених на державний архів завдань та затверджених планів роботи;

7) може входити до складу колегії обласної державної адміністрації;

8) вносить пропозиції щодо розгляду на засіданнях колегії питань, що належать до компетенції державного архіву, та розробляє проекти відповідних рішень;

9) може брати участь у засіданнях органів місцевого самоврядування;

10) представляє інтереси державного архіву у взаємовідносинах з іншими структурними підрозділами обласної державної адміністрації, з міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями – за дорученням керівництва обласної державної адміністрації;

11) видає у межах своїх повноважень накази, організовує контроль за їх виконанням.

Накази нормативно-правового характеру, які зачіпають права, свободи і законні інтереси громадян або мають міжвідомчий характер, підлягають державній реєстрації в територіальних органах Міністерства юстиції України;

12) подає на затвердження голови обласної державної адміністрації проекти кошторису та штатного розпису державного архіву в межах визначеної граничної чисельності та фонду оплати праці його працівників;

13) розпоряджається коштами у межах затвердженого головою обласної державної адміністрації кошторису державного архіву;

14) здійснює добір кадрів;

15) організовує роботу з підвищення рівня професійної компетентності державних службовців державного архіву;

16) проводить особистий прийом громадян з питань, що належать до повноважень державного архіву;

17) забезпечує дотримання працівниками державного архіву правил внутрішнього трудового розпорядку та виконавської дисципліни;

18) затверджує списки джерел формування архівних відділів райдержадміністрацій та міських рад;

19) вирішує питання про видачу документів Національного архівного фонду, що зберігаються в державному архіві, юридичним особам у тимчасове користування поза державним архівом та про доступ користувачів до роботи над документами;

20) забезпечує Юридичному департаменту Полтавської області державної адміністрації можливість здійснення правового забезпечення процедур закупівель, що ініціюються державним архівом;

21) здійснює інші повноваження, визначені законом.

10. Накази директора державного архіву, що суперечать Конституції та законам України, актам Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, можуть бути скасовані головою обласної державної адміністрації, Державною архівною службою України.

Державний архів, у межах своїх повноважень:

надає Юридичному департаменту Полтавської області державної адміністрації для перевірки та погодження проекти наказів та договорів;

інформацію та документи за процедурами публічних закупівель;

інформацію про виникнення спорів та наявності підстав для претензійної та позовної роботи.

11. Директор державного архіву, утвореного як юридична особа публічного права, здійснює повноваження з питань державної служби та організації роботи інших працівників державного архіву.

12. Директор державного архіву має заступників, яких призначає на посаду та звільняє з посади наказом директора державного архіву.

Директор державного архіву призначає на посаду та звільняє з посади державних службовців державного архіву наказом директора державного архіву, присвоює їм ранги державних службовців, заохочує їх та притягує до дисциплінарної відповідальності.

Приймає на роботу та звільняє з роботи наказом директора державного архіву в порядку, передбаченому законодавством про працю, працівників державного архіву, які не є державними службовцями, заохочує їх та притягує до дисциплінарної відповідальності.

13. У державному архіві для погодженого вирішення питань, що належать до його компетенції, утворюється колегія у складі директора державного архіву (голова) та його заступників за посадами, а також інших працівників державного архіву. До складу колегії можуть входити керівники інших структурних підрозділів обласної державної адміністрації, науковці, громадські діячі.

Положення про колегію державного архіву затверджується наказом директора державного архіву. Склад колегії затверджується головою обласної державної адміністрації за поданням директора державного архіву.

Рішення колегії проводяться в життя наказами директора державного архіву.

Для проведення експертизи цінності документів у державному архіві утворюється експертно-перевірна комісія відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 08 серпня 2007 р. № 1004 „Про проведення експертизи цінності документів”.

Склад і положення про експертно-перевірну комісію затверджує директор державного архіву відповідно до Типового положення, розробленого Державною архівною службою України.

Для розгляду питань проведення науково-дослідної та видавничої роботи у сфері архівної справи та діловодства, вирішення інших питань відповідно до покладених завдань у державному архіві можуть утворюватися постійно діючі та тимчасові ради і комісії.

Склад цих рад і комісій та положення про них затверджує директор державного архіву.

14. Граничну чисельність, фонд оплати праці працівників державного архіву визначає голова обласної державної адміністрації у межах відповідних бюджетних призначень.

15. Штатний розпис та кошторис державного архіву затверджує голова обласної державної адміністрації за пропозиціями директора відповідно до Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2002 р. № 228 (із змінами).

16. Державний не має права розподіляти отримані доходи (прибутки) або їх частини засновнику, працівникам (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членам органів управління та іншим, пов'язаним із ними особам.

17. У разі припинення державного архіву як юридичної особи (у результаті його ліквідації, злиття, поділу, приєднання або перетворення) активи передаються одній або кільком неприбутковим організаціям відповідного виду або зараховуються до доходу бюджету.

18. Державний архів як юридична особа публічного права має самостійний баланс, рахунки в органах Державної казначейської служби України, печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, власні бланки.

19. Державний архів утримується за рахунок державного бюджету.

20. Внесення змін до Положення здійснюється на підставі розпорядження голови обласної державної адміністрації та підлягають державній реєстрації відповідно до вимог чинного законодавства України.

21. Припинення діяльності державного архіву здійснюється шляхом його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації – за рішенням голови обласної державної адміністрації, а у випадках, передбачених законами України – за рішенням суду відповідно до вимог чинного законодавства України.

Директор Державного архіву
Полтавської області

В.ГУДИМ

Додаток Б

Приклад адаптивного інтерфейсу вебсайту Державного архіву Полтавської області на комп'ютерах і на мобільних пристроях

